

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2022

Barbora Machová

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

**Analýza fondu *Medici* broumovské klášterní knihovny na základě katalogu Ruperta
Strahla z roku 1801**

Bakalářská práce

Autor: Barbora Machová

Studijní program: B0222A120001

Studijní obor: Historické vědy – specializace archivnictví

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: Mgr. Jindřich Kolda, PhD.

Hradec Králové 2022

Zadání bakalářské práce

Autor: Mgr. Barbora Machová

Studium: F19BK0007

Studijní program: B0222A120001 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví

Název bakalářské práce: **Analýza fondu Medici broumovské klášterní knihovny na základě katalogu Ruperta Strahla z roku 1801**

Název bakalářské práce AJ: Analysis of the Medici Collection in the Broumov Monastery Library Based on the Catalogue by Rupertus Strahl from the year 1801

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce provede soupis souboru knih v oddělení "Medici" v broumovské klášterní knihovně na základě nejstaršího dochovaného katalogu z roku 1801 a jeho rozbor podle kritérií jazykového, časového, provenienčního, předmětového. Pozornost bude věnována také systému signatur v katalogu a zaznamenaným změnám signatur a pozdějším přípisům. Na závěr bude provedeno formou sond srovnání historického stavu s dochovaným souborem, zejména s ohledem na nejstarší produkci.

Prameny: Catalogus Librorum Prohibitor, item ad Medicinam, Oeconomiam pertinentium, A.P.Rupert Strahl, 1801. **Literatura:** Bolom-Kotari, Martina, Kolda, Jindřich a kol.: Brána moudrosti otevřená, Hradec Králové 2020 Rábai, Krisztina: The Benedictine Library in Broumov and its medical collection, dostupné na Kaleidoscope - Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Kiadványok (kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=436) Vlčková, Ludmila: Benediktinská klášterní knihovna v Broumově, Hradec Králové: Kruh, 1969. Voit, Petr: Encyklopedie knihy, Praha 2006 Zahradník, Zdeněk: Fond knihovny benediktinského kláštera v Broumově a jeho evidence na přelomu 18. a 19. století, in Východočeské listy historické 2017 (37), 87-111.

Zadávací pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jindřich Kolda, Ph.D.

Oponent: Mgr. Lenka Horáková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 21.12.2020

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 28.6.2022

Barbora Machová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Jindřichu Koldovi, PhD., za cenné rady a za vedení mé práce, dále pak Mgr. Evě Vodochodské a pracovníkům Vzdělávacího a kulturního centra klášter Broumov za jejich pomoc, a zejména pak mé rodině za trpělivost, podporu a dlouhodobou improvizaci při obstarávání večeří.

Anotace

MACHOVÁ, Barbora. *Analýza fondu Medici broumovské klášterní knihovny na základě katalogu Ruperta Strahla z roku 1801*. Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022, bakalářská práce.

Bakalářská práce zpracovává oddělení lékařské literatury *Medici* konventní knihovny kláštera v Broumově na základě katalogu, který v roce 1801 sestavil broumovský knihovník Rupertus Strahl. Katalog byl součástí souboru devíti katalogů tehdejšího knihovního fondu a nebyl dosud zpracován, protože s výjimkou jednoho byly Strahlovy katalogy objeveny teprve v nedávné době. V rámci bakalářské práce byl proveden přepis položek z oddělení *Medici* z katalogu a analýza složení knihovního fondu oddělení *Medici* po stránce tematické a jazykové a roku a míst vydání. Závěrem byl proveden průzkum současného fondu knihovny v oddělení *Medici* pro porovnání, které knihy se z původního fondu do dnešní doby ve fondu zachovaly. Na základě dochovaných položek byly také shrnuty poznatky ke způsobu evidence a k přesunům knih ve fondu, vyjádřených změnami signatur, a u dochovaných knih byly zběžně zaznamenány vlastnické poznámky. Otevírají se tím další témata pro budoucí komplexní zpracování fondu. Soupis knih z katalogu a ze současného fondu provedený v rámci bakalářské práce je dostupný v souboru xls na webovém úložišti.

Klíčová slova: lékařská literatura 18. století; klášter Broumov; konventní knihovna; evidence knihovního fondu.

Abstract

MACHOVÁ, Barbora. *Analysis of the Medici Collection in the Broumov Monastery Library based on the Catalogue by Rupertus Strahl from the year 1801*. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2022. Bachelor's thesis.

The bachelor thesis analyses the medical literature department *Medici* of the convent library of the Monastery in Broumov on the basis of the catalogue from the year 1801 made by the librarian Rupertus Strahl. The catalogue was part of a set of nine catalogues of the library collection of that time and was not yet processed, because (with one exception) Strahl's catalogues were discovered only recently. As part of the bachelor thesis, the transcription of *Medici* books from the catalogue was performed, with analysis of composition of the *Medici* library collection in terms of topics, language, edition year and place. Finally, a survey of the current collection in the *Medici* department was carried out to compare which books have remained in the collection until today. Findings on methods of evidence and on transfer of books in the collection, expressed by changes in signatures, were also summarized and ownership records of the preserved books were briefly recorded. This opens up further topics for future comprehensive processing of the collection. The list of books from the catalogue and from the current collection is available in the xls file on the web repository.

Keywords: 18th century medical literature; the Broumov monastery; monastery library; evidence of the library fund.

Obsah

Úvod	1
1. Shrnutí dosavadního stavu bádání o broumovské knihovně, pramenná základna práce	3
2. Stručně z historie broumovského kláštera a knihovny	6
3. Katalogy konventní knihovny	11
3.1. Vývoj katalogů knihovny	11
3.2. Pořadací systém konventní knihovny na přelomu 18. a 19. století na základě katalogů Ruperta Strahla	13
4. Katalog oddělení Medici z roku 1801	16
4.1. Postup práce při zpracování katalogu	16
4.2. Struktura katalogu	17
4.2. Křížky	19
4.3. Forma zápisů signatur a jejich změny	20
4.4. Duplicitní záznamy	24
4.5. Tituly svazované společně – konvoluty	26
5. Obsahová analýza knihovního fondu katalogu Medici	28
5.1. Postup vymezení knih zahrnutých do obsahové analýzy	28
5.2. Rok vydání knih	30
5.3. Místo vydání knih	31
5.4. Jazyková skladba knih	35
5.5. Tematizace medicínské literatury v raném novověku	36
5.6. Tematické zaměření knih	39
5.6.1. Obecná medicína	41
5.6.2. Konkrétní medicína	43
5.6.3. Farmacie	45
5.6.4. Botanika	46
5.6.5. Lázeňství	46
5.6.6. Přírodní vědy	48
5.6.7. Zemědělství	49
5.6.8. Praktické vědy	50
5.6.9. Disertace	51
5.7. Dílčí závěry z analýzy Strahlova katalogu č. 8	54
6. Srovnání katalogu se současným stavem	55
6.1. Uložení knih a jejich signatury	56
6.2. Současný fond knih a jeho srovnání se Strahlovým katalogem	58

6.3. Souhrn poznatků o prvotiscích uložených odděleně od současného fondu.....	68
6.4. Vlastnické značky, vpisky a exlibris u knih ze Strahlova katalogu a jejich využití k poznání vývoje fondu	73
6.5. Významnější provenience u knih ve fondu mimo Strahlův katalog.....	80
6.6. Možnosti poznání přerazování knih v rámci knihovního fondu.....	81
Závěr.....	84
Seznam pramenů a literatury	86

Úvod

Ve své bakalářské práci zpracovávám oddělení medicínské literatury *XXIV – Medici* konventní knihovny v klášteře Broumov. Mým cílem je zanalyzovat dosud nezpracovaný katalog knihovního oddělení *Medici*, který vytvořil v roce 1801 knihovník Rupertus Strahl a který byl součástí kompletního souboru katalogů tehdejší konventní knihovny, a tím zjistit, jak byl složen knihovní fond v tomto oboru v 18. století. Dále pak provést srovnání s aktuálním stavem a zjistit jednak, kolik a jaké knihy se od roku 1800 dosud v oddělení dochovaly, kam či odkud byly přesouvány a naopak získávány, a jednak nakolik se uplatňují původní pravidla systematizace ukládání v knihovně. Práce navazuje na činnost projektu *Brána moudrosti otevřená*, který v letech 2016–2020 realizovala v Broumově Katedra pomocných věd historických Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové ve spolupráci s Moravskou zemskou knihovnou a Fakultou restaurování Univerzity Pardubice.

V první části bakalářské práce po uvedení kontextu historie kláštera, jeho knihovny a katalogů je popsán postup zpracování katalogu, z kterého jsem vycházela, a analýza knihovního fondu na základě tohoto katalogu. Pokusila jsem se zejména analyzovat tematické zaměření knihovního fondu. Dále jsem pracovala s knihovním fondem oddělení *Medici* na místě. Další část práce proto obsahuje zjištění z porovnání skutečného stavu s katalogem a informace o knihách, které jsou podle mého názoru zajímavé. Protože oba hlavní prameny mé práce jsou veřejně nepřístupné a v průběhu práce jsem si vytvořila ve formátu xls soupis katalogu i soupis fondu oddělení. Tento soupis je přílohou bakalářské práce a je umístěn na online úložišti Katedry pomocných věd historických UHK¹ a zájemci o podrobnosti nebo o záznam o určité knize se tak mohou s nimi seznámit. V případě, kde je v textu práce citována kniha ze současného fondu, uvádím její současnou signaturu ve tvaru 24.XX.XX. Při citování knihy z katalogu v textu neuvádím obvykle signaturu, ale textový záznam, protože signatury v katalogu byly opakovaně měněny. Pokud však je zapotřebí signaturu z katalogu uvést např. při popisu změn signatur, zapisuji signatury z katalogu ve tvaru XXIV.XX.XX. Text doplňuji

¹ Odkaz na online úložiště: https://unihk-my.sharepoint.com/:x/g/personal/rybenkl1_uhk_cz/EUVVYNq4MRtHlhLuleTzejAB8MJpgWLY-P3UbGpXctCo5w?e=GweOlw

fotografie a tabulky, které pro lepší názornost jsou připojeny nikoliv jako samostatná obrazová příloha, ale průběžně v textu práce.

Téma je zdánlivě jasně vymezené a ohraničené, ale během práce se objevují stále další oblasti, otázky a souvislosti, kterými by bylo vhodné bádání rozšířit, aby se na konci složil barevnější a komplexnější obraz knihovního fondu a jeho vazby s okolním regionem. Je to nebezpečně lákavé. Bylo však zapotřebí se držet vytyčeného rozsahu. Proto jsou u různých témat pouze vysloveny otázky a postřehy, které podle mého názoru stojí za další rozvíjení, avšak nebylo v možnostech jedné práce se jim věnovat. Doufám, že moje bakalářská práce přispěje k tomu, aby se v budoucnu mohl hlouběji poznat celek klášterní knihovny v Broumově, která v současné době obsahuje na 17 000 svazků.

1. Shrnutí dosavadního stavu bádání o broumovské knihovně, pramenná základna práce

Dějiny knih a knihoven v českých zemích obecně se zabývá obsáhlá literatura. Především je třeba jmenovat *Encyklopedii knihy* Petra Voita, která je rovněž provozována a dále rozšiřována jako součást portálu www.knihoveda.cz.² Dějiny knihoven podle historických období a podle typu knihoven (knihovny klášterní, zámecké, veřejné) zpracovává v základním přehledu např. Jiří Cejpek: *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002. O jednotlivých klášterních knihovnách je zpracována literatura u více klášterů, nejvíce propracovaná je knihovna kláštera řádu premonstrátů na Strahově, např. Pravoslav Kneidl: *Strahovská knihovna Památníku národního písemnictví*, Praha 1988. Strahovská knihovna vydává od roku 1995 nepravidelný sborník *Bibliotheca Strahoviensis*, který se zabývá monasteriologií, církevními dějinami, knihovnědou a historickými vědami.³ Dále je knihovnou Akademie věd ČR vydáván časopis *Knihy a dějiny*, který se zaměřuje na českou knižní kulturu do začátku 19. století.⁴ Přímo broumovská klášterní knihovna však v těchto zdrojích není zpracovávána. Z hlediska zpracování knihovních fondů je pozornost věnována hlavně rukopisům a prvotiskům, např. Archiv Akademie věd ČR vydával řadu *Průvodce po rukopisných fondech v ČR* a v jejím rámci byly zpracovány také církevní knihovny.⁵

O klášteře v Broumově pojednává např. kniha Milady Vilímkové a Pavla Preisse *Ve znamení břevna a růží*,⁶ která se zabývá vývojem břevnovského a broumovského kláštera z hlediska umělecko-kulturního, tj. působením významných opatů, architekturou a výzdobou. Dotýká se tak také knihovny, která byla a je v klášteře významným reprezentativním prostorem. Přímo o knihovně a jejích fondech byla po dlouhou dobu jedinou soustavnou monografií *Benediktinská klášterní knihovna v Broumově* Ludmily Vlčkové z roku 1969:⁷ autorka popisuje historický vývoj broumovské klášterní knihovny a uvádí, že se pro ni dochovalo celkem 9 katalogů, z toho tři katalogy (v 5 svazcích) pro konventní knihovnu, tři katalogy opatské knihovny a jeden katalog knihovny klášterního gymnázia. Autorka také v publikaci zpracovala

² Petr VOIT, *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha 2006. Dostupné rovněž na <https://www.knihoveda.cz/> [citováno k 5.6.2002].

³ Obsah čísel dostupný na <https://www.strahovskyklaster.cz/publikace> [citováno k 5.6.2022].

⁴ <https://asjournals.lib.cas.cz/knihyadejiny/archiv> [k 5.6.2022]. Časopis navazuje na starší časopis *Strahovská knihovna*, vydávaný Památníkem národního písemnictví.

⁵ Marie TOŠNEROVÁ a kol., *Rukopisné fondy centrálních a církevních knihoven v České republice*, Praha 2004.

⁶ Milada VILÍMKOVÁ – Pavel PREISS, *Ve znamení břevna a růží*, Praha 1989, o knihovně s. 101–106, s 251.

⁷ Ludmila VLČKOVÁ, *Benediktinská klášterní knihovna v Broumově*, Hradec Králové 1969. Přehled prvotisků na s. 52–72.

přehled prvotisků, které k roku 1969 byly uloženy v Památníku národního písemnictví na Strahově, a které byly přímo v Broumově. V letech 2016–2020 byl v Broumově realizován projekt *Brána moudrosti otevřená. Barokní kulturní dědictví klášterů Broumov a Rajhrad* v rámci programu Ministerstva kultury NAKI (Národní kulturní identita). Na projektu se spolu s Katedrou pomocných věd historických Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové podílely Moravská zemská knihovna a Fakulta restaurování Univerzity Pardubice. Započala důkladná katalogizace knižního fondu v Broumově, byla zcatalogizována cca třetina. Knihy byly podrobně zkoumány, některé ohrožené knihy zrestaurovány a prozkoumány metody péče o knihovnu. Jako výstup projektu byla vydána souhrnná monografie *Brána moudrosti otevřená*.⁸ Řada odborníků vydala v souvislosti se zpracováváním broumovské knihovny podrobnější studie,⁹ na webových stránkách projektu jsou k dispozici všechny výstupy projektu.¹⁰

Přesto celá konventní knihovna ještě v úplnosti zcatalogizovaná není a řada aspektů vývoje knihovny zůstává stále nepoznaných. Proto jsem si jako hlavní pramen ve své bakalářské práci vybrala jeden z katalogů zpracovaný knihovníkem Rupertem Strahlem v roce 1801, katalog č. 8 pro oddělení lékařské literatury *Medici*.¹¹ Ten je součástí souboru katalogů zahrnujících celou tehdejší konventní knihovnu. Soubor nebyl dosud kompletně zpracován, protože s výjimkou jednoho byly tyto katalogy považovány za ztracené a byly objeveny až v průběhu realizace projektu *Brána moudrosti otevřená*.

Toto byl hlavní pramen mé práce. Bylo by možné rozšířit záběr na další prameny, ať již na ostatní katalogy v souboru Strahlových katalogů, nebo pozdější katalog zpracovaný kolem roku 1850, nebo na katalogy opatské knihovny¹². Toto rozšíření by však již objemově přesáhlo možnosti této práce. Ze stejného důvodu jsem také nepracovala s archivním fondem ŘBB v Národním archivu,¹³ který by mohl obsahovat informace k řízení provozu knihovny v daném období, k osobám knihovníků, k získávání knih apod. Naopak dalším pramenem mé práce byl

⁸ Martina BOLOM-KOTARI – Jindřich KOLDA a kol., *Brána moudrosti otevřená. Knihy a knihovny broumovského kláštera*. Hradec Králové 2020.

⁹ Např. Jindřich KOLDA: *Správa broumovské konventní knihovny v 17. a 18. století*, in: *Folia Historica Bohemica* 34 / 2, 2019, s. 321–345. Eva VODOCHODSKÁ: *Tištěné novověké prameny k poznání řeholní komunity na příkladu břevnovsko-broumovských benediktinů*, *Východočeské listy historické*, 37/2020, s. 149–167. Zdeněk ZAHRADNÍK: *Fond knihovny benediktinského kláštera v Broumově a jeho evidence na přelomu 18. a 19. století*, in: *Východočeské listy historické*, 37/2017, s. 87–111.

¹⁰ Výsledky projektu na: http://www.branamoudrosti.cz/pages/output_menu.html [citováno k 5.6.2022]

¹¹ Katalog má signaturu z Památníku národního písemnictví Strahov A296/S a další značku 1995/R.

¹² Viz např. Eva VODOCHODSKÁ: *Fond opatské knihovny broumovského benediktinského kláštera*, in: *Brána moudrosti otevřená*, Hradec Králové 2020, s. 127–142.

¹³ Archivní fond ŘBB Benediktini-klášter Břevnov, Národní archiv, Praha, inventář sign. 000166/00.

v současnosti dochovaný fond oddělení *Medici*, který se nachází na horní galerii v konventní knihovně a v současné době má 379 svazků, zde jsem provedla soupis a porovnání se Strahlovým katalogem.¹⁴ Při nejednoznačnosti v názvech knih nebo určení jména autora jsem dohledávala v evropské databázi Consortium of European Research Libraries.¹⁵ Dále jsem vycházela z informací a konzultací poskytnutých osobně Mgr. Jindřichem Koldou PhD. a Mgr. Evou Vodochodskou, kteří se věnují bádání v broumovské knihovně dlouhodobě.

Obr. 1: Oddělení XXIV Medici broumovské konventní knihovny na horní galerii

Obr. 2: Broumovská konventní knihovna, celkový pohled na přizemí

¹⁴ Práce s fondem knihovny ve dnech 26.–28.4.2022.

¹⁵ https://data.cerl.org/thesaurus/_search [k 5.6.2022].

2. Stručně z historie broumovského kláštera a knihovny

Benediktinský klášter v Broumově byl založen koncem 13. století jako probošství kláštera v Břevnově, který byl nejstarším mužským kláštelem v Čechách a jednou z nejvýznamnějších církevních institucí. Se souhlasem panovníka břevnovští benediktini kolonizovali území severovýchodních Čech, které v tehdejší době zahrnovalo také dnešní Kladsko, a prvním církevním centrem zde bylo probošství v Polici nad Metují (které počíná od roku 1213).¹⁶ O rozvoj Broumova se zasloužil břevnovský opat Bavor z Nečtin. Nechal povýšit broumovské probošství, v roce 1301-1305 vystavěl na místě dřevěné tvrze nový hrad s kláštelem a začal se stavbou kostela, který však byl nejspíše dokončen až ke konci 14. století.¹⁷ Představený kláštera v Broumově (probošt) byl podřízený opatu břevnovskému. Postupně význam broumovského kláštera převýšil význam kláštera v Polici. Broumovský klášter s městem Broumov se stal centrem prosperujícího regionu Broumovska, které je trvale součástí Čech, ale přitom odděleno přírodní bariérou Stěn, a je také v kontaktu se sousedním Kladskem.

Význam Broumova velice vzrostl od husitských válek. V roce 1420 se do Broumova uchýlil opat a mniši z Břevnova, poté co byl břevnovský klášter husity vypálen. Přivezli s sebou, co se podařilo zachránit, mimo jiné také slavný největší středověký rukopis Codex Gigas.¹⁸ Více než 200 let pak bylo v Broumově hlavní sídlo břevnovsko-broumovského opatství. Během 16. století byl úpadek, spojený s rozmachem nekatolictví i neřádným vedením katolických klášterů. V této době klášter přišel o Codex Gigas, kdy ho opat Martin řečený Korýtko ze zjištěných důvodů roku 1594 věnoval císaři Rudolfovi II.¹⁹ Třicetiletá válka přinesla klášteru další zkázu, obyvatelé vyplenili a následně odkoupili klášter a rozdělili si jeho majetek, přičemž se ztratilo z knihovny mnoho knih a vzácných rukopisů. Po roce 1621 císař klášteru majetek navrátil a klášter část odcizených knih sehnal zpět.²⁰ Následně od druhé poloviny 17. století začíná další bohatý rozvoj kláštera i knihovny. Završením této epochy byla barokní přestavba celého kláštera v 1. polovině 18. století provedená Kryštofem a Kiliánem Ignázem Dientzenhofery, za doby opata Otmara Zinkeho. Dokladem těsných kontaktů s Kladskem je

¹⁶ J. KOLDA – M. BOLOM-KOTARI, *Klášter Broumov v datech*, in: Brána moudrosti..., s. 51.

¹⁷ Josef ŠRÁMEK, *Opat Bavor z Nečtin a vývoj břevnovského klášterství v době posledních Přemyslovců se zřetelem k severovýchodním Čechám*. In: Východočeský sborník historický 31, 2017, s. 92-98.

¹⁸ L. VLČKOVÁ, *Benediktinská...*, s. 13. Více viz např. Codex Gigas – Dáblova bible. Tajemství největší knihy světa, <https://biblio.hiu.cas.cz/records/d7a1ff03-c92e-4d6c-9640-0cd4b943174b> [k 5.6.2022].

¹⁹ M. BOLOM-KOTARI – J. KOLDA, *Stručné dějiny broumovské konventní knihovny*, in: Brána moudrosti, s. 58

²⁰ L. VLČKOVÁ, *Benediktinská...*, s. 16.

také klášter ve Wahlstattu (dnes Legnickie Pole, Dolní Slezsko), který nechal postavit opat Zinke na počátku 18. století jako probošství, podřízené spojenému klášteru.²¹

Spojení mezi Břevnovem a Broumovem v osobě opatů v různě proměnlivé podobě přetrvalo až do 20. století. V 30. letech 20. století se oba kláštery po odtržení německého pohraničí osamostatnily, po roce 1945 byli členové konventu z Broumova vyhnáni z důvodu odsunu Němců a nakrátko přišli mniši z amerického St.Procopius Abbey, Lisle, Illinois. Po roce 1950 a neblahé „akci K“ klášter sloužil jako internační tábor pro řeholníky a později řeholnice. Po roce 1989 byl klášter navrácen řádu benediktinů. Dnes není osazen mnišským konventem, ale proběhla jeho rekonstrukce a působí jako kulturní centrum.²²

Jaký byl vývoj broumovské knihovny? Samotná benediktinská řehole přímo dává za úkol členům konventu pravidelnou četbu,²³ mohly to však zpočátku být jen jednotlivé spisy. Z let 1391–1394 je nejstarší přímá zpráva o broumovské knihovně v tzv. zlomcích inventáře břevnovského kláštera.²⁴ Inventář obsahoval soupis knih, listin a kostelních věcí břevnovského opatství a probošství v Broumově i Polici. V broumovském klášteře se tehdy uvádí 37 svazků uložených v sakristii.²⁵ Knihy však musely být v Broumově již dříve, protože v Broumově byla klášterní škola, na které pravděpodobně kolem let 1320–1325 studoval např. Arnošt z Pardubic.²⁶ Z klášterní školy se postupně vyvinulo známé broumovské gymnázium, které bylo od r. 1775 „s právem přístupu veřejnosti“. Broumovský klášter byl tedy po celou dobu své existence centrem vzdělanosti, což znamenalo potřebu knih z více oborů i to, že v klášteře působili učenci, kteří sami byli autory některých děl. Dnešní reprezentativní sál konventní knihovny vznikl při Dientzenhoferově přestavbě kláštera. Sál byl později ještě roku 1740 vyzdoben nástrojnou freskou Jana Karla Kováře a roku 1793 vybaven horní galerií a číslovanými skříněmi. Symbolicky se knihovna stala „srdcem kláštera“.²⁷

Klášter i s knihovnou v minulosti ohrožovaly požáry. Například L. Vlčková uvádí dva požáry, které zasáhly klášter s knihovnou, a to v roce 1549 a 1664, a další požáry v roce 1642 a 1644, kdy není doloženo, zda byla zasažena knihovna. Požár v roce 1644 „pohltil větší část

²¹ M. BOLOM-KOTARI – J. KOLDA, *Stručné dějiny broumovské konventní knihovny*, in: Brána moudrosti, s. 58–59. Srovnej také M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení...*, s. 119–122.

²² Tamtéž, s. 60.

²³ Jiří CEJPEK, *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002, s. 85.

²⁴ M. BOLOM-KOTARI – J. KOLDA, *Stručné dějiny ...*, s. 57.

²⁵ Nešlo o zas tak malé číslo, jak se může zdát. Například soupis tehdy přední knihovny augustiniánů u sv. Tomáše na Malé Straně v Praze z téže doby měl 160 svazků. – viz J. CEJPEK, *Dějiny...*, s. 95.

²⁶ J. ŠRÁMEK, *Opat Bavor...*, s. 98. Dovojuje roky z toho, že Arnošt z Pardubic byl r. 1339 již členem pražské kapituly a předtím strávil 14 let v Itálii.

²⁷ M. BOLOM-KOTARI – J. KOLDA, *Stručné dějiny...*, s. 58–59.

knih ... naštěstí však byla značná část knih v Kladsku, kam byly předány ve válečných časech do úschovy... a ty se staly základem nové knihovny²⁸. Také u pozdějších požárů není zcela jasné, jak vážně knihovnu zasáhly. Požár v r. 1757 se knihovně vyhnul, ale v r. 1779 údajně požár poškodil klášterní archiv a knihovnu.²⁹ Zdeněk Zahradník upozorňuje, že je zarážející, že požár zasáhl knihovnu a bylo nutno kvůli němu vybudovat nový mobiliář, avšak nezasáhl knihy.³⁰ V té době byla již knihovna plně vybavena a knihovník Strahl zpracovával katalogy. Možné vysvětlení nabízí soudobé relace, zachycené v knize *Ve znamení břevna a růží*.³¹ Knihovna přímo zasažena nebyla, ale byla zcela zničena střecha (kromě kostela tehdy šindelová) a knihovně hrozilo vážné poškození, pokud by se jí nepodařilo včas zastřešit. Také je možný časový souběh rozšíření knihovny o další skříně na galerii s opravami krovů či střechy.

Pro novověkou podobu klášterní knihovny a její uspořádání je významná doba působení opata Štěpána Rautenstraucha, 1773–1786, který byl, jak uvádí L. Vlčková, „představitel osvícenských snah své epochy“.³² Opat Rautenstrauch nakoupil mnoho knih, předal do knihovny knihy z vlastní bibliotéky, užíval supralibros se znakem kláštera a písmeny S.A.B., které je zachováno na mnoha svazcích z jeho vlastnictví. Roku 1785 byl zrušen klášter Police nad Metují a je předpoklad, že polická knihovna jako celek byla přenesena do Broumova. Dále následoval opat Jakub Chmel (1786–1806), za jehož působení knihovník Rupertus Strahl dokončil kompletní katalog konventní knihovny. Opat Chmel mimo jiné pro klášter koupil knihovnu po královéhradeckém kanovníkovi Vokounovi. Odtud pochází tzv. vokouniana, knihy s exlibris s obrázkem okounů.³³ Za opata Chmela byla konstituována dnešní podoba knihovny s 33 regály a odděleními – oddělení jsou podrobněji popsána v kapitole 3.

Od poloviny 18. století vedle konventní knihovny existoval ještě další knihovní soubor, a to *Bibliotheca abbatialis* – opatská knihovna. Na rozdíl od praxe jinde, kde po každém opatovi jeho soubor knih přecházel do konventní knihovny, v Broumově byla opatská knihovna rozšiřována samostatně a od konce 18. století v Broumově „přebírá štafetu“ systematicky doplňované knihovny. Například v roce 1795 čítal katalog opatské knihovny 5586 zápisů, následující katalog v roce 1824 již 6591 položek.³⁴ Zato konventní knihovna se již

²⁸ Zdeněk ZAHRADNÍK, *Fond knihovny benediktinského kláštera v Broumově a jeho evidence na přelomu 18. a 19. století*, in: *Východočeské listy historické*, 37/2017, s. 102.

²⁹ L. VLČKOVÁ, *Benediktinská...*, s. 17.

³⁰ Z. ZAHRADNÍK, *Fond knihovny...*, s. 102.

³¹ M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení ...*, s. 105–106.

³² L. VLČKOVÁ, *Benediktinská...*, s. 21.

³³ Tamtéž, s. 23.

³⁴ Z. ZAHRADNÍK, *Fond knihovny...*, s. 106–107.

nerozšiřovala a její vývoj byl ke konci 18. století prakticky ukončen, nadále byla užívána jako reprezentativní prostor.³⁵

Za opata Jana Nepomuka Rottera (v letech 1844–1886) byly rozšiřovány knihovny v Břevnově i Broumově. Rotter jmenoval knihovníkem v Broumově Jeronýma Růžičku a pověřil ho opětovným uspořádáním knihovnických fondů a sestavením katalogu, který byl třísvazkový a v úplnosti se dochoval.³⁶

V roce 1908 měly obě knihovny dohromady 30 000 svazků. V 30. letech 20. století, kdy knihovny spravoval bývalý ředitel gymnázia Vincenc Maiwald, měly obě knihovny (konventní a opatská) 45 000 svazků, z toho 203 prvotisků a přes 300 rukopisů.³⁷ Začal se tvořit abecední lístkový katalog, který se však nedochoval, a byl zpracován katalog inkunábulí. Úroveň knihovnického zpracování fondů byla nízká. Konventní knihovna se již aktivně nedoplňovala a tak nebylo zřejmě aktuálního katalogu zapotřebí pro udržování aktuálního stavu. Zdali neexistence přesné evidence knih přispěla k pozdějším ztrátám knihovního fondu, zůstává spekulací. Na začátku 2. světové války odvezl dr. Čerovský³⁸ některé knihy (např. tzv. vokouniana) z Broumova do Břevnova.

Po zrušení kláštera v roce 1950 byly knihy z broumovských knihoven rozvezeny různě. Opatská knihovna byla svěřena depozitáři Památníku národního písemnictví (PNP), před umístěním do depozitáře PNP na Strahově však byly knihy z více klášterů včetně Broumova provizorně rozváženy postupně do jiných rušených klášterů Obořiště a Kadaň, s velmi nešetrným zacházením. Nezachovala se proto jako celek. V celé republice bylo z klášterních knihoven najednou převzato státními knihovnami jeden a čtvrt milionu svazků, knihovny nezvládaly o knihy pečovat a evidovat je, a pokud byly duplicitní, nabízely je k prodeji i do zahraničí.³⁹

Konventní knihovna v Broumově měla štěstí, že podle rozhodnutí vlády z roku 1950 zůstala v původním interiéru jako kulturní památka. Přesto však uvádí Ludmila Vlčková, že se během této doby „nevysvětlitelným způsobem ztratily téměř všechny vzácné rukopisy a prvotisky“. Některé prvotisky byly převedeny do knihovny na Strahově do Památníku

³⁵ M. BOLOM-KOTARI – J.KOLDA, *Stručné dějiny...*, s. 59.

³⁶ L. VLČKOVÁ, *Benediktinská...*, s. 33.

³⁷ Tamtéž, s. 27.

³⁸ Tamtéž, s. 28. P. Augustin Čerovský (Jan Čerovský), řeholník a později archivář Ministerstva vnitra, byl pověřen pořádáním archivů Broumova a Břevnova, blíže viz Jitka KŘEČKOVÁ, *Fond: Benediktini-klášter Břevnov*, dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RBB/fond? lang=hrv> [cit. ke dni 5.6.2022].

³⁹ Lubor KOKEŠ – Marcela STROUHALOVÁ: *Církevní knihovny: Loupež za bílého dne*, in: Čtenář, 1/2019, dostupné online na <https://svkkl.cz/ctenar/clanek/2754> [cit. k 28.5.2022].

národního písemnictví, ale část prvotisků a všechny rukopisy tehdy zmizely. V roce 1953 byla knihovna dána do správy Státní studijní knihovny Zdeňka Nejedlého v Hradci Králové (později Studijní vědecká knihovna – SVK). V roce 1958 byla broumovská knihovna předána Krajskému vlastivědnému ústavu, byl sepsán nový lístkový seznam signatur, aby bylo možno zjistit ztráty – tento seznam však nebyl dokončen u knih na galerii. V roce 1960 pak knihovna přešla opět do správy Státní vědecké knihovny v Hradci Králové.⁴⁰ Knihy byly částečně zkatologizovány a v r. 1989 byl sepsán přírůstkový seznam,⁴¹ knihy dostaly razítko a číslo SVK.

Z neúplného seznamu SVK vyplývá, že 57 prvotisků bylo odvezeno neznámo kam, o dalších 58 se neví. Nejvzácnější tisky byly odvezeny na Strahov, kde se k roku 1968 nacházely v PNP – 105 svazků prvotisků z Broumova,⁴² a pouze 40 prvotisků bylo přímo v Broumově. Po roce 1989 byla ve fondech Památníků národního písemnictví na Strahově identifikována část knihovního fondu broumovské klášterní knihovny a také 207 svazků rukopisů, u kterých arciopt Anastáz Opasek potvrdil, že se v roce 1950 nacházely v broumovské klášterní knihovně. Tyto knihy a rukopisy byly v roce 1997 předány do Broumova, kde byly a jsou dosud uloženy v prostoru klauzury broumovského kláštera.⁴³

Dnes se uvádí, že sice byla „většina knih zničena či odcizena – jednalo se takřka výhradně o svazky mimo historickou konventní knihovnu“.⁴⁴ Ztráty v konventní knihovně tak mohly být menší, než soudila Vlčková.⁴⁵ Nyní se v konventní knihovně nachází asi 17 000 svazků a dalších několik tisíc svazků má opatská knihovna.

⁴⁰ L. VLČKOVÁ, *Benediktinská...*, s. 28-29. Autorka nebyla v kritice špatného zacházení s knihovními památkami v období komunismu konkrétnější, vzhledem k době vydání její studie.

⁴¹ M. BOLOM-KOTARI – J. KOLDA, *Stručné dějiny...*, s. 60. Podle osobního sdělení Mgr. Evy Vodochodské byl přírůstkový seznam dvousvazkový, ručně psaný inventární seznam knih.

⁴² L. VLČKOVÁ, *Benediktinská...*, s. 35.

⁴³ Zdeněk ZAHRADNÍK – Jindřich KOLDA, *Evidence knihovního fondu v broumovské konventní knihovně na přelomu 18. a 19. století*, in: Brána moudrosti otevřená, Hradec Králové 2020, s. 92.

⁴⁴ M. BOLOM-KOTARI – J. KOLDA, *Stručné dějiny...*, s. 60.

⁴⁵ Tuto hypotézu by bylo nutno blíže prověřit např. také badáním v knihovně v Břevnově. Ztráty a přesuny rukopisů a prvotisků jsou velmi obtížně dohledatelné a ke ztrátám jistě došlo, jak bylo zjištěno právě např. srovnáním fondu *Medici*, viz kapitola 6 této práce.

3. Katalogy konventní knihovny

3.1. Vývoj katalogů knihovny

Tato bakalářská práce se soustředí na knihovnu konventní, proto katalogy knihovny opatské a gymnaziální stojí mimo její záběr a nebudou dále pojednávány.

Pro knihovnu konventní byl až do roku 2016 znám třísvazkový katalog Jeronýma Růžičky z let 1851–1854, dále samostatný jednodílný katalog téhož knihovníka pro knihy ve skříních od č. XVIII, a jediný z katalogů sestavených knihovníkem Rupertem Strahlem – „*Catalogus Librorum ad Concilia, Bullas, Ritus, atque ad Ius utrumque Pertinentium*“ datovaný rokem 1799. Předmluva katalogu se zmiňovala o dalších katalozích, ty však známy nebyly a předpokládalo se, že byly ztraceny.⁴⁶

Rupertus Strahl (1733–1803) byl podpřevorem, knihovníkem, později od roku 1799 převorem broumovského kláštera.⁴⁷ Sestavil kompletní soubor katalogů, které zahrnují soupis knih všech 33 skříní konventní knihovny. První dva katalogy byly sestaveny v roce 1780–1781, další po delší přestávce pokračovaly od roku 1794 a poslední byl dokončen v roce 1802.⁴⁸ Až během realizace projektu *Brána moudrosti otevřená* byly objeveny další katalogy Ruperta Strahla z let 1780–1802. Nyní je tak kompletní soubor devíti katalogů, pokrývající všechna oddělení konventní knihovny. Tyto katalogy jsou:

1. CATALOGUS SS: BIBLIORUM, CONCORDANTIARUM, AC LIBRORUM HEMENUTICORUM ITEM SS: PATRUM ET AD PARTOLOGIAM PERTINENTIUM, Anno 1780. Zahrnuje skříně I a II.
2. CATALOGUS LIBRORUM AD THEOLOGIA/M/ PERTINENTIUM, Anno 1771⁴⁹. Zahrnuje skříně III, IV, V a VI.
3. CATALOGUS LIBRORU/M/ AC CONCIONES, CATECHISM, AC ASCESIM PERTINENTIUM, Anno 1794. Zahrnuje skříně VII, VIII, IX, X a XI.
4. CATALOGUS LIBRORUM AD CONCILIA, BULLAS, RITUS ATQUE AD IUS UTRUMQUE PERTINENTIUM, Anno 1799. Zahrnuje skříně XII až XVI.
5. CATALOGUS LIBRORUM PHILOSOPHICORUM, MATHEMATICORU/M/, POLITICORU/M/ ATQUE ARTIUM, Anno 1799. Zahrnuje skříně XVII, XVIII.

⁴⁶ Zdeněk ZAHRADNÍK, *Fond knihovny benediktinského kláštera v Broumově a jeho evidence na přelomu 18. a 19. století*, in: *Východočeské listy historické*, 37/2017, s. 89.

⁴⁷ Údaje o Strahlovi v databázi českých řeholníků: <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/1.dll?hal~1000130114> [ke dni 5.6.2022].

⁴⁸ Z.ZAHRADNÍK, *Fond...*, s. 93.

⁴⁹ Jak uvádí Z.ZAHRADNÍK – J.KOLDA, *Evidence...*, s. 93 „jde o chybné vročení samotným autorem“, pravděpodobný rok zpracování katalogu 2 je 1781, protože sám Strahl v úvodu katalogu č. 1. uvedl, že se jedná o první katalog.

6. CATALOGUS LIBRORUM AD HISTORIA/M/ ET ERUDITIONEM PERTINENTIUM, Anno 1800. Zahrnuje skříně XIX, XX, XXI, XXII.
7. CATALOGUS LEXICORUM, ENCYCLOPAEDIARUM, BIBLIOTHECARUM/M/, POLYANTHEARUM, INDICUM etc. ITEM COLLECTIONU/M/ AC LIBRORUM REI LITTERARIAE, Anno 1800. Zahrnuje skříně XXIII.
8. CATALOGUS LIBRORUM PROHIBITOR/UM/, ITEM AD MEDICINAM, OEONOMIAM PERTINENTIUM, NEC NON CHORALIUM AC RITUALIUM EXTRA USUM REPOSITORUM, DENIQUE CALENDARIA, NOVELLAS, CATALOGOS, RES QUASDAM LITTERARIAS, VARIAQUE MISCELANEA, Anno 1801. Zahrnuje skříně XXIV až XXVIII.
9. CATALOGUS LIBRORUM Grammaticalium, Poeticorum, et Rhetoricorum item Thesium, Conclusionum etc. Miscellaneorum, atque Manuscriptorum, Anno 1802. Zahrnuje skříně XXIX až XXXIII.⁵⁰

Katalog č. 4 z roku 1799 byl po celou dobu uložen v Broumově. Ostatní katalogy byly po roce 1950 převzaty do sbírek Památníku národního písemnictví na Strahově a mají na předním přičesku signaturu PNP. Patřily tedy mezi knihy, které byly v roce 1997 do Broumova vráceny a nebyly od té doby plně z katalogizovány. Nyní je tak možné podrobně analyzovat strukturu knihovního fondu konventní knihovny v jejím vrcholném období, kdy bylo shromažďování knih v ní již téměř ukončeno.

Rupertus Strahl zemřel krátce po dokončení svých katalogů r. 1803. Mezi ním a Jeronýmem Růžičkou působili v Broumově ještě další knihovníci: Günther Just (zemřel 1836), Eduard Itz z Mildensteinu (zemřel 1875, ale v 40. letech odešel z Broumova do Břevnova), Ildefons Apell (zemřel 1849).⁵¹ Ti nezpracovali samostatné katalogy, ale mohli doplňovat katalog Strahlův.

Pro úplnost je třeba ještě uvést další katalogy, které postupně v knihovně vznikly. Je to především třísvazkový katalog, který zpracoval v letech 1851–1854 tehdejší knihovník Jeroným Růžička. Je to poslední kompletní katalog, dochoval se v úplnosti a knihy byly (60. léta 20. století) řazeny podle něj. Později Jeroným Růžička vypracoval pro oddělení na galerii (od XVIII. výše) ještě samostatný, jednodušší katalog pouze s rubrikami jméno autora a název díla, signatura.⁵² Na začátku 20. století byl zpracováván, ale nedokončen lístkový katalog, a později po rozvezení obsahu knihoven na více míst již nebyla katalogizace možná. V současnosti po

⁵⁰ Všechny katalogy cituje Z. ZAHRADNÍK – J. KOLDA, *Evidence...*, s. 93–97. Signatury všech katalogů byly přiděleny v Památníku národního písemnictví na Strahově.

⁵¹ Knihovníky jmenuje Jeroným Růžička v předmluvě ke svému katalogu, překlad předmluvy přetiskuje L. VLČKOVÁ, *Benediktinská...*, s. 51. Lze porovnat v databázi <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/a50sg.htm>

⁵² L. VLČKOVÁ, *Benediktinská...*, s. 33.

navrácení knih ze Strahova byl během projektu *Brána moudrosti otevřená* fond konventní knihovny částečně zkatologizován, digitalizován a odborně zpracován.

Již Jeroným Růžička si stěžoval, že „*po smrti Ruperta Strahla měl ke knihovně každý duchovní otevřený přístup, mnohá díla byla odcizena ... velmi mnoho knih bylo dáno na špatná místa a celý knižní fond se stal pro nemožnost nalézt knihy nepotřebným*“.⁵³ Od písemného katalogu s odstupem času nelze očekávat úplný soulad se skutečným stavem. Bylo by jistě zajímavé provést kompletní porovnání – konkordaci Strahlova katalogu, Růžičkova katalogu, nedochovaného lístkového katalogu z 20. století a dochované evidence ze všech fází přesunů knih, které klášterní knihovnu postihly po roce 1945, to je však úkol pro tuto chvíli nemožný. Je však možno provést srovnávací sondu původního Strahlova katalogu s dnešním stavem vybraného oddělení a tím ověřit, nakolik byl fond zachován.

3.2. Pořádací systém konventní knihovny na přelomu 18. a 19. století na základě katalogů Ruperta Strahla

Díky kompletní sadě katalogů Ruperta Strahla je možné analyzovat tehdejší pořádací systém knihovny. Katalogy vycházejí z rozvržení knihovny do 27 oddělení v 33 skříních, označených nápisy v nástavci každé skříně: I. S. scripturae et interpretes, II. SS. patres et scriptores ecclesiastici, III. Theologi mixti, IV. Theologi scholastici, V. Theologi dogmatici polem. et varii argumenti, VI. Theologi moralesi et pastor, VII.-IX. Concionatores, X. Ascetae christiani, XI. Ascetae monastica, XII. Concilia, bullae et libri rituales, XIII. Ius canonicum, XIV. Ius mixtum, XV. Ius civile commune, XVI. Ius civile particulare, XVII. Philosophia generalis, XVIII. Philosophia partialis, XIX. Historia universalis et ecclesiastica, XX: Topographia sacra et acta sanctorum, XXI. Historia Mixta, XXII. Historia profana, XXIII. Encyclopaediae, lexica et cetera, XXIV. Medici, XXV. Libri prohibiti, XXVI. Breviaria, XXXI. Grammatica, XXXII. Poetica, XXXIII. Rhetorica. Skříně XXVII – XXX jsou bez názvu, nachází se v nich ve skříních XXVII a XXVIII literatura teologická a ve skříních XXIX – XXX literatura různě zaměřená včetně beletrie, dramata apod. Skříně od čísla I do XXIII se nacházejí v dolní, hlavní části knihovny, skříně XXIV a vyšší na horní galerii.⁵⁴

⁵³ L. VLČKOVÁ, *Benediktinská ...*, s. 52.

⁵⁴ Z. ZAHRADNÍK – J. KOLDA, *Evidence...*, s. 99. Tematické vymezení oddělení s chybějícími názvy jsem odhadla podle prohlídky skutečného stavu skříní na galerii. Nelze je upřesnit ani podle Strahlova katalogu, ten sice v názvu obsahuje tematické oddíly „*Choralium ac Ritualium, Calendaria, Novelas, Catalogos, Res Litterarias, Miscellanea*“, ale nepřirazuje k nim konkrétní čísla skříní.

Rozvržení oddělení knihovny odpovídá obvyklé skladbě velkých řeholních knihoven, kdy v popředí je teologická, filosofická, historická a právní literatura. Lékařská literatura je přítomna jako nejstarší oblast naukové literatury.⁵⁵ Jde o „předosvícenskú“ dělení, kde není prostor pro jiné exaktní nebo praktické vědy.⁵⁶ Toto dělení poté respektovali i pozdější správci knihovny a její organizaci neměnili. Zda rozvržení při katalogizaci navrhl sám Strahl, nebo zda respektoval už dřívější stav, není jisté. Systém uložení knih mohl být ustálen již před polovinou 18. století.⁵⁷ Ochoz s horní galerií skříní byl však pravděpodobně vybudován až v době práce na Strahlových katalozích v 90. letech 18. století. Dokládá to chronogramová inskripce na římse ochozu, značící rok 1793.⁵⁸

Strahl vytvořil pravidla pro pořádací systém knihovny a sepsal je v předmluvě ke katalogu pro skříně XIX a XX. Podrobně pravidla popisují Zdeněk Zahradník a Jindřich Kolda: předmluva obsahuje „...všeobecná pravidla („*regulae generales*“), která v jedenácti člancích upravují zásady ukládání a evidence knih v konventní knihovně i užívání knihovních katalogů a knihovního fondu“. V pravidlech je uvedeno, že knihovna má 23 skříní, tedy byla vypracována v době, kdy knihovna měla pouze dolní část. Ale také katalog pro vyšší oddělení, s kterým jsem pracovala, se těmito pravidly řídil. Tato pravidla jsou:

Čl. VII pravidel: římská číslce označuje skřín, písmeno označuje polici (police jsou A až F, řazené odspodu) a arabská číslce značí pořadí knihy v polici.

Čl. VIII: v některých policích je vložena zadní „pomocná“ polička, která nemá své vlastní písmeno, u signatur knih v pomocné poličce je předcházející číslo podtrženo krátkou čárkou.

Čl. IX: knihy ve skříních č. I až IX jsou do katalogu zapisovány hromadně po uplynutí určité doby, a tedy nemusí mít každá svoji odlišnou arabskou číslce po písmenu. Více knih má stejnou signaturu, není nutné zachovávat jejich přesné pořadí za předpokladu, že je zachována symetrie a neoddělují se od sebe jednotlivé svazky téže knihy.

Čl. X: ve skříních od čísla X výše má každá kniha své jedinečné arabské číslo, takže na jedné polici jich může být i 40. V případě, že je do police nutno umístit další knihu mezi již očíslované knihy, je nové knize přiřazena stejná číslce doplněná krátkou čárkou, při případném vřazení ještě další knihy pak dvěma čárkami.

⁵⁵ P.VOIT, *Encyklopedie knihy...*, s. 522.

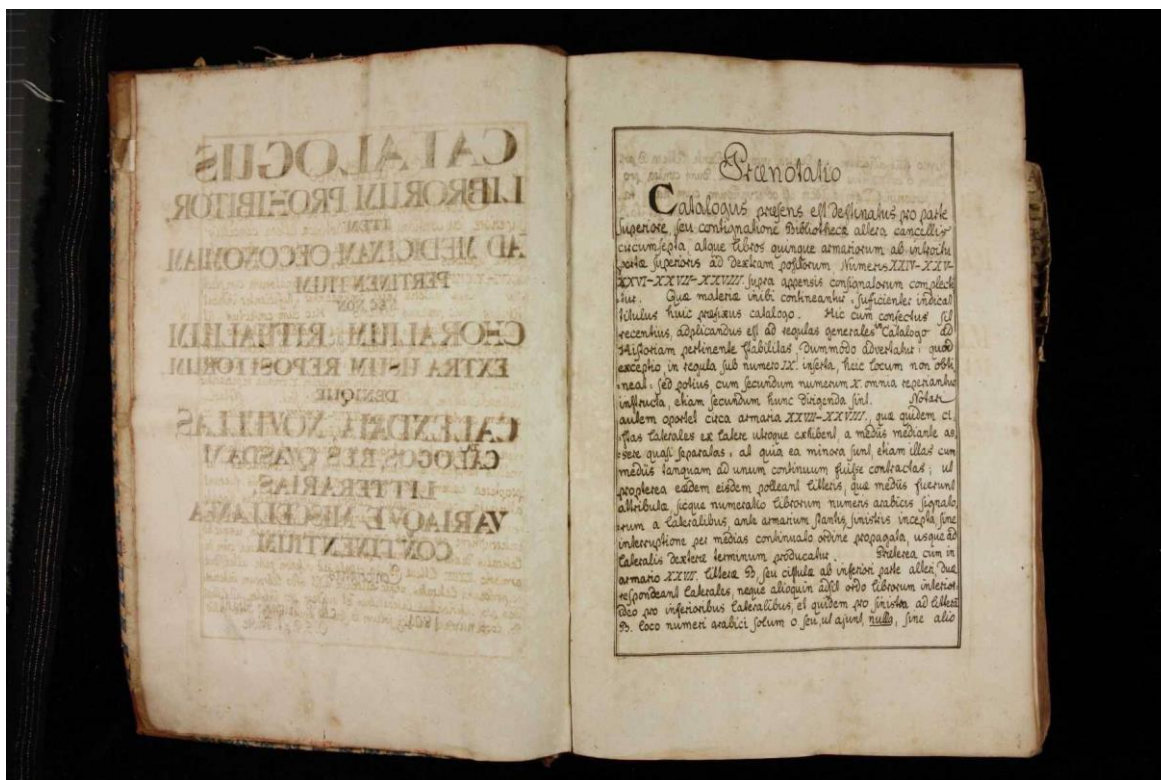
⁵⁶ Z. ZAHRADNÍK – J.KOLDA, *Evidence...*, s. 100. Obdobně zaměření klášterních knihoven popisuje J.CEJPEK, *Dějiny knihoven...*, s. 134.

⁵⁷ Z. ZAHRADNÍK, *Fond knihovny...*, s. 104.

⁵⁸ Jindřich KOLDA, *Lidé a knihy v broumovském konventu 17. a 18. století*, in: Brána moudrosti otevřená, s. 87.

Článek XI popisuje způsob vedení katalogu a obsah sedmi předepsaných sloupců v katalogích. Signatury jsou v katalogu rozděleny, protože v prvním sloupci je římská číslice, tedy číslo skříně, a až v posledním sloupci písmeno a arabská číslice značící polici a pořadí.

Tato „generální“ pravidla jsou v katalogu č. 8 pro skříně XXIV–XXIX ještě doplněna v krátké 1,5 stránkové předmluvě (viz foto). Předmluva stanoví použití generálních pravidel a upravuje výjimky z pravidel způsobené prostorovými odlišnostmi. Výjimky jsou ve skříních č. XXVII až XXIX, ty mají po stranách boční pomocné sloupce poliček spojené se středovými policemi do jednoho celku a tím vzniklé trojdílné police jsou označeny stejným písmenem odleva doprava a knihy na nich průběžně číslovány. Ve skříní XXVII na polici B navazují vlevo i vpravo ne jedna, ale dvě nižší pomocné poličky, knihy na nich jsou označeny také písmenem B, ale dál nikoli průběžným číslováním, nýbrž nulou, která je podle pozice té které poličky doplněna nebo nedoplněna čárkou (stria).⁵⁹ Jinak se v odděleních má používat číslování podle pravidla X.

Obr. 3: Předmluva ke katalogu č. 8.

⁵⁹ V popisu odlišností pro skříně XXVII až XXIX se předmluva shoduje s popisem skutečného stavu skříní, jak jej zaznamenal Z.ZAHRADNÍK – J.KOLDA, *Evidence ...*, s. 104.

4. Katalog oddělení Medici z roku 1801

4.1. Postup práce při zpracování katalogu

Pracovala jsem s kompletním fotografickou kopií katalogu pořízenou badatelským týmem projektu *Brána moudrosti otevřená*, nikoli s původním rukopisným katalogem, který je dnes uložen v oddělené nepřístupné části knihovny. Jako první krok při zpracování jsem provedla z katalogu přepis záznamů knih týkajících se oddělení XXIV *Medici* ve formátu xls, se zachováním stejných rubrik, přičemž jsem v zájmu další analýzy přidala ještě rubriku se jménem autora, rubriky zachycující změny signatur, rubriku pro tematické zařazení knihy, rubriku pro jazyk, rubriku zachycující případný zdvojený zápis knihy, a volnou rubriku pro webové odkazy, kterými je možno si při dalším zpracovávání přiblížit daného autora nebo knihu. Porovnávala jsem je zejména s databází CERL: <https://data.cerl.org/thesaurus/search>⁶⁰ Do přepisu jsem zahrнула jak knihy zapsané v původním zápisu v rubrice *Armare* „XXIV“, tak i knihy zapsané původně v jiných odděleních, kterým byla signatura „XXIV“ zapsána při pozdější změně, i knihy se signaturou „XXIV“ připsané do katalogu dodatečně jinou písařskou rukou. Změnám signatur bude věnována následující samostatná kapitola.

Celkem počet zapsaných záznamů knih dosáhl 710. Přepis nezahrnuje knihy jiných oddělení (XXV, XXVI, XXVII, XXVIII), tedy nepředstavuje obsahově úplně celý katalog. Při přepisu jsem však zachycovala počty knih umístěných v každém oddělení, tím byl získán přehled o celkovém počtu všech zapsaných položek a o frekvenci změn mezi odděleními, počty jsou shrnuty v tabulkách v kapitolách 4.2. a 4.3.⁶¹ Následně byly provedeny úpravy v zájmu obsahové analýzy (odstranění duplicit, vyřazení knih z jiných oborů – v soupisu však byl ponechán zvláštní list se všemi původními záznamy). V zájmu terminologického zjednodušení budu nadále v textu používat pojem „kniha“, ačkoliv technicky jde o záznam o knize, a také přestože ne zcela vždy (např. u tzv. přívazků – konvolutů) jde o samostatný titul. Protože katalog nemá číslované strany a signatury v katalogu byly často měněny, nepoužívám v případě citování určité knihy z katalogu její umístění v katalogu. Záznam o konkrétní knize je možno vyhledat abecedně v soupisu, který je přílohou bakalářské práce. Při citování knih dochovaných v současném fondu uvádím jejich současnou signaturu.

⁶⁰ Databáze <https://data.cerl.org/thesaurus/search> [práce ve dnech 20. 3. - 20. 6. 2022].

⁶¹ V této fázi ještě jsou započteny všechny záznamy knih, včetně později odstraněných duplicitních záznamů, viz dále. Proto součty jsou vyšší než celkový počet zpracovávaný v obsahové analýze

4.2. Struktura katalogu

Katalog č. 8 má na předním předešlé signaturu přidělenou v Památníku národního písemnictví na Strahově (PNP) A 296/S, v dolním pravém rohu jinou značku 1995/R. Katalog sepisuje knihy z oddělení XXIV – XXVIII. Úplný název katalogu je: CATALOGUS LIBRORUM PROHIBITOR/UM/, ITEM AD MEDICINAM, OECONOMIAM PERTINENTIUM, NEC NON CHORALIUM AC RITUALIUM EXTRA USUM REPOSITORUM, DENIQUE CALENDARIA, NOVELLAS, CATALOGOS, RES QUASDAM LITTERARIAS, VARIAQUE MISCELANEA, Anno 1801. Je to svazek v polokožené vazbě rozměrů 24 x 35 cm. Na každém listu je nadepsaný formulář s rubrikami *Armare – Auctorum Nomina ac Tituli Librorum – Editionis* s pododdíly *Locus* a *Annus – Forma – Compactura – Cista et Series* a rubriky svisle odděleny tuší. Stejným písmem jako formulář jsou psány záznamy: černou tuší, výrazným dobře čitelným až kaligrafickým polokurzívním písmem. Lze to považovat za charakteristické Strahlovo písmo. Nad rubrikami je vždy nadepsáno velké písmeno abecedy podle toho, od jakého písmene knihy začínají. Listy nejsou původně číslovány, u každého 10. listu je v pravém dolním rohu dodatečně slabě zapsána číslice 10, 20, 30 atd, toto číslování končí na předposledním listu číslem 270, pak následuje ještě jeden list s posledním zápisem *Zugenglocken*. Je tedy předpoklad, že katalog obsahuje 272 listů.⁶²

Armare: skříň – značí číslo oddělení, je uvedeno číslo XXIV, XXV, XXVI, XXVII, nebo XXVIII. Jedná se již o část signatury. U některých knih je vedle čísla ozdobný křížek.

Auctorum Nomina ac Tituli Librorum: jméno autora a název knihy – nejdelší rubrika, tato rubrika je určující pro řazení knih v celém katalogu podle abecedy. Knihy jsou zapisovány abecedně zpravidla podle příjmení autora, někdy také podle prvního slova názvu knihy. Vzhledem k tomuto dvojímu principu zapisování byly zjištěny tzv. duplicitní zápisy téže knihy (viz dále). Pravidlem je, že knihy v německém jazyce jsou zapisovány německy, knihy v latině latinsky, a podle toho je upraven i zápis jména autora a místa vydání. Jazyku je přizpůsobeno také písmo – latina je psána humanistickou polokurzívou, němčina novogotickou polokurzívou.

Editionis – Locus: místo vydání, u latinsky vydaných knih v latině, u německy vydaných knih v němčině

⁶² Je zjevné, že to je abecedně poslední zápis, pokud následovaly ještě další prázdné listy, nebyly již vyfoceny. Srovnej Z.ZAHRADNÍK – J.KOLDA, *Evidence...*, s. 96, uvádí, že katalog obsahuje 282 listů.

Editionis – Annus: rok vydání

Forma: formát – u každé knihy je uvedeno Fol (pro Folio), nebo číslicí 4, 8, 12, případně 4maj, 8maj. Znamená to tedy foliový, čtverkový, osmerkový nebo dvanáctkový formát.

Compactura: vazba – zapisován je typ vazby, spíše materiálu desek: tedy *pergament-b* pro vazbu pergamenovou, *papier-b* pro vazbu papírovou, *leder-b* pro vazbu v kůži, u některých knih uvedeno *frantz-b*, případně podle barvy *roth-b*, *braun-b*. V případě, že kniha byla přívazkem jiné knihy, tedy součástí konvolutu, bylo na tomto místě uvedeno, u které knihy je, formulací např. „*In Vol. Terentii*“.

Cista et Series: police a pořadí, je zapisováno ve tvaru velké písmeno + číslo, případně doplněné o pomocné čárky nebo podtržítka, ve shodě se Strahlovými pravidly. Jedná se o druhou část signatury. Dnes nelze logicky odvodit, na základě čeho byla určité knize dána určitá signatura. Řazení knih v policích a jejich pořadí pravděpodobně sledovalo mimo jiné také estetická hlediska, tedy snahu docílit souladu ve velikosti knih, vazbě, barevnosti, která dnes již nelze zjistit. Strahlova pravidla v čl. V. stanovují „*ut ad decorem conciliandum*“.⁶³

Struktura záznamů tak naplňuje Strahlova pravidla pro katalogy.⁶⁴ Katalog byl sepsán s různými mezerami mezi jednotlivými zápisy, na jednotlivých listech kolísá počet zapsaných knih od 1 až do 18 (průměrně okolo 9 zápisů), pravděpodobně tak byl vytvářen prostor pro dodatečné zápisy. Zápisy jdou podle abecedy bez ohledu na oddělení, tedy knihy různých oddělení se prostřídávají. Každé další písmeno abecedy důsledně vždy začíná na novém listu. Na prvním listu pro dané písmeno je po straně vlepený malý lístek s příslušným písmenem, který tak při zavřeném katalogu tvoří index písmen. To, že katalog je i přes rozdílný objem zápisů u jednotlivých písmen přibližně rovnoměrně zaplněn, svědčí o praxi, kdy katalog byl zřejmě původně psán na volné archy a svázán teprve následně.⁶⁵ Za některými písmeny je vložen volný list, někdy nadepsaný *Appendix*. Ne však rovnoměrně: např. po písmenech A, B a C byly ponechány vždy dva volné listy (z čehož vždy jeden list byl využit pro 1-2 nové zápisy), po písmenech D, E a F nebyly žádné volné listy, po písmenu G byl jeden volný list atd. Volné listy často k pozdějším zápisům využívány nebyly a zůstaly prázdné, častější praxí bylo vpisování dodatečných zápisů do již popsaných listů.

⁶³ Tedy „*aby se docílilo pěkného vzhledu*“, Z. ZAHRADNÍK – J.KOLDA, *Evidence...*, s. 101.

⁶⁴ Shodně strukturu záznamů v katalogu popisuje již L. VLČKOVÁ, *Benediktinská...*, s. 32, která přitom měla k dispozici pouze jeden ze Strahlových katalogů, č. 4.

⁶⁵ Z. ZAHRADNÍK, *Fond knihovny...* s. 99.

Celkový počet položek v katalogu je 1850 „prvních“ zápisů, tj. zápisů knih bez ohledu na případné pozdější změny a přesuny. Z toho 640 prvních zápisů bylo v oddělení *XXIV – Medici*. Dalšíh 86 knih (z toho 36 do *XXIV – Medici*) bylo do katalogu doplněno později jinou písarskou rukou.

Všechny knihy v katalogu jsou tisky, s výjimkou tří, kde je v katalogu namísto roku a místa vydání napsáno *scriptum* a jedná se o rukopisy. Není sice u nich uveden rok vydání, ale jedna z těchto knih je dnes v oddělení zařazena a je patrné, že jde o rukopis novodobý.

4.2. Křížky

V katalogu je jedna odlišnost, o které se Strahlova pravidla nezmiňují. V rubrice *Armare* je u některých knih vedle římské číslice pro skříň zapsán ozdobně provedený křížek. Domnívám se, že to může být pravděpodobně značka knihy protestantského autora, namátkovým prověřením autorů se to potvrzuje. Domněnce nasvědčuje i to, že knihy označené křížkem silně převažují u oddělení *XXV – Libri Prohibiti*. Dosti významný počet jich je i u oddělení *XXIV Medici* a v oddělení *XXVI*, naopak minimálně se vyskytují u oddělení *XXVII* a *XXVIII*. Podrobné počty jsou uvedeny níže. Neměla jsem srovnání s jinými katalogy, pokud je katalog č. 8 jediným, kde se tyto knihy označují, může to souviset s tím, že tento katalog jako jediný zpracovává právě oddělení *Libri Prohibiti*.

Oddělení	Celkový počet záznamů	Počet záznamů s křížky	Procento záznamů s křížky
XXIV – Medici	640	137	21%
XXV – Libri Prohibiti	422	386	91%
XXVI	154	40	26%
XXVII	208	1	0,5%
XXVIII	394	46	12%
Ostatní oddělení (XII, XVII, XXX, XXXI, XXII, XXIII)	31		
Celkem	1850	610	

Tab. č. 1: Počet prvních zápisů knih v jednotlivých odděleních a počet záznamů s křížky v katalogu č. 8

Počet záznamů je zde souhrnem všech „prvních“ zápisů knih u příslušného oddělení bez ohledu na případné pozdější změny a přesuny. Nejsou zde započteny knihy doplňované do katalogu později jinou písařskou rukou, u doplňujících zápisů již nebyly křížky vyznačovány.

G		D				
Structurum Nomina ac Tituli Librorum		Editionis		forma	Compactura	Cista et Series
Armar.		Locus	Annus			
XXVII	Opuscula (Bernardi) Epistolae...	Wilmberg		8.	In 16. Colone	E. 22
XXIV	Opuscula (Marini) De Remediis Chronico...	Nenna	1774	8.	In 16. Colone	E. 22
XXV	Opuscula (Joannis) De Morbis...	Hamburg	1711	8.	In 16. Colone	E. 22
XXVIII	Opuscula (Bonifacii) De Morbis...		1774	8. maj	In 16. Colone	E. 22
XXIX	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XXXIV	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XXXV	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XXXVI	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XXXVII	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XXXVIII	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XXXIX	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XL	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XLII	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XLIII	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XLIV	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XLV	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XLVI	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XLVII	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XLVIII	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
XLIX	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22
L	Opuscula (Joannis) De Morbis...	francofurti	1582	8.	In 16. Colone	E. 22

Obr. č. 4: Typický list v katalogu. Lze vidět záznamy křížků, četné změny signatur mezi odděleními i záznamy o zařazení do konvolutu.

4.3. Forma zápisů signatur a jejich změny

Zápis signatur v katalogu mají základní strukturu: římská číslice – velké písmeno z řady A-F – arabská číslice. Římská číslice značící oddíl je zapsaná v rubrice *Armare*. Velké písmeno značící polici a arabská číslice značící pořadové číslo v polici jsou zapsané v rubrice *Cista et Series*. U některých signatur je arabská číslice doplněna podtržením čárkou (*brevi lineola seu stria*), což znamená, že kniha je umístěna v dané polici v zadní řadě na vložené pomocné polici. Čárky umístěné vedle arabské číslice zase znamenají, že kniha byla vřazena mezi již očíslované knihy. Rubrika *Armare* byla na listu první zcela vlevo a *Cista et Series*

poslední napravo. To činí signatury v katalogu poněkud nepřehlednými. Zápisy dodržují Strahlův systém pravidel („regulae generalis“) pro pořádání knih, a to podle článku X. pravidel.

V katalogu není jednotné zaznamenávání vícesvazkových děl ani jednotné zaznamenávání více shodných výtisků jedné knihy. V katalogu u jedné signatury římská číslice za autorem a názvem vyznačuje více výtisků, například zápis (sign. XXIV.C.45) *Sikora Mathiae Michaelis Conspectus Medicinale Legalis ... II* – vyznačuje dva. Zapsaná pozdější změna signatury již to zpřehledňuje, uvádí u tohoto titulu dvě signatury: XXIV.Ea.27, XXIV.Ca.30, a skutečně jsou nyní ve fondu dva stejné výtisky, avšak s odlišnými signaturami 24.B.33, 24.Ca.34, takže zapsaná změna nezůstala poslední. Naproti tomu dvě stejné knihy *Physiologico-Medicum Specimen* zapsal již Strahl v katalogu zvlášť s odlišnými signaturami. Také u vícesvazkových děl nebyla jednotnost, např. objemné třísvazkové dílo *Opera Medica* Michaela Etmullera z roku 1708 nemá v katalogu vyznačeno, že jde o více svazků. Jinde jsou v katalogu různé díly na řádcích pod sebou se samostatnou signaturou (*Haus-Vatter I-II-item III Theil* sg XXIV.E.36 a *Haus-Vatter das IV-IX Buch* sg XXIV.A.27).

Zahradník na základě dílčího rozboru katalogů č. 2 (r. /1771/), č. 3 (r. 1794) a č. 6 (r. 1800a) uvádí, že „poměrně časté jsou změny signatur, a to změna pořadového čísla v rámci jedné police a občas změna písmene při přesunu z jedné police na druhou, mnohem méně časté jsou změny římské číslice při přesunu do zcela jiné skříně“.⁶⁶ Zpracování katalogu č. 8 *Medici* ukázalo, že charakter změn se velice liší u různých oddělení. U oddělení XXVI, XXVII, XXVIII bylo položek, u kterých došlo k jakékoli změně, malý podíl. Avšak u oddělení XXIV – *Medici* a u oddělení XXV – *Libri Prohibiti* byly změny velice frekventované, a to i s přesuny do nebo z jiných oddělení. U oddělení XXV při 422 záznamech knih celkem bylo 132 změn signatury v rámci oddělení XXV, 46 záznamů s přesunem knihy z oddělení XXV do jiného a 76 záznamů o změně z jiného oddělení do XXV. V oddělení XXIV z původních 640 knih byla u 214 změněna signatura v rámci odd. XXIV, ale 112 knih bylo přesunuto do jiných oddělení a naopak 34 knih bylo do XXIV zařazeno z jiných oddělení. V obou směrech se nejčastěji jednalo o vzájemné přesuny mezi oddíly XXIV a XXV. Ojedinele (celkem 31x) byly do katalogu zapsány knihy se signaturou jiných oddělení. Tabulka to vyjadřuje takto:

⁶⁶ Z. ZAHRADNÍK, *Fond knihovny...*, s. 100.

Oddělení	Počet knih „prvních“ zápisů	Změny signatur uvnitř oddělení	Knihy přesunuté z jiných oddělení	Knihy vyřazené do jiných oddělení	Pozdější zápisy	Procento změn
XXIV – Medici	640	214	34 (z toho 32 z XXV)	112 (z toho 75 do XXV)	36	56%
XXV – Libri Prohibiti	422	132	76 (z toho 75 z XXIV)	46 (z toho 32 do XXIV)	Nesl.	60%
XXVI	154	0	0	3	Nesl	2%
XXVII	208	1	8	1	Nesl	5%
XXVIII	394	1	1	2	Nesl	1%
Ostatní: XII XVII XXX XXXI XXII XXIII	31				Nesl	
Celkem	1850				86 ⁶⁷	

Tab. č. 2: Změny signatur v katalogu č. 8 – přesuny knih v odděleních a mezi odděleními. Při rozsáhlosti katalogu nelze vyloučit neúplnost záznamů zejména u oddílů XXVI – XXVIII, které byly stranou zájmu pozdější obsahové analýzy. Přesto však rozdíly jasně ukazují, že v odděleních XXIV a XXV bylo změn a přesunů násobně více.

Změny signatur byly zapisovány stejným velkým čitelným písmem, ale již nikoli původním autorem R. Strahlem.⁶⁸ Písmo je zřetelně odlišné od Strahlova. Při změně byl u dané knihy škrtnut zápis v rubrice *Compactura* a nová signatura jako celek zapsána za (nebo nad) text v rubrice *Auctorum Nomina ac Tituli Librorum*. Nebylo již škrtnuto číslo skříně, ani pokud se novou signaturou změnilo. Pravděpodobně jsou změny dílem Eduarda Itze z Mildensteinu (1789–1875), který působil jako knihovník v klášteře v 30. letech 19. století a později odešel do kláštera v Břevnově, kde se také staral o knihovnu.⁶⁹ Pravděpodobnost vyplývá ze srovnání písma, které poskytl vedoucí bakalářské práce Jindřich Kolda. Mildenstein při zápisu změny používal mírně odlišnou strukturu signatury:

XXIV – velké písmeno – volitelně znak „α“ nebo „β“ – arabská číslice.

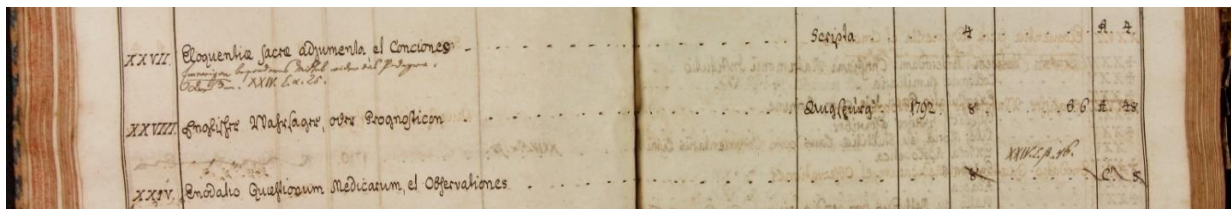
Praxe užívání znaků „α“ a „β“ nebyla v Strahlových regulích popsána, ale lze odvodit, že znaky nahrazují původní čárky či podtržení, protože ty se již v nových signaturách nevyskytují: „α“ znamená umístění v přední polici a „β“ v zadní pomocné polici.

⁶⁷ Rozvržení doplňujících zápisů mezi jednotlivými odděleními katalogu jsem podrobně nesledovala, je zachyceno pouze celkový počet a v jeho rámci pouze oddělení XXIV -Medici.

⁶⁸ Strahl zemřel v r. 1803, tedy krátce po dokončení katalogu, přičemž ještě v roce 1802 dokončil poslední devátý katalog. Není tedy pravděpodobné, že by stačil katalog ještě upravovat.

⁶⁹ Databáze knihovníků <http://aleph.nkp.cz/publ/sck/00000/19/000001987.htm>, [záznam dne 14.4.2022]

Mildenstein také do katalogu do prázdného prostoru podle abecedního pořádku doplňoval nové zápisy, celkem 86 knih, z toho do oddělení *XXIV Medici* 36 knih. Tyto zápisy jsou vedeny zběžným, hůře čitelným písmem a zapisována je jen část informací: signatura, autor a titul, málokdy rok vydání. Signatury těchto doplňujících zápisů již nejsou nikde měněny.

Obr. č. 5: dodatečný zápis mezi záznamy: *Emerigon besonders Mittel wider des Podagra*, Dresden XXIV Ea25.

Nabízí se předpoklad, že změnami byly do oddělení *Medici* přesunovány knihy související s medicínou, které byly původně chybně zařazeny v jiných odděleních. V katalogu tomu tak ale není, do XXIV byly přidávány i knihy nemedicínské a naopak byly do jiného oddělení přeraženy knihy jednoznačně medicínské. Při studiu současného stavu fondu však bylo zjištěno, že nemedicínské knihy ve fondu nejsou, zato medicínské knihy i pokud byly dle katalogu přesunuty do jiných oddělení, jsou nyní v *Medici* přítomny. Tedy musela být později provedena ještě další změna řazení knih v knihovně, kdy se řada knih vyřazených z oddělení XXIV do něj opět vrátila, a tyto změny již do Strahlůva katalogu nebyly zapsány. Strahlův katalog vyšel z užívání nejpozději se vznikem Růžičkových katalogů (1854). Příklad: kniha J. F. Cartheusera *Fundamenta Materiae medicae* (Benátky 1755) měla signaturu XXIV.B.18, v katalogu změněna na XII.Ea.24. Dnes v oddělení je a má signaturu 24.A.22. Důvody některých přesunů tak zůstávají nejasné.

4.4. Duplicitní záznamy

Při přepisu bylo dále zjištěno, že celkem v 55 případech byla zapsána jedna položka dvakrát a dvě knihy dokonce třikrát – kromě základního principu abecedního zařazení podle příjmení autora také abecedně podle názvu či tématu knihy. Při podezření na duplicitu byla provedena kontrola, zda kromě autora a názvu je shodné také místo a rok vydání, popis vazby a signatura. Porovnávání komplikovalo několik aspektů: zápisy abecedně řazené podle tématu někdy uváděly jméno autora, někdy nikoliv, případně byla slova názvu řazena jinak, nebo bylo jméno autora zapsáno jinak. A dále změny signatur – často byla u jednoho zápisu též knihy zaznamenána změna signatury a u druhého zápisu již zaznamenána nebyla (shodná tedy byla jen první signatura). V řadě případů byla otázka duplicity nejistá, např. pokud zápis názvu a autora shodu naznačuje, ale není zcela totožný, přičemž rok a místo vydání je shodné, ale signatury odlišné. Takové zápisy pak mezi duplicitou zařazeny nebyly. Příklady:

Morborum in Aere (de Causis Occasionalibus) Dissertatio (Praha, 1767) vs. *Causis Occasionalibus (de) Morborum in Aere* (Praha, 1767) – název naznačuje shodu, ale zápisy měly odlišnou signaturu.

Buchanani (in Georgii) Paraphrasum Collectanea Chytraei (Herborn, 1600) vs. *Chytrai (Nathanis) Collectanea in Paraphrasmi Buchanani* (Herborn, 1600) - signatura byla shodná, ale šlo o součást konvolutu (*In Vol. Buchanani*) a nebylo možno bez dalšího rozhodnout, zda to je či není zápis dalšího díla v témže svazku.

Dvě knihy byly zapsány dokonce třikrát: kniha autora Valentina Kräutermanna (vlastním jménem Christoph Hellwig) *Augen und Zahn-Artzt* (Arnstadt, 1732) byla zapsána pod písmeny A (*Augen*), K (*Krautermann*) a Z (*Zahn*). Kniha Johanna Augusta Grotiana *Land und Garten Calender* (Frankfurt-Leipzig, 1773) byla zapsána pod písmeny C (*Calender*), G (*Garten*) a G (*Grotian*).

V případě duplicitního zápisu šlo často o knihu s medicínským, vědeckým či praktickým zaměřením. Dvojí zápisy byly také časté tam, kde v názvu knihy bylo místo, jako *Johannis-Bad*, *Miletiner*, *Kukus-Brunn*, což je typické pro obor lázeňství. Například kniha Franze Kneisslera *Beschreibung des Chudobers Sauerbrunn* (Glatz, 1795) byla zapsána pod písmeny C (*Chudober*) i K (*Kneissler*). Tak je mezi 63 duplicitními položkami hned 17 z oblasti lázeňství, ale jen 3 z oblasti teologie, ač jí bylo v oddílu XXIV výrazně více.

C		Biblonis				
Signat.	Auctorum Nomina, ac Tituli Librorum	Locus	Annus	forma	Compactura	Cista et Series.
XXIV.	Charlotten Sauerbrunn (von) Nachschrift von Jachmann	Schweidnitz	1726	8	8	8

XXIV.	Jachmann (von Gregorio) Nachschrift von Charlotten Sauerbrunn	Schweidnitz	1726	8	8	8
XXIV.	Jackson (Joseph) Enchiridium medicum	Nürnberg	1716	8	8	8

Obr. č. 6: Duplicitní zápis knihy Gregora Iachmanna Charlotten Sauerbrunn (dnes Jedlina-Zdroj v Polsku) pod písmenem C a pod písmenem I.

Zajímavá je otázka, proč tak významný počet duplicit. Mohlo to být způsobeno tím, že na sepisování rozsáhlého katalogu se mohla podílet řada pomocníků, tedy přehlédnutím při rozdělení práce. Může to být také dáno tím, jak se kniha do oddělení dostala (např. exkluzivita původního vlastníka, nebo pozdější převedení druhé stejné knihy z jiné knihovny – tehdy by však knihy měly jistě odlišné signatury a nebyly by za duplicitní považovány). Mohlo jít také o záměrný pokus umožnit zájemcům tematické vyhledávání, protože katalog jinak tematické vyhledávání nenabízel: odborník by si spis o lázních nejspíš hledal podle autora, laik podle místa. Může to být i dokladem čtenosti, kdy by knihovník takto zaznamenával častěji vyhledávané knihy. Anebo dokladem vlastního názoru knihovníka, zdůraznění, co sám považoval za významné dílo. Domnívám se, vzhledem k tématům knih, u kterých byly duplicitní zápisy shledány, že nejpravděpodobnější je záměr tematického vyhledávání.

Celkový počet duplicitních zápisů v katalogu je pravděpodobně ještě vyšší než zjištěný, ale pro přesné určení by byla nutná detailní prohlídka všech knih, a protože celý knižní fond se nedochoval, není již možné nejistoty rozhodnout. Určení komplikuje i velká četnost změn signatur zapisovaných do katalogu dodatečně, nelze tak vyloučit ani chyby v zapisování. Na druhé straně stojí možnost, že ve fondu byly skutečně dvě stejné knihy téhož vydání (tyto případy byly při průzkumu na místě zjištěny), anebo že podobnost názvu je jen zdánlivá. Proto jsem byla při určování duplicit zdrženlivá. Otázku duplicitních zápisů je třeba ověřovat a brát v úvahu při zpracovávání všech částí knihovního fondu. Duplicity mohou významně ovlivnit závěry o počtu knih a složení fondu, podle mého zjištění až o 10%. Principy, jimiž se knihovník při zapisování duplicit řídil, lze hypoteticky uvažovat, ale již je nelze rozpoznat.

4.5. Tituly svazované společně – konvoluty

V katalogu se běžně vyskytují zápisy titulů, tzv. přívazků, svázaných do svazku – konvolutu s jinými autory. Strahl důsledně zapisoval jednotlivé spisy zvlášť. V katalogu jsou vyznačeny v rubrice *Compactura*, kde namísto typu vazby je zapsáno, v kterém svazku spis je podle autora hlavního spisu, např. poznámka *In Vol. Actuarii, In Vol. Marsilii, In Vol. Gebet-Buch*. Rok a místo vydání je pak shodné s „hlavním“ autorem. V případě konvolutu spisů stejného autora umístěného na následujícím řádku (což je méně častý případ) pak je v rubrice *Compactura* obvykle poznámka *In Vol. Eodem*. Ostatní části záznamu, např. signatury, jsou vyplněny jako obvykle.

Konvoluty jsou častější u prvotisků a starších knih. Celkem je v katalogu 154 položek, u nichž je poznámka, že jsou součástí jiného svazku, a z toho je 96 položek s datem vydání do roku 1600. Ponejvíce šlo o tituly medicínské a související, po odstranění duplicit a titulů nesouvisejících s medicínou v souboru zbylo 95 součástí konvolutů. Z oblasti náboženství a filosofie, která je v katalogu *XXIV-Medici* také silně zastoupena, byly společné svazky pouze *Vol. Evangelischen* (2 připojené spisy), *Vol. Gebet-Buch* (7), *Vol. Romanorum* (5), *Vol. Melanctonis* (3), po jednom u *Vol. Catecheses*, *Vol. Psalmenlicher*, *Vol. Boheims*.

Nejstaršími konvoluty byly:

Vol. Speculum Medicum, (Bononia 1489), a k němu zapsané 4 další připojené tituly⁷⁰:

*Aphorismi Raby Moysis, Ioannis Damasceni, et Rasis Secundum Doctrinae Galieni
Damasceni (Ioannes) Aphorismi secundum Doctrinam Galieni
Moyses (Raby) Aphorismi Secundum Doctrinam Galieni
Rasis Aphorismi Secundum Doctrinam Galieni*

Vol. Marsilii (1489, místo neuvedeno): *Marsilii Ficini De Triplici vita cum Apologia* a 3 další spisy.

⁷⁰ Tento svazek je dalším příkladem úskalí při určování duplicit. Je možné, že zde nejsou připojené čtyři, ale pouze dva spisy, ale vzhledem k odlišnostem zápisu názvu, a k tomu že shoda roku a místa vydání není u konvolutu relevantní, jsem to nemohla určit.

Vol. Mesue (Benátky, 1508): *Mesue (Ioannis) Opera cum Mondini Expositione in Canonem Missae* a 8 dalších spisů).

Nejrozsáhlejší konvolut *Actuarii de Urinis Libri*, vydaný v Basileji roku 1529, obsahoval vedle spisu Joanna Actuaria *De Urinis* celých 10 dalších položek:

Aegineta (Pauli) de Crisi de diebus decretorius ec. Fragmentum

Benivenii (Antonii) Libellum de Abditis morborum Causis

Ficini (Marsilii) de Vita Libri etc

Manardi (Ioannis) Expositio in Galeni Artem Medicinalem

Marsilii Ficini De Vita libri, Apologia Epidemiarum Antidotus

Polybii de Salubri victus Ratione

*Pselli de Victus Ratione*⁷¹

Rhazae, Cognomento Experimentatoris, Liber de Pestilentia

Scribonii Largi Liber de Compositione Medicamentorum

Thylesii (Antonii) de Coloribus Liber

Zapisování všech spisů zvlášť je cenné pro obsahovou analýzu fondu knihovny. Je pouze potřeba tuto okolnost zohlednit, stejně jako duplicitní záznamy, při sledování počtu knih jako jednotek. Kvantifikace však může být pouze přibližná, vzhledem ke zmíněným komplikacím při určování případných duplicit.

⁷¹ Nelze určit, zda nejde o zkomolený duplicitní zápis Polybia de Salubris, který je ve svazku také.

5. Obsahová analýza knihovního fondu katalogu Medici

5.1. Postup vymezení knih zahrnutých do obsahové analýzy

Po provedení přepisu katalogu před přikročením k obsahové analýze fondu oddělení *XXIV Medici* bylo nutno rozhodnout, vzhledem k četným změnám signatur, které záznamy budou součástí analýzy. Zahrnula jsem nejprve všechny, které se nacházely v oddělení *XXIV Medici* bez ohledu na časovou fázi jejich zařazení v katalogu, tedy kniha byla:

- a) Původně zapsaná v odd. XXIV a umístění v Strahlově katalogu nezměnila: 314 knih
- b) Původně zapsaná v odd. XXIV a přesunuta na jiné místo oddělení XXIV: 214 knih
- c) Původně zapsaná v odd. XXIV a přesunuta do jiného oddělení: 112 knih
- d) Původně zapsaná v jiném oddělení a změnou byla přesunuta do odd. XXIV: 34 knih
- e) Byla do odd. XXIV zapsána dodatečně: 36 knih

Všechny tyto knihy se ve fondu nacházely, i když ne všechny současně, tj kdykoli v době od zpracování katalogu až po konec jeho využívání. Důvody a souvislosti přesunů knih mezi odděleními dnes nelze spolehlivě určit, a navíc přesuny zaznamenané v katalogu nezůstaly ve skutečnosti posledními, jak bylo zjištěno průzkumem na místě. Proto jsem pracovala s všemi záznamy knih bez ohledu na časovou fázi jejich zařazení v katalogu.

Dále jsem vyextrahovala duplicitní zápisy téže knihy, aby analýzu nezkreslovaly, pokud byla o duplicitě jistota (viz výše). Po odstranění duplicit zůstalo v souboru celkem 642 položek.

Protože však mým cílem bylo analyzovat fond *Medici* obsahově, přikročila jsem ještě k jednomu rozdělení. Stanovila jsem si podle tematického zaměření a četnosti knih ve fondu následující tematické kategorie a při přepisu jsem knihu podle názvu a autora zařadila do jedné z kategorií: obecná medicína, konkrétní lékařství, farmacie, lázeňství, botanika, zemědělství, přírodní vědy, praktické vědy, náboženství a filosofie-literatura-historie.

Podrobnější postup stanovení jednotlivých tematických kategorií je předmětem kapitoly 5.6. o tematickém zaměření knih. Zde pouze uvedu, že knihy zaměřené na témata náboženství a filosofie-literatura-historie byly z další obsahové analýzy fondu vyloučeny. Domnívám se, že tento postup je ospravedlněn tím, že jsem se skutečně chtěla zaměřit na knihy medicínské a souvisejících oborů. Podporuje to také zjištění následného průzkumu na místě, že i knihy přeřazované z oddělení XXIV do jiných oddělení, pokud souvisely s medicínou, byly později

vydavatelskou (tiskárny či vydavatele) ani vlastnickou (případně dřívější majitele knihy). Tyto údaje by bylo možno získat pouze podrobným provenienčním rozbořem jednotlivých knih. Kritéria obsahové analýzy jsem vhodně kombinovala, zejména s tematickým zaměřením knih.

5.2. Rok vydání knih

Ve fondu byly knihy od roku vydání 1481 až po 1796. Rozvržení dat vydání je následující:

Rok vydání			
Do 1500	13	3%	nejstarší kniha vydána 1481
1501-1550	52	12%	
1551-1600	63	15%	
1601-1650	36	9%	
1651-1700	60	14%	
1701-1750	78	19%	
1751-1800	116	27%	Z toho 91 knih v r. 1751-1775 a 25 knih v r. 1776-1800. Poslední zapsaná kniha z r.1796
Neuvedeno	47		

Nejstarší zapsanou knihou v katalogu je Bartholomei Anglici Ord. Minor *Tractatus de Proprietatibus Rerum*, Kolín n. Rýnem 1481. Bartholomaeus Anglicus byl francouzský františkánský středověký filosof činný v Paříži a Magdeburgu v 13. století. *De Proprietatibus Rerum* bylo široce přetiskovanou encyklopedií, shrnující tehdejší poznání světa a přírody.⁷³

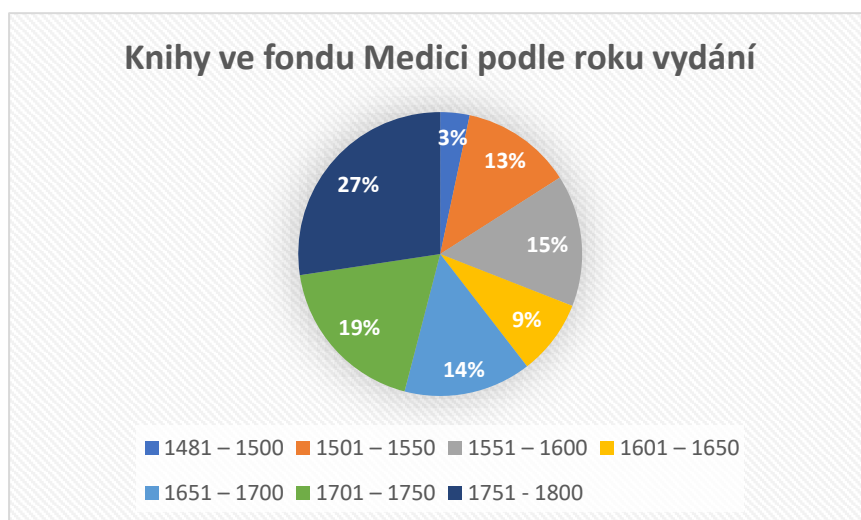
Mezi knihami tedy byly jak prvotisky – inkunábule (vydání do roku 1500), tak i tisky z 16. století, mezi nimiž se někdy pro jejich typografickou podobnost s prvotisky zvláště vydělují skupiny post-inkunábulí z období 1501–1520 a paleotypů (1501–1550).⁷⁴ Největší podíl knih však pocházel až z 18. století. Je to jistě dáno obecně rostoucí produkcí tisků a rozšiřováním poznání v rámci oboru medicíny.

Nejvíce frekventovaným obdobím je krátké období mezi lety 1751–1775, kdy byl „boom“ 91 knih. Ke konci 18. století, ačkoliv knižní produkce výrazně roste, už přírůstků knih v oddělení ubývá, což odpovídá tezi, že bylo složení knihovny již téměř dokončeno. Viditelný je propad v první polovině 17. století, bezpochyby ovlivněný třicetiletou válkou. Počet knih u

⁷³ Roy PORTER, *Dějiny medicíny*, Praha 2013, s. 132.

⁷⁴ P. VOIT, *Encyklopedie knihy*, s. 834.

poměrně dobře zastoupeného období první poloviny 16. století je při bližším zkoumání ovlivněn praxí konvolutů: 5 z titulů vydaných do roku 1500 a 31 z titulů vydaných v letech 1501–1550 je v katalogu označeno jako přívazek, součást jiného svazku. Na druhé straně u knih, u kterých nebyl rok vydání uveden, je pravděpodobnější, že jde o starší tisky.

Graf č. 1: Rozdělení knih ve fondu podle období vydání.

5.3. Místo vydání knih

Západní Evropa mimo oblast dnešního Německa: Ze zemí západní Evropy pochází celkem 84 knih z katalogu, jsou zde zastoupeny Amsterdam (3), Rotterdam (2), Antverpy (13), Leiden (Lugduni Batavorum) 19, Štrasburk (Argentoratum) 17, Paříž 2, Ženeva 1, Solothurn (Švýcarsko) 1, Basilej 23 (tento počet je ale ovlivněn jedním velkým konvolutem *Actuarii de Urinis* s 10 součástmi), Londýn 1, Kodaň 2. Produkce se koncentruje do několika center a byla v knihovním fondu významná ve starším období. Významné bylo zejména Nizozemí, kde např. v Amsterdamu působilo v 16. století 43 a v Leidenu 50 knihtiskařských dílen.⁷⁵

Itálie: na území dnešní Itálie bylo vydáno celkem 24 knih z celku katalogu, nejvíce v Benátkách (16), dále Bologna (Bononia) 4, Padova 2, Tarvisio 2. Počet je ovlivněn konvoluty (z Itálie pocházejí konvoluty *Speculum*, *Mesue*). Je charakteristické, že produkce knih z Itálie je silnější v době starých tisků a brzy končí, z 18. století je v katalogu zapsaná jediná kniha vydaná v Itálii.

⁷⁵ P.VOIT, *Encyklopedie knihy...*, s. 629.

Německo: Oblast dnešního Německa je území s největší produkcí knih v katalogu. Najdeme zde celkem 169 knih z 35 měst, přičemž jasně převažují vydavatelé ve Frankfurtu nad Mohanem, Lipsku a Norimberku.⁷⁶ Knihy z Německa pochází ze všech časových období.

	Města	Počet měst	Celkový počet knih
1 kniha	Arnstadt, Erfurt, Eisenach, Eisleben, Hanau, Hamburg, Herborn, Osnabruck, Oggenheim, Potsdam, Lübeck, Mainz, Munchen, Minden, Neustadt a.d.Aisch, Wittenberg, Stuttgart, Tubingen, Ingolstadt, Passau	20	20
2 – 5 knih	Brémy 3, Berlín 4, Dresden 2, Gotha 2, Jena 3, Marburg 2, Ulm 3, Hannover 3, Wolfenbuttel 4, Magdeburg 3	10	30
6 – 10 knih	Augsburg 7, Giessa 6, Halle 6	3	19
Více než 10 knih	Frankfurt nad Mohanem 51, Lipsko 35, Norimberk 14	3	100

Tab. č. 3: Knihy vydané v oblasti dnešního Německa

České země: Z území dnešní České republiky jsou v katalogu zastoupena celkem 4 místa: Cheb (4 knihy), Hradec Králové (2 knihy), Olomouc (3 knihy) a Praha (66 knih). Významný je zde pouze počet knih vydaných v Praze: Z celku 66 knih je nejstarší slavný Matthioliho herbář (1596), dále je zde 9 knih z let 1601–1700, a 56 knih bylo vydáno po roce 1701. Vydávání knih v Praze nabylo na významu až během 18. století. Vysoký počet knih z Prahy je částečně ovlivněn tím, že je z toho 21 studentských disertací (o těch blíže kapitola 5.9.). Pouze u malé části knih vydaných v českých zemích se podařilo zjistit údaje o tiskárnách, protože katalog tiskaře nezapisoval a ve fondu se dochovala jen část knih. Z nich některé byly univerzitní disertace a většina disertací neměla tiskárnu uvedenou (resp. nebyla na titulní straně, disertace mívaly až 6stránkovou úvodní část a tiskárna mohla být uvedena zde, avšak tento průzkum jsem z důvodu nedostatku času neprováděla). Zjištěné tiskárny jsou:

Jan Karel Hraba: kniha 24.A.18 Kirchmayer, *Dispensatorium Pharmaceuticum*, v katalogu 1750, v knize 1749, Praha (*Vetero-Pragae TYPIS Joannis Caroli Hraba, Inclytorum Regni Bohemiae D. D.*).⁷⁷

Jiří Laboun: kniha 24.D.84 Lodgman, *S. Joannis Bädern*, Praha 1707 (*Gedruckt zu Prag bey Georg Labaun*).⁷⁸

⁷⁶ Vyskytují se i kombinace – kniha vydána ve dvou městech, nejčastěji Frankfurt + Lipsko, Magdeburg + Halle. V tom případě je vydání připsáno u obou měst.

⁷⁷ syn Karla Jana Hraby, https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Karel_Jan_Hraba [cit. k 24.6.2022]

⁷⁸ https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Ji%C5%99%C3%AD_Laboun_st. [cit. k 24. 6. 2022]

Jiří Černoch: kniha 24.D.86 *Rozliční dobří prostředkové*, Praha 1679 (*Vytištěno v Praze u Jiřího Černocho*).⁷⁹

Wolfgang Wickhart: kniha 24.D.88 *Podolenses Thermae oder Wenzeslai-Baad*, Praha 1725 (*Gedruckt bey Wolfgang Wickhart, Ertzbischofflichen und Landschafft. Buchdrucker*).⁸⁰

Johann Frantz Fritsch: kniha 24.D.93 Hullinger, *Beschreibung des Carols – baad etc*, Cheb 1715 (*Eger, Druckts Johann Frantz Fritsch Im Jahr 1715*).⁸¹

Jan Kliment Tibelli: dva výtisky knihy Altenberger, *Beschreibung des Milletiner Gesundheit-Baades*, Hradec Králové 1752, sign. 24.D.84 a 24.D.97 (*König-Gratz gedruckt bey Johann Clemens Tibelli*).⁸²

František Jeřábek: kniha 24.F.32 Josef Antonín Janiš, *Aučinlivé spravování včel pro obecného krajana*, Praha 1789 (*V Praze, vytištěno u Františka Jeřábka, v želez. dveř. 1789*)⁸³.

U disertací byly zjištěny tyto tiskárny:

Jiří Laboun: 24.Ca.7 (*Pragae, In Magna Aula Carolina, Typis Georgij Labaun Anno 1725*)

Jan Josef Klauzer: 24.Cβ.17 (*Pragae, Typis Joannis Josephi Clauser, Regii Typographi, 1768*)

Karel Josef Jeřábek: 24.D.81 (*Vetero-pragae, Typis Caroli Josephi Gerzabek, Anno 1719*)

Dvakrát byly uvedeny univerzitní tiskárny: *Typis Caesareo-Academicis* (24.B.8.) a *Typis in Aula Carolina* (24.Ca.34).

Uhry: v tehdejších Uhrách byla vydána jen jedna kniha v katalogu, a to v Bratislavě (Posonyi).

Rakousko: Graz 1, Vídeň 51 knih. Z toho pouhé tři knihy byly vydány do r. 1700, tři knihy mezi 1701–1750, a 44 knih až po roce 1751. Vídeň tedy získává význam ještě později než Praha. Také zde se výrazně projevují disertace (celkem 23).

Slezsko a Lužice: tyto knihy se označují za tzv. silesiaka. V katalogu je to 27 knih, nejčastěji byly vydány ve Vratislavi (8x), dále jsou zastoupeny Legnica, Nisa, Kladsko, nejméně Svídnice, Jelení Hora, Budyšín⁸⁴, Hlohov. Dvě knihy byly vydány v letech 1601–1650, mezi 1651–1700 15 knih, 1701–1750 4 knihy, od roku 1751 pouze 3 knihy, u 3 nebyl rok uveden. Téměř polovinu knih vydaných ve Slezsku představuje 12 knih z oblasti lázeňství, jsou to popisy konkrétních lokalit a lázní. Z hlediska jazyka jasně převažuje němčina: 22 knih je psáno

⁷⁹ https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Ji%C5%99%C3%AD_%C4%8Cernoch [cit. k 24.6.2022]

⁸⁰ Wolfgang Wickhart, nájemce Arcibiskupské tiskárny, zemř. 1726, https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Arcibiskupsk%C3%A1_tisk%C3%A1rna [cit. k 24.6.2022]

⁸¹ https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Mikul%C3%A1%C5%A1_Dexter [cit. k 24.6.2022]

⁸² syn Václava Jana Tibelliho, https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=V%C3%A1clav_Jan_Tibelli [cit. k 24.6.2022]

⁸³ potomek tiskařského rodu Jeřábků, tiskárna v Michalské ulici „u Železných dveří“ https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Jan_Karel_Je%C5%99%C3%A1bek [cit. k 24.6.2022]

⁸⁴ Přiradila jsem k této skupině město Budyšín, ačkoliv leží v sousední Lužici. Několik knih v katalogu, které však jsem vyřadila z důvodu teologického zaměření, bylo vydáno také ve Zhořelci. Přesněji tedy jde o silesiaka a sorabika.

německy, 5 knih latinsky. Databáze www.data.cerl.org/thesaurus, s níž jsem srovnávala zápisy, označuje autory jako Němce, ale bližší informace o autorech ukazují, že v regionu Slezska žili a působili, často jako lékaři. Namátkou například: Matthaeus Adalbert Zindel, Georg Ignaz Hettmayer, Caspar Schwenckfeldt (zemř. 1609), Franz Kneissler, Johann Caspar Thym, Leonhard Krenzheim, Walter Ambrož Wolter rytíř z Liebenfeldu, David Zeller.

Silná převaha knih v němčině a tematické složení není u „silesiak“ překvapivé. Již Vlčková uvádí, že styky Broumova s Kladskem a Slezskem se odrazily i v klášterní knihovně, že do Kladska se dávají vázat knihy a v knihovně jsou zastoupeny slezské tiskárny.⁸⁵ Zajímavé je však rozložení let vydání knih, kdy největší počet knih ze Slezska je ze 17. století. Naopak od 18. století (a to již od počátku století, kdy Slezsko ještě po 40 let bylo součástí Rakouského císařství a bylo rozvíjeno proboštví ve Wahlstattu) se počet knih ve fondu *XXIV-Medici* dramaticky snižuje. Dnes je ze skupiny silesiak v oddělení 11 původních knih ze Strahlova katalogu a 5 doplněných nově. Celkem dobrá míra dochování může souviset s tematikou lázeňství, tyto knihy byly většinou ponechány. Důvod snižování počtu knih ze Slezska v 18. století je otázkou. Jedním vysvětlením může být, že by od 18. století procházelo Slezsko útlumem kultury a poklesem významu ve srovnání s minulými obdobími. Další možností pak je možný posun v komunikaci kláštera a v sílící orientaci na nová centra v Praze a Vídni.

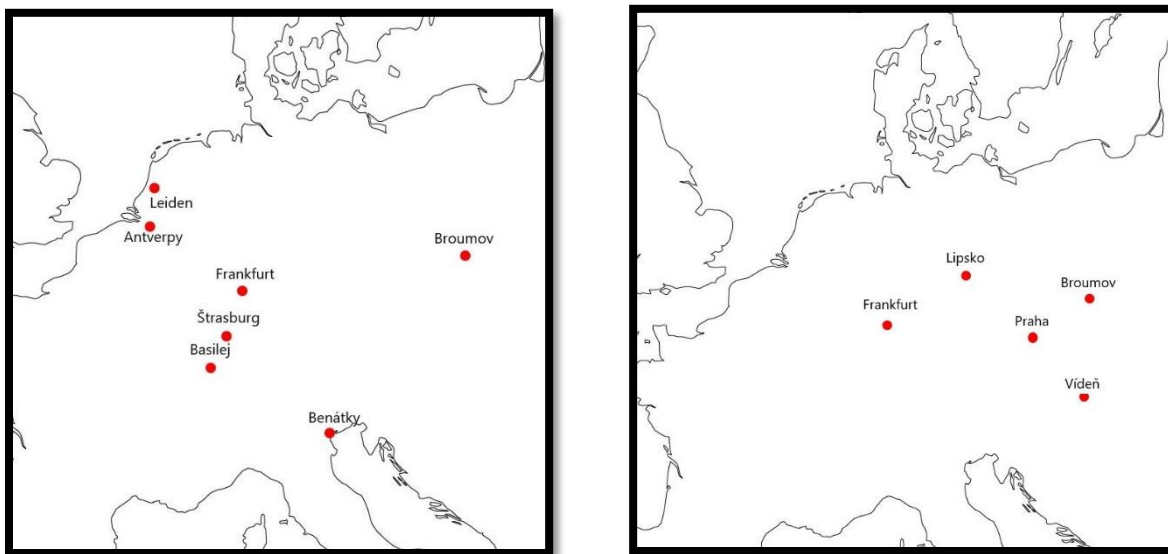
Posun v místech vydávání v čase ilustruje srovnání mezi 16. a 18. stoletím: knih z 16. století (vydaných 1501–1600) bylo 115, z toho u 104 zaznamenané místo vydání: Basilej 20, Frankfurt 19, Benátky 13, Leiden 12, Štrasburk 11, Antverpy 10, Lipsko 7, dále vždy 1x Praha, Olomouc, Oggenheim, Norimberk, Vídeň, Mohuč, Paříž, Ingolstadt, Hanau, Jena, Augsburg. Produkce je rozptýlená a nejfrekventovanější místa značně vzdálená.

Knih z 18. století (1701–1800) bylo 195, z toho u 191 uvedeno místo vydání: Praha 56, Vídeň 48, Frankfurt 18, Lipsko 13. Na zbylých 56 knihách se podílí malým počtem od 1 po 5 knih celkem 30 převážně německých měst. Převažuje produkce nejbližších center Praha, Vídeň.

Původ knih se úzce pojí s procesem obstarávání knih do kláštera. Jedná se o rozsáhlé téma, kterému se věnuje např. Jindřich Kolda a mapuje vývoj role opatů, řádových vyslanců či

⁸⁵ L. VLČKOVÁ, *Benediktinská...*, s. 14.

externích agentů, knihkupců dodávajících knihy, a jejich evropských nabídkových sítí, na tom, jaké knihy klášter kupuje.⁸⁶

Obr. č. 7: Vzdálenost nejčastějších míst vydání knih od Broumova se mezi 16. a 18. stoletím zkrátila

5.4. Jazyková skladba knih

V katalogu jsou knihy psané latinsky, německy a česky. Celkový obraz ukazuje na naprostou převahu latiny a němčiny. Vzhledem k lékařskému a vědeckému zaměření převažuje latina.

Jazyk	Počet knih
Latinsky	311
Německy	149
Česky	5

Jazyk knihy byl určován podle jazyka zápisu v katalogu. Při srovnávání se současným stavem byla nalezena kniha v češtině, která byla v katalogu zapsána latinsky, a bylo možno to uvést na pravou míru pouze proto, že se kniha na svém místě dochovala: je to spis Josefa Antonína Janiše *Aučinlivé spravování včel pro obecného krajana*, zapsaný jako *Ianisse*

⁸⁶ Jindřich KOLDA, *Správa broumovské konventní knihovny v 17. a 18. století*, in: *Folia Historica Bohemica* 34/2, Praha 2019, s. 321–345. Taktéž Jindřich KOLDA, *Lidé a knihy...*, s. 67–89.

(*Josephi Antonii Tractatus de Apibus ... Bohemiae.* (Pragae, 1789) - poznámka „*Bohemiae*“ značí, že jde o českou knihu. Obdobná situace je u knihy *Wanzen - Fliegen - Schaben zu vertreiben Mittel* (Augsburg, 1796), která je v katalogu zapsaná dvakrát, z toho u jedné je poznámka „*böhmisch*“ a připojená čárka k signatuře. Tuto knihu již není možno porovnat se skutečností, ale podle téhož principu jsem ji také zařadila k jazykově českým knihám. Žádné další takové poznámky již nebyly nalezeny. Dalšími česky psanými knihami jsou:

Tomáš Jordán z Klauznburku, *Knih o wodách hojitedlných neb Teplicech moravských* (Olomouc, 1580)

Rozliční dobří prostředkové (Praha, 1679)

Prostředkové (místo neuvedeno, 1679)⁸⁷

V současném fondu navíc (tedy neuvedena v katalogu) se nachází ještě další kniha v češtině Jána Tonsorise *Pravá rada lékařská* (Skalica 1780, sign. 24.Ca.13), dvojjazyčná kniha německo-česká Karla Ferdinanda Tůmy (sign. 24.C.18) a dvojjazyčná německo-polská *Vorbeugung heilung der Hundwuth / Zapobiegania y leczenia wsciekliznyi* (Lvov, 1784, sign. 24.Dβ.6), a dvě knihy ve francouzštině. Více podrobností je v kapitole 6.2. Tyto jednotlivé nálezy však neovlivňují celkový obraz jazykového rozložení knih.

5.5. Tematizace medicínské literatury v raném novověku

Tematické rozčlenění knih ve fondu je pro hlubší poznání fondu, jeho kvality a možností jeho používání klíčové. V souboru jsou knihy z oboru medicíny a souvisejících oborů, přičemž některé z nich s medicínou souvisí jen velmi vzdáleně. Jak již bylo uvedeno, tak konventní knihovna měla typickou novověkou skladbu, kde nebyly samostatné fondy pro exaktní nebo praktické vědy. Proto logicky mohl knihovník knihy z těchto oblastí řadit do oddílu *Medici*. Stanovit bližší kategorie v rámci medicíny pro tematické zařazení knih je však obtížný úkol. Knihy není vhodné řadit podle kategorií a oborů současné medicíny, protože je to knihovní fond převážně z 16., 17. a 18. století, kdy medicína měla ještě předmoderní podobu.⁸⁸ Pokusila jsem se proto vyhledat vodítka, jak mohla být medicínská literatura členěna v tehdejší době.

⁸⁷ Otázkou je možná duplicita zápisu, tedy zda kniha nebyla pouze jedna. Avšak první zápis byl zapsán přímo Strahlem a druhý později jinou rukou jako doplňující zápis s jinou signaturou.

⁸⁸ Viz např. R. PORTER, *Dějiny...*, s. 277–305.

Vývoj medicínské literatury od konce středověku po novověk popisuje komplexně např. Joel Coste na příkladu Francie.⁸⁹ Upozorňuje, že tematické určení lékařských tisků předpokládá bližší zvážení definice medicíny v dané době. Popisuje čtyři hlavní žánry lékařské literatury, které vznikly již ve středověku a přešly do novověku:

Practicae (praktiky a terapeutické postupy): tato oblast medicínské literatury byla rozvíjena od nejstarších dob. S rozšířením knihtisku koncem 15. století nejprve začaly tisky starších textů (například *The Practica, seu liliū medicinae* Bernarda de Gordon z roku 1305, má ve sbírkách Francouzské národní knihovny osm různých vydání mezi 1480 až 1574). Praktiky byly zpočátku řazeny *de capita ad calcem* neboli „od hlavy k patě“, tedy podle postižených orgánů, později od konce 16. století pak byly řazeny v souladu s tehdy známou nosologií, tedy podle příčin nebo symptomů.⁹⁰

Consilia (konzultace, sbírky případů a pozorování): tento žánr se postupně vyvinul ve dva směry, a to a) consilia jako sbírka konzultací, podávající obrázek o stavu nemocného, v 17. a 18. století ustupovala, b) sbírka pozorování, které (až do 19. století) nebyly nazvány klinickými – tento směr v 18. století silně narostl. Popisované případy byly vybrané pro svou jedinečnost, nebo naopak pro svou ilustrativnost, nebo pro zdůraznění schopností lékaře.⁹¹

Regimina sanitatis (návody ke zdravému životnímu stylu, pravidla pro hygienu a prevenci nemocí): původně byly návody sestavovány pro šlechtice, později získaly obecnější formu. Pojímalý oblasti jídla, pití, hygieny, prostředí, pohybu, spánku... V raném novověku se tento žánr stále vydával, ale málo se mu věnovali významní lékařští autoři, spíše byla vydávána starší díla (například ve Francii byl vydáván Arnald z Villanovy až do 1580, a slavné *Regimen sanitatis Salernitanum*⁹² až do roku 1782) a díla osvícených laiků („enlightened profane“). Mnohá díla byla překládána do národních jazyků a tak určena širšímu publiku.⁹³

Pharmacopoeia (příručky se soubory receptů na přípravu léků, zprvu zvané „antidotaries“, později „pharmacopoeias“, v češtině je možno používat názvy dispensatorium, receptář, antidotář, lékopis): Hlavní středověkou pharmacopoeií bylo *Antidotarium Nicolase de Salerne*

⁸⁹ Joel COSTE: *Practical medicine and its literary genres in France in the early modern period*, Université Paris Cité 2008, dostupné online [k 5.6.2022] <https://www.biusante.parisdescartes.fr/histoire/medica/presentations/medecine-pratique-en.php>

⁹⁰ Tamtéž

⁹¹ Tamtéž

⁹² Regimen sanitatis Salernitanum též zvané Conservanda Valetudine, více viz P. VOIT, *Encyklopedie knihy*, s. 742, a R. PORTER, *Dějiny medicíny*, s. 130.

⁹³ J. COSTE, *Practical medicine*

– sbírka 140 receptů původně z 12. století, poprvé vydána tiskem v r. 1471 a mnohokrát znovu vydávána s různými komentáři. Obor pharmacopoeia byl i v novověku dále rozvíjen a vydávána nová díla, reflektující rozvoj poznání a vliv chemie (např. Moyse Charas, *Royal Pharmacopoeia Galenical and Chymical*, 1676).⁹⁴

Studie záměrně ponechává stranou chirurgii (chirurgie ve středověku nebyla považována za součást medicíny, tento náhled se měnil až během novověku⁹⁵), lázeňství, spisy o specifických chorobách a disertace („theses“) studentů lékařství. Další žánry, jako diagnostika či prognostika, se v lékařské literatuře rozvinuly až v 19. století. To souvisí se samotným pojetím medicíny a nemoci – v současném pojetí diagnostika identifikuje nemoc u pacienta, přičemž nemoc jako ontologická kategorie je nezávislá na daném pacientovi. V minulosti lékař „poznával“ stav konkrétního pacienta a snažil se znovunastolit stav rovnováhy zdraví. Výše popsané vysvětluje, proč se dobová medicínská literatura zdá být velice všeobecná a nelze v ní odlišit jednotlivé obory medicíny, jak je známe dnes.

Pro poznání stavu medicíny 18. století mohou být vodítkem různá „celooborová“ kompendia, příkladem je dvousvazková *Bibliotheca Medica* (Jena 1746) autora Christian Wilhelm Kestner,⁹⁶ přehled tehdy dostupné medicínské literatury. První svazek shrnuje autory a jejich díla z hlediska jejich postavení v rámci disciplíny, např. historie medicíny, klasičtí autoři, novátoři, reformátoři, kontroverzní autoři. Druhý svazek rozřazuje literaturu podle oblastí medicíny, o kterých pojednává. Oblasti Kestner vytyčil takto:

- anatomie
- fyzilogie
- patologie
- sémiologie
- léčivé látky (mineralogické, zoologické, botanické)
- terapeutika, lékařská praxe
- farmacie
- chirurgie
- dietetika

V současné době však nelze použít tyto oblasti jako vodítka pro tematické řazení, už jen proto, že některé významy dnešní medicína chápe jinak a ani je tak nenazývá (sémiologie), jinde naopak je příliš velký prostor pro různé interpretace (terapeutika).

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ Viz např. R. PORTER, *Dějiny medicíny*, s. 214–218, s. 312 a násl.

⁹⁶ Christian Wilhelm KESTNER, *Bibliotheca Medica*, Jena 1746.

V rámci řádových knihoven toto dělení ovšem až do 19. století nijak zohledňováno nebylo. Platí to ostatně zřejmě i pro medicínskou literaturu obecně. Pro další srovnání jsem se pokusila vyhledat dostupné katalogy medicínských knih z období 18. století. Katalogy, které jsem našla, knihy vůbec do podrobnějších kategorií nerozřazovaly. Například knihovní katalog Royal College of Physicians v Londýně z roku 1757 *Bibliothecae Collegii Medicorum Londinensis Catalogus*⁹⁷, uvádí všechny postupně podle abecedního pořadí autora. Nabídkový katalog významného nakladatele Johanna Fritsche⁹⁸ z roku 1679 knihy rozděloval pouze na teologii, právo, medicínu bez podrobnějšího členění, a dále opět řadil podle abecedního pořadí autora.⁹⁹ Bibliografická příručka *Bibliotheca Realis Medica* Martina Lipenia z roku 1679¹⁰⁰ naopak postupuje podle věcných hesel a k nim uvádí autory a knihy – avšak hesla jsou řazena prostě podle abecedy a nejsou systematizována. Na začátku tak stojí například: *abditae, abdomen, abortus, abracadabra, absces* atd.

Bližší specifikace medicínských disciplín přichází později, např. v příručce pro knihovníky benediktýna (a knihovníka v Rajhradu) Benedikta Richtera *Kurze Anleitung eine Bibliothek zu ordnen* (Augsburg 1836). Také zde je medicína pro knihovní účely dělena dnešním pohledem velice obecně: *Medicina: I. Theoretica == I.A Somatologia = I.Aa Anatomia, I.Ab Physiologia / I.B Pathologia // II. Practica = II.A. Hygiaea, diaetetica, macrobiotica, II.B. Therapeutica.*¹⁰¹ Zda-li odráží alespoň v nějakém stupni nové osvícenské nahlížení medicíny, je však diskutabilní.

5.6. Tematické zaměření knih

S ohledem na předchozí a s inspirací z toho jsem knihy v katalogu zařadila do obecnějších kategorií, v rámci medicíny jsem rozlišila pouze „obecná medicína“ a „konkrétní

⁹⁷*Bibliothecae Collegii Regalis Medicorum Londinensis Catalogus*, Londýn 1757, <https://books.google.cz/books?id=gJFbAAAAQAAJ&pg=PA127&dq=lexicon+medicorum&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiA5-nc9832AhVP3aQKHUifCV0Q6AF6BAgJEAI#v=onepage&q=lexicon%20medicorum&f=false> [dostupné online ke dni 5.6.2022].

⁹⁸ P. VOIT, *Encyklopedie knihy*, s. 281. Johann Fritsch (1635–1680) byl významný nakladatel v Lipsku a Frankfurtu.

⁹⁹ Johann FRITSCH, *Catalogus universalis, hoc est omnium librorum, theologorum videlicet, juridicorum, medicorum et miscellaneorum...*

¹⁰⁰ Martin LIPENIUS, *Bibliotheca Realis Medica*, Frankfurt 1679, dostupné online na <https://books.google.cz/books?id=nXZA8HWFFRMC&printsec=frontcover&dq=bibliotheca+medica&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiltu8np8c31AhXywAIHHXirCUg4ChDoAXoECAsQAQ#v=onepage&q=bibliotheca%20medica&f=false> [cit. ke dni 5.6.2022].

¹⁰¹ Benedikt RICHTER, *Kurze Anleitung eine Bibliothek zu ordnen*, Augsburg 1836, str. 8.

lékařství“. Jsem si vědoma, že moje rozčlenění mezi těmito kategoriemi, jakož i mezi dalšími, např. mezi „botanikou“ a „farmacií“ je jen pracovní. Badatel s lepším vhladem do pojetí medicíny v minulosti by jistě dokázal knihy zařadit přesněji a případně na ně aplikovat některé z řazení, které jsem k dané době zjistila. První čtyři skupiny odpovídají přímo dobovému chápání oblasti *Medici*: nemoc a její léčba, léčivé prostředky, lázně jako hlavní místo, kde se v raném novověku dostává nemocným léčby. Ostatní skupiny jsou pro medicínu pomocné: botanika a přírodní vědy slouží zejména farmacii, zemědělství / pěstování úzce souvisí s botanikou, praktické vědy mohou souviset s organizací zdravotnictví v tehdejšímu pojetí). Jednotlivé skupiny knih v katalogu budou postupně představeny v samostatných podkapitolách. Zde jsou vypracované souhrny zachycující stav podle katalogu. V doprovodném textu u každé skupiny uvádím také, nakolik se knihy dochovaly v současném fondu. Skupiny jsou:

Obecná medicína – spisy o medicíně a léčení bez zřejmého konkrétního zaměření: 158 knih

Konkrétní lékařství – týkající se konkrétní nemoci, příp. konkrétní části lidského těla: 83 knih

Farmacie – farmacie, příručky o lécích: 38 knih

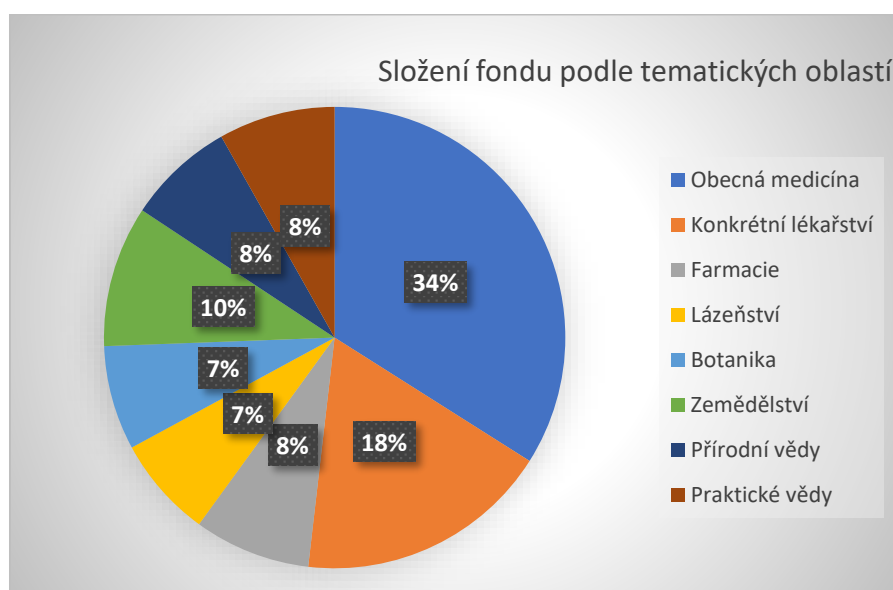
Lázeňství – popisy lázní, léčivé prameny: 33 knih

Botanika – spisy o vlastnostech rostlin, herbáře: 34 knih

Zemědělství – zemědělství, zahradnictví, návody k pěstování: 46 knih

Přírodní vědy – např. chemie, mineralogie, ale i alchymie: 35 knih

Praktické vědy – právo, hospodářství, kalendáře, příručky pro domácnost: 38 knih

Graf č. 2: Oblasti čistě medicínské, tj. obecná medicína, konkrétní lékařství, farmacie a lázeňství představují v Strahlově katalogu dvě třetiny fondu, oblasti medicíně příbuzné přibližně třetinu.

5.6.1. Obecná medicína

Do skupiny „obecné medicíny“ jsem zařadila celkem 158 knih z oblasti medicíny, u kterých není zřejmé jejich přesnější zaměření. Ve srovnání s ostatními skupinami jsou v této skupině silně zastoupena starší vydání, nejfrekventovanější je první i druhá polovina 16. století. Je to období, kdy se medicína popisuje komplexně, snaží se pojmout obor jako celek, později se více a více specializuje. Je však nutné vzít v úvahu, že právě u nejstarších vydání je v katalogu zvlášť rozepsána řada spisů, které byly součástí konvolutů a u některých z nich nebyla plná jistota o tom, zda nejde o duplicitní zápisy. Z hlediska jazyka silně převažuje latina, ze 158 děl je 135 v latině a pouze 23 v němčině. V dnešním fondu v oddělení je dochováno 52 svazků z této skupiny.

Knihy z oblasti obecné medicíny podle roku vydání		
Do 1500	8	6%
1501-1550	26	18%
1551-1600	25	18%
1601-1650	16	11%
1651-1700	22	15%
1701-1750	27	19%
1751-1800	19	13%
Rok vydání neuveden	15	
Jazyková skladba knih		
Latina	135	85%
Němčina	23	15%
Čeština	0	0%
Celkový počet knih	158	

V této skupině je mnoho klasických autorů i z období starověku, jejichž díla byla později vydávána tiskem a pro medicínu v novověku byla stále aktuální, rok vydání tak neodráží skutečný vznik díla. Autoři čerpali mnohdy z děl jiných starších autorů a z katalogu lze obtížně poznat, zda někdy nejde o předmluvu či doplnění k dílu jinému.¹⁰² Mezi autory jsou např.: Pavel z Aeginy (7. století, Byzanc), Alexandr Afrodisijský (2. století, Řecko), Celsus Aulus Cornelius (Řím, 1.století n.l.), Galén (Řím, 2. století n.l.), Hippokrates (Řecko, 4.století

¹⁰² Působilo to potíže také při určování duplicitních zápisů. Proto početní souhrny mohou být pouze orientační.

př.n.l.), Masawaih al-Mardini (Asýrie, 10. století), Polybius/ Polybus (Řecko, 4.st. př.n.l.), Mohamed Ibn-Zakarija ar-Rází / Rhazes (Persie, 9. století), Alexandros z Tralleis (Řecko, 6. století.), Theophilus Protospatarius (Byzanc, 7. století). Dále pak raně středověcí evropští autoři z doby před vynálezem knihtisku: Moses Maimonides, Pietro di Abano, Arnald z Villanovy, Antonio Guaineri, Ioannes Mediolano, Mondini dei Luzzi.

Z žánrů středověké medicínské literatury, vymezených Costem,¹⁰³ lze knihy ve skupině obecné medicíny ponejvíce přiřadit k prvnímu žánru, tj. souhrn medicínské praxe a terapeutické postupy, shrnující všechny oblasti léčby. Podle titulů nelze zaměření knih blíže určit, pravděpodobně jsou shrnuty všechny znalosti autora. Názvy knih jsou například: *Universalis medendi Methodus*, *Fundamenta Materiae medicae*, *Liber Medicus*, *Opera Medicinalia*, *Compendiaria in artem medendi Introductio*, *Cur des Krankheiten*, *Medicinisches Handbuch*.

Do skupiny obecné medicíny řadím také knihy podle názvu zaměřené na anatomii nebo fyziologii, kterých je v celém souboru výrazně méně, jako například: Guinterii (Ioannis) *Anatomicarum Institutionum Libri* (Basilej 1539), dílo Theophila Protospatarii *De Corporis humani fabrica* (Basilej 1539) - pětidílné anatomické a fyziologické kompendium čerpající z Galéna. Z pozdější doby pak např. *Physiologico-medicum Specimen* (Praha 1783), dvě knihy Jeana Riolana *Enchiridium Anatomicum* (Lipsko 1765 a 1775) a kniha Jana Ignáce Mayera z Mayersbachu *Collegia Anatomico – Practica* (Praha 1729).

Celkem široce je v katalogu zastoupený žánr tzv. „*regimina sanitatis*“, tedy pravidel pro udržení zdraví, hygienu a prevenci. Například dvě knihy (Benátky 1654, a Leuven 1693) francouzského lékaře Jeana Prévosta *Medicina Pauperum*, známá díla klasiků Polybia *de Salubri victus Ratione* (Basilej 1529) a *Mediolano (Ioannis de) Schola Salernitana cum Arnaldi Villanovani Exegii* (Rotterdam 1664 a Štrasburk 1753). Dále také Heinrich Rantzau *de Conservanda Valetudine* (Lipsko 1582), Leonard Lessius *Vera Ratio valetudinis bonae et Vitae* (Antverpy 1614), Johann Wittich *Praeservator Sanitatis* (Lipsko 1592), a Maino de Maineri (alias Magninus Mediolalensis) *Medici Regimen Sanitatis* (Basilej 1493).¹⁰⁴ Přitom platí to, co uvádí Coste, že spisy v žánru návodů a pravidel medicínu popularizovaly překladem do národních jazyků a následně samostatnou tvorbou vernakulárních autorů, např. Christoph Hellwig: *Haus-Medicus Arme Leute* (Frankfurt-Lipsko 1719), *Haus-Mittel fur Verschieden*

¹⁰³ COSTE, J., *Practical Medicine*

¹⁰⁴ Údaj o roku vydání je podle soupisu L.Vlčkové, viz kapitola 6.3. V katalogu rok uveden nebyl.

Krankheiten (Augsburg 1542), Adam Lebwalder *Haus-Arnzey-Buch* (Norimberk 1695), Samuel August Tissot: *Anleitung für das Landvolk in Absicht auf seine Gesundheit* (Víděň 1770).

5.6.2. Konkrétní medicína

Do této skupiny jsem zařadila 83 knih, týkajících se konkrétní nemoci nebo konkrétní části lidského těla. Tyto knihy jsou ve srovnání se skupinou obecné medicíny výrazně novějšího vydání a poněkud silnější bylo také zastoupení němčiny vůči stále převažující latině. V dnešním oddělení je dochováno 38 knih z této skupiny.

Knihy z oblasti konkrétního lékařství podle roku vydání		
Do 1500	0	0%
1501-1550	6	8%
1551-1600	6	8%
1601-1650	5	7%
1651-1700	10	13%
1701-1750	19	25%
1751-1800	29	38%
Rok vydání neuveden	7	
Jazyková skladba knih		
Latina	64	77%
Němčina	19	23%
Čeština	0	0%
Celkový počet knih	83	

Na základě názvů bylo obtížné hledat paralely s historickým pojetím žánru „consilia“, kterému se knihy mohly, ale i nemusely blížit. Raději jsem se pokusila sledovat nejčastější tematické zaměření zastoupené ve fondu na základě současného pojetí oborů v medicíně.

Nejčastěji zastoupený byl mor – celkem 12 knih obsahuje v názvu „pestilenz“, „pestis“, nebo „pestes“. Mezi těmito knihami je pro české prostředí zajímavá kniha Jana Jesenského *Iessenii (Ioannis) adversus Pestem Consilium*, vydaná ovšem v latině (Giessen, 1614). Zde je nutno vzít v úvahu, že za mor byly označovány epidemické choroby obecně, a že až do 18. století to byla nejvíce obávaná nemoc ze všech.

V novější době byly „populární“ oční choroby: Irka Iosephi Leopoldi *Dissertatio de Morbis Ocularum* (Víděň, 1743), Lintz (Caroli Eduardi) *de Oculorum morbis* (Víděň, 1771),

Oculorum Morbis externis Dissertatio (Videň, 1771), a dále německé dílo Christopa von Hellwig (pod pseudonymem Valentin Krautermann) *Augen und Zahn Artzt* (Arnstadt, 1732).

Zastoupená byla také nemoc podagra neboli dna, které se věnovaly tři knihy: Wilhelm Rhyne *Beshreibung der Chinesishen Khur wieder das Podagra* (neuveden rok a místo vydání), Emerigon, *Besonderes Mittel wider das Podagra* (Drážďany, rok vydání neuveden), Stephen Blankaard *Abhandlung von Podagra* (Lipsko, rok vydání neuveden).

Z oboru chirurgie, který byl v dřívější medicíně opomíjený, obsahoval celý soubor čtyři knihy: Wilhelmi, Joan. Michaelis: *Reflexio Apologetica de praerogativa Chirurgiae* (Praha, 1728), Riedlin, Veit: *Berricht der Verrichtungen eines Wund-Arzttes* (Ulm, 1721), Cranz, Heinrich Johann: *Materiae Medicae et Chirurgicae* (Videň, 1765) a knihu bez uvedení autora *Chirurgiae artis prerogativa ante Pharmaceuticam* (Praha, 1728). Zajímavostí je kniha lékaře Ludwiga Heinricha Lutze *Cheirosophia concentrata oder Unterwisung von der Menshen Beschaffenheit cum Chiromantia* (Neustadt, 1685) o chiromantii.

Málo prostoru dostaly děti a ženy. O nemocech dětí pojednávají jen dvě knihy Hieronymus (Girolamo) Mercurialis: *Tractatus de Puerorum Morbis* (obě vydány Frankfurt, 1584). Pravděpodobně jako součást konvolutu (ač tak není v katalogu uvedeno, avšak je zapsána stejná signatura a stejný rok a místo vydání) se k tomuto dílu připojuje spis slezského lékaře Jana Hieronyma Chrosciewského, který byl žákem Mercurialiho,¹⁰⁵ *Groscesii (Ioannis) Libri Digesti de Puerorum Morbis esc Mercuriali ore*. Dále se pak tématu dětských nemocí v pozdější době věnovaly studentské disertace: *Infantium (de Morbis) Theses* (Praha, 1719), *Tussi convulsiva de Infantum* (Videň, 1772), a *Foetus de Nutrimento Dissertatio* (Praha, 1773). Ženské problémy popisují s jistotou jen dvě knihy: *Urinae faeminarum hystericarum (de Secretione) Dissertatio* (Praha 1766), a *Hebammen, Schwangern Frauen +Geheimnissen der Natur ... scriptus* (neuveden autor a místo vydání, podle katalogu jde o rukopis, 1707). Dále s velikou mírou nejistoty rukopis bez uvedení roku, místa i autora *Mulieribus (de) liber*.

Jinak knihy pojednávají o nejrůznějších chorobách a tématech, namátkou srdce, krev, moč, dieta, tanec sv. Víta, gonorrhoea, pleuritida, horečky, výživa, scorbutum malum (neboli kurděje). To jsou však pouze témata, bez odborného studia jednotlivých knih není možné analyzovat, jakým způsobem kniha téma pojímá, jak přistupuje k diagnostice apod. Také si netroufám činit závěry v tom smyslu, zda přítomnost knih na určité téma (podagra, oční

¹⁰⁵ https://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_Chro%C5%9Bciejewski [dostupné ke dni 5.6.2022]

choroby, naopak absence žen) souvisí s životním stylem řeholníků a jak odráží jejich způsob užívání knihovny. O způsobu užívání knihovny nelze z katalogu vyčíst žádné indicie.

5.6.3. Farmacie

Z oblasti farmacie, tedy zaměření na léky, léčebné prostředky a předpisy na jejich přípravu, bylo v katalogu celkem 38 knih, z toho 11 knih se dochovalo v současném oddělení.

Knihy z oblasti farmacie podle roku vydání		
Do 1500	0	0%
1501-1550	6	18%
1551-1600	4	12%
1601-1650	6	18%
1651-1700	5	15%
1701-1750	9	27%
1751-1800	3	9%
Rok vydání neuveden	5	
Jazyková skladba knih		
Latina	32	84%
Němčina	4	11%
Čeština	2	5%
Celkový počet knih	38	

Mezi knihami z oblasti farmacie byla např. *Pharmacopoeia Augustana Renovata* (Augsburk, 1609), nebo klasické dílo Nicolase de Salerne *Nicolai Antidotarium cum Expositionibus Platearii, et Ioannis de S. Amando* (Benátky, 1508). Nicolas de Salerne byl kolem roku 1150 představitelem školy Schola Medica Salernitana, která působila v jihoitalském Salernu již od 9 století a zprostředkovala do Evropy antické tradice v medicíně, také prostřednictvím arabských a byzantských učenců.¹⁰⁶ Byly zde také dvě známé česky psané knihy *Rozliční dobří prostředkové, kteříž se v čas morové rány užívati mohou*, vydané v Praze v r. 1679.¹⁰⁷

¹⁰⁶ R. PORTER, *Dějiny medicíny*, s. 129–130. Též viz P.VOIT, *Encyklopedie knihy...*, s. 742.

¹⁰⁷ Kniha byla v katalogu zapsána dvakrát s mírně odlišným názvem a odlišnými signaturami, představuje tedy v analýze dvě položky a patří právě mezi knihy, u nichž nebylo možno určit, zda nejsou duplicitní.

5.6.4. Botanika

Oblast botanika představuje herbáře a knihy zaměřené na rostliny a jejich vlastnosti. U některých knih je otázkou, zda spadají správně do botaniky, nebo do farmacie, či naopak do zemědělství. Přesto jsem se pokusila tuto skupinu vyčlenit, obsahuje 34 knih, z nich pouze 2 se dochovaly v dnešním oddělení.

Knihy z oblasti botaniky podle roku vydání		
Do 1500	1	3%
1501-1550	3	9%
1551-1600	13	40%
1601-1650	0	0%
1651-1700	5	17%
1701-1750	1	3%
1751-1800	9	28%
Rok vydání neuveden	2	
Jazyková skladba knih		
Latina	26	76%
Němčina	8	24%
Čeština	0	0%
Celkový počet knih	34	

V botanice převažují starší tisky (více než polovina knih byla vydána do roku 1600). Byl zde např. nejstarší herbář, vydaný roku 1486 v Pasově,¹⁰⁸ i v Čechách známý Matthioliho herbář, vydaný latinsky v Praze roku 1596. Z novějších tisků skupina obsahuje například tři knihy švédského botanika Carla Linného, vydané německy ve Vídni v letech 1763-1770.

5.6.5. Lázeňství

Lázeňství, tedy popisy léčivých pramenů a jejich vlastností a lázeňských lokalit, bylo v minulosti významnou součástí medicíny. Tato skupina obsahuje 33 knih a z nich se 14 v oddělení dochovalo. V katalogu před odstraňováním duplicitních zápisů knihy o lázeňství vystupovaly ještě výrazněji, protože téměř všechny byly zapsány duplicitně podle autora i podle místa, které popisují.

Knihy z oblasti lázeňství podle roku vydání		
Do 1500	0	0%

¹⁰⁸ Název herbáře není v katalogu blíže uveden, má v katalogu signaturu XXIVB9. Dnes je uložen v odděleném depozitu a zkatalogizován <https://vufind.mzk.cz/Record/MZK03-001246117>.

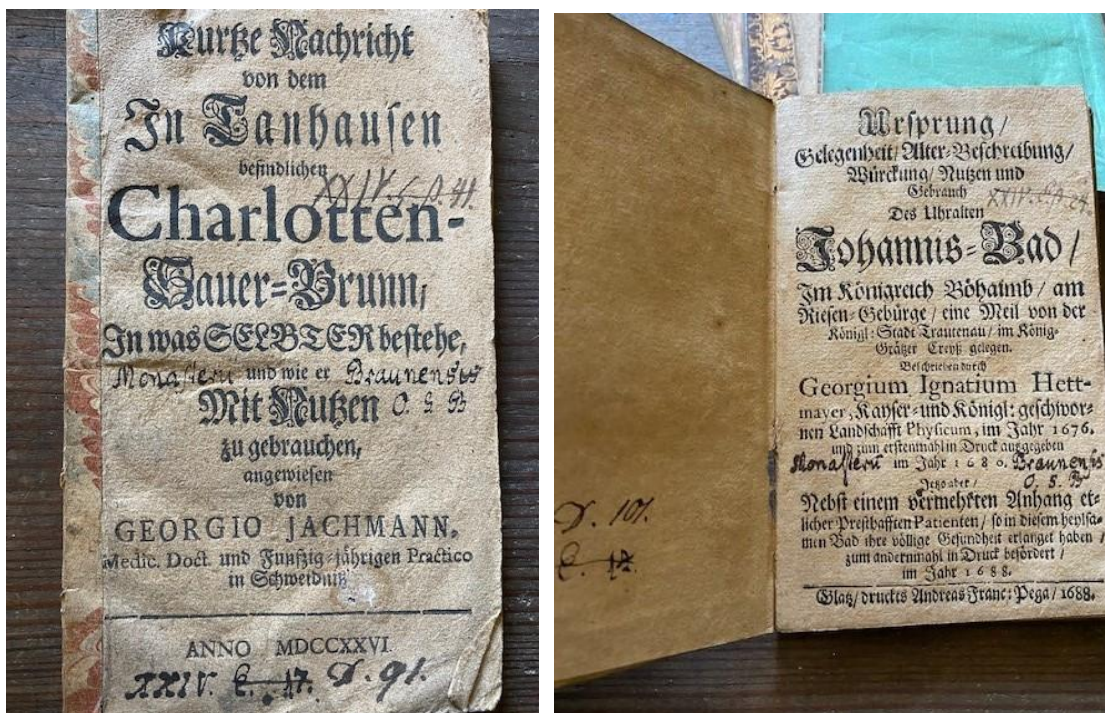
1501-1550	1	3%
1551-1600	3	10%
1601-1650	1	3%
1651-1700	11	37%
1701-1750	6	20%
1751-1800	8	27%
Rok vydání neuveden	3	
Jazyková skladba knih		
Latina	8	24%
Němčina	24	72%
Čeština	1	3%
Celkový počet knih	33	

U knih o lázeňství výrazně převažuje němčina nad latinou. Tento fakt souvisí s tím, že je zde minimum knih ze starších období, a také že 13 z knih bylo vydáno ve Slezsku či Kladsku a popisované lokality jsou často z regionu Slezska, Kladska či východních Čech. Některé knihy se v zápisech opakují s jinou signaturou, tedy bylo jich v knihovně dva či více výtisků.

Například spisy o lázních Jelení Hora (Hirschberg) autorů Matthiase Adalberta Zindela (*Hirshbergishen Warmen-Baades Betrachtung* (Legnica 1656), Caspara Schwenkfelda *Hirshbergishen Beschreibung von Schwenkfeldt* (Jelení Hora, rok neuveden), Davida Zellera (Jelení Hora, 1726). O lázních Landeck (dnes Ladek v Polsku) pojednávají: Wolter, Ambrož Walter z Liebenfeldu (Nisa, 1654), dva spisy vydané ve Vídni v roce 1693 a v Kladsku 1694. O lázních Chudober (dnes Kudowa Zdrój) píše Franz Kneissler (Kladsko, 1795).

V Čechách to byly Janské lázně: Georg Ignaz Hettmayer (Kladsko, 1688), Melchior Wenzl Lodgman von Auen (Praha, 1707), Kuks: Karel Valentin Kirchmayer v díle *Uralter Kukus Brunn oder Gradlitzer Brunquelle* (Praha, 1696), Karlovy Vary: Johann Stephan Strobelberger (Norimberk, 1642, Cheb, 1715), Michael Reuden (vydání neuvedeno), Wenzel Hullinger (alias Wenceslaus Hilgern, Cheb, 1715), Mariánské Lázně (*Teplensium Aquarum*). Byly popisovány i lokality dnes málo známé či neznámé: lázně Miletín (Johann Altenberger, *Beschreibung des Milletiner Gesundheit-Baades*, Hradec Králové, 1752). *Charlotten Sauer-Brunn* (dnes Jedlina-Zdrój ve Slezsku, vydáno ve Svidnici 1726), *Podolenses Thermae oder Wenzeslai Baad* (Vápenný Podol u Chrudimi), *Sauerbrunnens Ohnwit–Olmütz* (u Olomouce).

Z obecných knih k lázeňství vyniká kniha brněnského lékaře Tomáše Jordána z Klausenburku *Kniha o wodách hojitedlných neb Teplicech moravských* (Olomouc 1580),¹⁰⁹ první kniha svého druhu v češtině a jedna z mála českých knih ve fondu. Naopak nejuvdálenější je kniha Martina Listera, jediná v celém fondu pocházející z Anglie, *Descriptiones Thermarum, ac Fontium Angliae* (Londýn 1686). Důvodem frekvence spisů o lázních mohl být jednoduše fakt, že řeholníci v případě nemoci navštěvovali lázně jako ozdravné zařízení. Zajímavou paralelu v tom směru podává např. článek Karla Černého z prostředí dominikánského řádu.¹¹⁰

Obr. č. 8: Knihy s tematikou lázeňství vydané ve Slezsku – 24.D.91, 24.D.101.

5.6.6. Přírodní vědy

Do této skupiny jsou řazeny knihy z oblasti přírodních věd: nejčastěji chemie, ale také metalurgie, mineralogie, astronomie, ale i alchymie, celkem 46 knih. V této skupině jsou silně zastoupené staré tisky (ač ne tak výrazně jako u botaniky) a převažuje latina.

Knihy z oblasti přírodních věd podle roku vydání		
Do 1500	1	2%
1501-1550	2	5%

¹⁰⁹ Tomáš Jordán z Klausenburku, 1539–1586. <https://provenio.net/records/f16b5c67-731c-42e9-8982-70fb051c0313?locale=cs> [dostupné online ke dni 5.6.2022].

¹¹⁰ Karel ČERNÝ, *Medicína v české provincii dominikánského řádu v letech 1650 – 1720*, in: Historická demografie, 36/1, Praha 2012, s. 1–24.

1551-1600	11	27%
1601-1650	6	15%
1651-1700	3	7%
1701-1750	7	17%
1751-1800	10	25%
Rok vydání neuveden	6	
Jazyková skladba knih		
Latina	35	76%
Němčina	11	24%
Čeština	0	0%
Celkový počet knih	46	

V této skupině je vůbec nejstarší kniha z celého fondu, prvotisk *Bartholomei Anglici Ord. Minor Tractatus de Proprietatibus Rerum* (Kolín nad Rýnem, 1481). Mezi staršími tisky jsou také např. známá kniha německého lékaře a alchymisty Hieronyma Brunshwiga *Brunswick (Hieronymi) buch zum distilliren* (Štrasburk, 1509, vydaná v němčině). V němčině je také název uváděn jako *Kleines Distillierbuch*, v latině je její název *Liber de arte distillandi de simplicibus*.¹¹¹ Další významná je kniha německého mineraloga a metalurga Georgia Agricoly (původním jménem Georg Bauer) *Bermannus Sive de re Metallica* (Lipsko, 1546). Kniha je v češtině známa jako *Bermannus neboli dialog o hornictví* a zajímavostí je, že Agricola knihu sepsal podle praxe v Jáchymově, kde působil a kde se v té době bohatě těžilo stříbro¹¹².

Jinak jsou nejvíce zastoupeny knihy o chemii, mezi nimi například kniha první ženské autorky o chemii Marie Meurdrac:¹¹³ *Chymie (die) von Maria Meurdrac* (Frankfurt, 1673).

5.6.7. Zemědělství

Do zemědělství byly zařazeny knihy o zahradnictví, pěstování rostlin, chovu zvířat. Jedná se (spolu s následující oblastí praktických věd) již o téma, které s medicínou přímo nesouvisí, ale těchto knih bylo v katalogu v oddělení XXIV *Medici* zařazeno velké množství, zřejmě na základě předpokladu, že přírodní vědy mají ze všech klasických oddělení raněnovověkých knihoven nejbližší právě k medicíně. Rozhodla jsem se je v analýze katalogu ponechat, protože v rozvržení konventní knihovny pro ně nebylo vhodnější umístění. Jejich

¹¹¹ P. VOIT, *Encykopedie knihy*, s.296.

¹¹² Tamtéž, s. ... 296 – 297.

¹¹³ Marie Meurdrac, 1610–1680, viz https://en.wikipedia.org/wiki/Marie_Meurdrac [dostupné online ke dni 5.6.2022]

přítomnost bude souviset i s tím, že člen konventu byl v 18. století hospodářským správcem celého panství, a že zemědělská výroba v době osvícenské byla nahlížena jako základ hospodářství (teorie fyziokratismu).¹¹⁴ V této skupině knih jazykově výrazně převažuje němčina a z hlediska roku vydání pak výrazně převažuje období 2. poloviny 18. století.

Knihy z oblasti zemědělství podle roku vydání		
Do 1500	1	3%
1501-1550	3	9%
1551-1600	4	12%
1601-1650	1	3%
1651-1700	1	3%
1701-1750	2	6%
1751-1800	21	64%
Rok vydání neuveden	2	
Jazyková skladba knih		
Latina	2	6%
Němčina	32	91%
Čeština	1	3%
Celkový počet knih	35	

I přes jasnou převahu knih z novější doby je v této skupině překvapením několik knih z 15.–16. století. Jsou jimi spisy Pietra de Crescenzi *Opus Ruralium Commodorum* (Štrasburk, 1486) a *von Ackerbau, Gewächsen, Thieren etc* (dvě vydání v němčině, r. 1531 bez uvedení místa a r. 1548 ve Štrasburku).

Co do místa vydání knih ve skupině zemědělství se střídají různá německá města a Vídeň. Z české produkce jsou zastoupeny pouze dvě knihy, a to německy vydaná kniha Andrea Leopolda Stántzl von Cronfels *Piscinarium, oder Teich-Ordnung* (tzn. o rybnících, Olomouc, 1680), a česky vydaná kniha Josefa Antonína Janiše *Aučinlivé spravování včel pro obecného krajana* (Praha, 1789), která však v katalogu byla zapsána latinsky jako *Tractatus de Apibus*. Tato kniha se jako jediná ze skupiny zemědělství v oddělení dochovala dodnes.

5.6.8. Praktické vědy

V této skupině jsou knihy z oblasti ekonomie, práva, kalendáře, příručky pro domácnost. Platí totéž jako u zemědělství, knihy s medicínou přímo nesouvisí, ale v konventní

¹¹⁴ J. KOLDA, *Správa ...*, s. 343, připomíná, že součástí kláštera byly kancelář provizora s hospodářskou literaturou a kancelář vrchnostenské správy.

knihovně neměly jiné vhodné místo a opět mohou souviset s hospodářskými funkcemi členů konventu. Převažují novější vydání z 18. století a jazykově němčina.

Knihy z oblasti praktických věd podle roku vydání		
Do 1500	2	6%
1501-1550	5	16%
1551-1600	1	3%
1601-1650	2	6%
1651-1700	2	6%
1701-1750	7	22%
1751-1800	13	40%
Rok vydání neuveden	6	
Jazyková skladba knih		
Latina	9	24%
Němčina	28	74%
Čeština	1?	2%
Celkový počet knih	38	

Nejstaršími v této skupině byly díla Giacoma de Porcii (latinsky *Iacobum Purliliarum de Liberorum educatione Liberis* (Tarvisio, 1492) a *de Reipublicae Venetae administratione* (Tarvisio, 1492). Z této skupiny knih se v dnešním oddělení *Medici* zachovaly pouze tři, typickým zástupcem z této skupiny je kniha jezuitského učitele a ekonoma působícího v Praze Kryštofa Fischera¹¹⁵ *Fischeri (Christophori) der Klugs Haus-vatter* (Norimberk, 1719). Zajímavý je zápis knihy *Wanzen - Fliegen - Schaben [...] zu vertreiben Mittel ... böhmisch* (v německé verzi vydáno Augsburg, 1796), tato forma zápisu je shodná s poznámkou o češtině u latinsky zapsané knihy J. A. Janiše o včelách a tak signalizuje knihu v češtině, avšak tuto domněnku nelze ověřit, protože kniha se v dnešním oddělení nedochovala.

5.6.9. Disertace

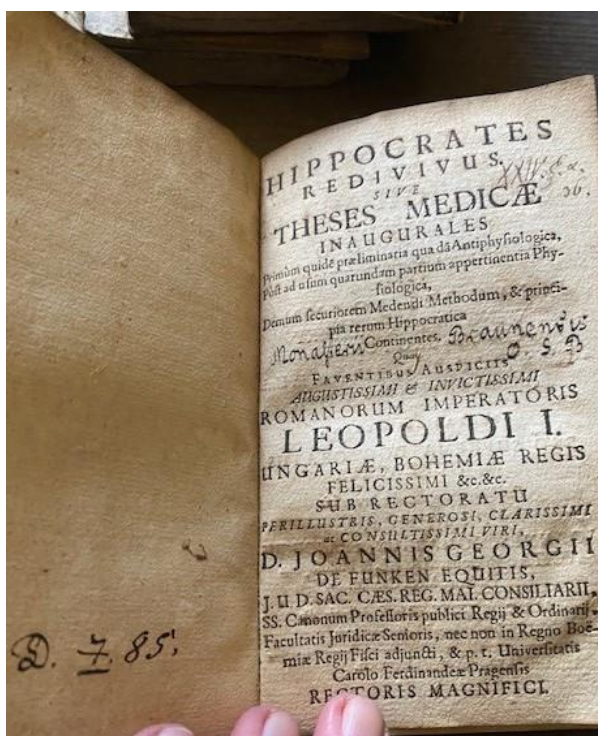
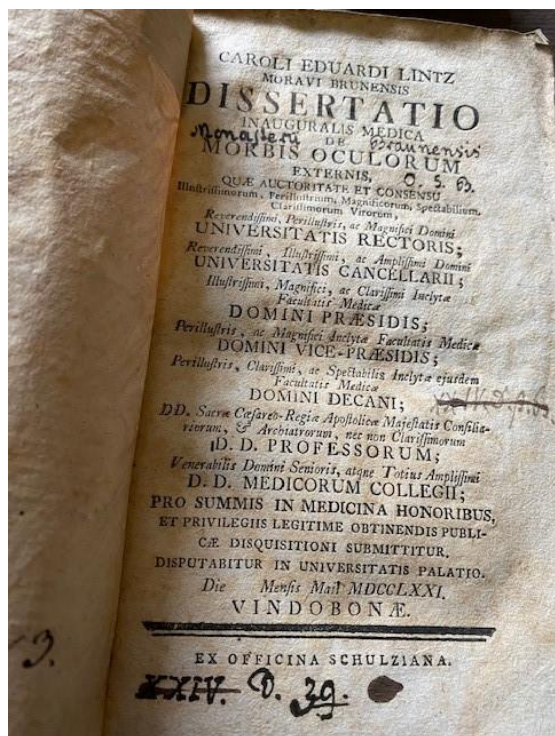
V katalogu jsem identifikovala významnou skupinu knih označených v názvu jako „*Dissertatio*“, 21 vydaných v Praze a 24 vydaných ve Vídni. Při práci na fondu oddělení v knihovně bylo zjištěno, že počet disertací je ve skutečnosti výrazně větší. A to jednak díky zařazování nových knih, a také proto, že Strahl ne všechny disertace takto v katalogu označil,

¹¹⁵ Kryštof Fischer, 1611–1680, <https://biblio.hiu.cas.cz/records/115ce772-7156-43e8-b115-600af25cbb5e> [citováno ke dni 5.6.2022]

někdy bylo zapsáno jen téma. Obvyklý název byl *Dissertatio Inauguralis Medica*, mohou být nazvány variantními názvy: *Disputatio medica*, *Theses medicae*, *Disquisitio inauguralis* atd.

Disertace, podle Encyklopedie knihy, je „vědecko-literární obhajoba konaná veřejně jako podmínka k dosažení akademické hodnosti ... od 16. do druhé poloviny 19. století byly teze šířeny veřejně formou příležitostných tisků ...počet tezí kolísal mezi osmi až padesáti“.¹¹⁶ Přítomné medicínské disertace se jeví spíše jako odborné pojednání na určité téma v rozsahu od nižších desítek stran až po objemnou knihu. Není to v pravém slova smyslu zvláštní tematická kategorie (disertace mohly mít různá témata), ale zvláštní kategorie svým účelem.

Disertace dodržovaly silně formalizovaná pravidla pro titulní stranu, řazení jmen a titulů představitelů a patronů univerzity a studenta, dedikací apod. Tato úvodní část mohla dosahovat až 6 stran a jméno autora disertační práce mohlo být skryto až v samém konci formalizovaného úvodu, někdy je obtížné ho najít. Na disertacích z univerzity v Praze vystupovalo nejvýrazněji jméno panovníka (jako Marie Terezie, Leopold I.), na disertacích z univerzity ve Vídni tento prvek nebyl. V průběhu doby se formální úprava titulních stran zjednodušovala, až v 30. letech 19. století se zjednodušila na 1 stranu a dokonce se objevila první disertace v němčině *Beschwerden der Schwangerschaft* (Viedeň 1844, sign. 24.D.26).

Obr. č. 9: Typické titulní strany disertací: 24.D.73 (vídeňská univerzita) a 24.D.85 (pražská univerzita).

¹¹⁶ P. VOIT, *Encyklopedie knihy*, s. 213, 215.

Celkem bylo v oddělení identifikováno na 90 disertací, z celku 379 knih významný podíl. Z nich bylo 50 původně v Strahlově katalogu a 40 nově zapsaných. 55 disertací bylo vydaných do r. 1800, 30 vydaných mezi 1801–1848. Místa vydání jsou 49x Praha, 33x Vídeň, pouze 4 jinde (Bratislava, Innsbruck, Gottingen).

Důvodem tak vysokého počtu disertací mohou být jednak společenské a univerzitní funkce opatů. Např. opat Štěpán Rautenstrauch (1734–1785) byl studijním ředitelem teologické fakulty v Praze i ve Vídni a byl autorem reformy teologického studia v Rakousku.¹¹⁷ Opat Jakub Chmel (1727–1805) byl děkanem teologické fakulty v Praze.¹¹⁸ Jan Nepomuk Rotter (1807–1886) působil na univerzitě v Štýrském Hradci a na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze, kde v letech 1853–1854 zastával post rektora.¹¹⁹

Opati mohli získávat disertace z titulu své funkce a disertace mohly klášteru jednoduše a zdarma rozmnožovat knihovnu o relativně nové poznatky. Mohly zde ale také být osobní důvody, kdy disertace byly věnovány: autory disertací mohli být původně členy řádu, studenty broumovského gymnázia, mít osobní vazby nebo vyjadřovat vděčnost někomu z řeholníků či samotnému opatovi. O tom svědčí různá věnování, vpisky, dokonce i tištěná dedikace Matěji Placidu Benešovi (sign. 24.E.30, 24.D.20). Platí zde obdobně jako u sledování výskytu ex libris a ručních vpisků, že disertace takto mohou být využity při sledování propojení kláštera s okolním regionem a lidmi.

Disertace jsou tak specifická skupina medicínské literatury. Protože o disertacích se zmínil ve své studii také Joel Coste (v tom smyslu, že ve své studii „*vynechává disertace studentů medicíny*“), lze odvodit, že disertace byly v medicínské literatuře běžné i v jiných prostředích než v Čechách a než právě v broumovském klášteře.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 109.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 109.

¹¹⁹ J. ZESCHICK, *Benediktini ...*, s. 111, Praha 2007.

5.7. Dílčí závěry z analýzy Strahlova katalogu č. 8

Katalog je zpracován s dodržováním pravidel, která Rupert Strahl pro organizaci knihovního fondu stanovil. Katalog do odd. XXIV *Medici* zařadil celkem 642 knih, a to včetně knih nesouvisejících s medicínou.

Po odečtení nesouvisejících knih bylo ve fondu *Medici* 465 knih z oblastí medicíny a příbuzných oblastí: obecná medicína, konkrétní, lázeňství, farmacie, botanika, přírodní vědy, zemědělství, praktické vědy.

V nejpočetnější skupině obecné medicíny byla řada klasických autorů z období starověku a středověku, jejichž díla byla později vydávána tiskem a až do novověku byla stále pro medicínu aktuální.

Nebylo možné rozčlenit fond s použitím soudobých měřítek z 18. století – tehdejší medicína chápala koncept léčení a medicíny jinak než dnes, neexistovaly obory v dnešním pojetí.

Ve fondu byly knihy od prvotisků (nejstarší kniha z roku 1481) až po konec 18. století. Převaha knih byla vydána v průběhu 18. století, z toho nejvíce v období 1750–1775, koncem 18. století již přibývá málo knih.

Výrazně převažuje latina jazyk nad němčinou, knihy v češtině jsou přítomné pouze jednotlivě.

Místem vydání knihy pocházely z celé západní Evropy a německých oblastí, až v 18. století posiluje a v 2. polovině 18. století převažuje počet knih vydaných v Praze a později ve Vídni.

Z období prvotisků a první poloviny 16. století je řada knih součástí konvolutů, katalog vždy uvádí, kterého díla je daný titul přívazkem. V uvedeném období je to okolo třetiny titulů v katalogu, v pozdějších obdobích tato praxe mizí.

V katalogu byly zaznamenány v objemu až 10% duplicitní zápisy týchž knih, abecedně podle autora a rovněž podle názvu knihy, ne vždy bylo možno případnou duplicitu s jistotou určit.

V katalogu byly velmi četné změny a přesuny knih vyjádřené změnami signatur v rámci oddělení XXIV i mezi odděleními – týkaly se přes 50% knih z fondu *Medici*.

6. Srovnání katalogu se současným stavem

Předcházející kapitola přiblížila skladbu fondu knih *Medici* v broumovské konventní knihovně v roce 1801, kdy Rupertus Strahl dokončil svůj katalog, s přesahem do přesněji neurčené doby počátku 19. století, kdy byly do katalogu ještě zanášeny četné změny signatur při přesunech v rámci knihovny a v menší míře také doplňovány nové knihy. Protože je obecná shoda na tom, že knihovna nebyla v této době již dále doplňována a rozvíjena byla především tzv. opatská knihovna,¹²⁰ mohl se Strahlův katalog stát dobrým základem pro srovnání se současným stavem na místě. Chtěla jsem se zaměřit se na tato témata:

- které knihy ze Strahlova katalogu ve fondu oddělení aktuálně jsou,
- míra dodržení původního Strahlova systému signatur,
- co mohou změny signatur a provenienční záznamy na knihách prozradit o způsobu, jakým se knihy do oddělení dostaly.

Vypracovala jsem na místě soupis knih v oddělení *Medici* podle současného uložení, v každé polici vzestupně podle čísel aktuálních signatur. Soupis je součástí excelového souboru, přílohy k bakalářské práci. V soupisu jsem vyznačila knihy, které byly zapsány již v Strahlově katalogu, a zaznamenala jsem údaje o signaturách včetně dřívějších (změn signatur bylo u některých knih více a nelze zatím plně určit jejich posloupnost). V soupisu Strahlova katalogu jsem recipročně vyznačila knihy přítomné v aktuálním fondu. Zaznamenala jsem také, zda a jaké byly zapsané vlastnické poznámky, ex libris a ruční vpisky. Výsledky jsou shrnuty v následující kapitole.

Tímto způsobem však nebylo možno zjistit stav u prvotisků a nejstarších tisků. Ty jsou uloženy zvlášť, nikoli v oddělení *Medici*, a nebyl mi k nim umožněn přístup. U prvotisků jsem proto vycházela z údajů, které mi byly dostupné, a shrnula jsem poznatky v podkapitole 6.3.

Knihy v oddělení *Medici* jsou celkově uchovány v dobrém stavu, pouze malý počet knih má poškozenou nebo zničenou vazbu, což jsem se snažila zaznamenat u soupisu knih v poznámce. Dále jsem zaznamenávala, kdy pro vazbu knihy byla druhotně použita jiná písemnost nebo pergamen. Bylo by vhodné tyto knihy prohlédnout a pokusit se zjistit původ, hodnotu a případně možnost záchrany původních textů. Jsou to signatury č.: 24.A.36 (*Beschreibung*), 24.B.8 (*Arthritis Podagrae*), 24.Ca.4 (*Schroeder*), 24.Ca.36 (*Cardoso*), 24.Cβ.56 (*Morelli a Brunn*), 24.B.8 (*Arthritis Podagrae*), 24.F.4 (*Remondi*).

¹²⁰ Viz např. Z. ZAHRADNÍK, *Fond...*, s. 100.

Obr. č. 10: Kniha sign. 24.A.36 s poškozenou vazbou s druhotně použitými pergameny.

Obr. č. 11: Kniha sign. 24.Ca.4, Johann Schröder, *Pharmacopoeia Medico-Chymica*, s poškozenou vazbou a druhotně použitým pergamenem..

6.1. Uložení knih a jejich signatury

Oddělení XXIV *Medici* se nachází v levé krajní skříni na horní galerii knihovny. Horní galerie nemá přímý přístup z dolní části knihovny, ale pouze samostatnými dveřmi z chodby ve třetím patře. Knihovna jako celek je vizuálně a esteticky velmi působivá, v typickém barokním slohu. Při přímé práci v knihovně je patrné, že její zařízení je vypracované právě s cílem působení na efekt. Skříně jsou z dubového dřeva, ale dodatečné poličky pro „zadní“ řady knih jsou připevněné prostými hranolky a hřebíky bez truhlářského spoje. Efektivně provedené

tabulky s čísly skříní a ozdobné prvky na balustrádě určené pro prohlížení z dolní části knihovny jsou jen malované dřevěné desky bez jakékoli úpravy na zadní straně. Masivní sloupy, činící dojem mramoru, jsou provedené z malovaného (fládrovaného) dřeva. Na galerii je prostá prkenná podlaha a místy jsou zde boční police s knihami dokonce podložené cihlou.¹²¹

Tvar skříně oddělení XXIV je přizpůsoben dostupnému prostoru klenby pod stropem, proto horní police je zešíkmená do nízkého trojúhelníku. Obdobně je tomu u dalších krajních skříní. Skříň má celkem 7 polic značených A – F počínaje odspodu, písmena polic jsou napsána černě na svislé bočnici skříně, a toto označení je použito jako součást signatur v katalogu.¹²² V třetí a čtvrté polici (tedy C a D) jsou dodatečně vloženy užší mezipoličky, připravené boční hranolky pro mezipoličku jsou i v E, ale není zde (mohla být v minulosti).

Knihy jsou uloženy vzestupně podle čísel signatur a takto jsem je také zapisovala. Signatury tvořily vždy kompletní řadu, v každé polici menší část čísel ve vzestupné řadě chyběla. Pokud byla kniha součástí vícesvazkového díla, měly všechny svazky shodnou signaturu (někdy odlišenou vloženou další číslicí, např. 24.A.7, 24.A.7/2). V soupisu jsem zaznamenala každou knihu, i pokud je součástí vícesvazkového díla, zvláště jako samostatnou.

V současné době jsou na hřbetech knih papírové přelepky se signaturou ve tvaru „**24 písmeno číslo**“, u pomocných poliček (u Strahla „β“) pak „**24 písmeno β číslo**“ a tento tvar odpovídá poslednímu nepřeskrtnutému číslu signatury na titulní straně. Tam, kde nebylo možno použít přelepku (např. u disertací často jde o tenké brožurky), byla signatura někdy napsána přímo na obálce, někdy byl vložen kartonový lístek se signaturou. Současné signatury celkově respektují tvar zahájený Strahlem, pouze se záměnou římské číslice za arabskou.

Téměř u všech knih dále bylo na zadní předsádce červené razítko evidence Státní vědecké knihovny Hradec Králové s vepsaným číslem každé knihy ve tvaru „*SVK12345*“.

Některé nejstarší knihy s koženými hřbety mají ještě patrné označení starší než Strahlovo – na hřbetu nahoře velké černé písmeno, zpravidla písmeno M a pod ním dvojciferné číslo (M8, M20, M40, 114) u několika knih, vydaných mezi lety 1607–1620.¹²³ Podoba těchto označení na hřbetě však není vždy stejná. Kolik knih bylo takto řazeno a jaký v nich byl systém,

¹²¹ Srovnej J. KOLDA, *Lidé a knihy...*, s. 87, a Z. ZAHRADNÍK, *Fond...*, s. 94, s. 98–99.

¹²² Srovnej Z. ZAHRADNÍK, *Fond...*, s. 94: popisuje Strahlův systém, že „písmena nejsou znatelná, lze si je však představit“, a uvádí, že dnes jsou na policích instalované papírové štítky. Je možné, že toto platí pro jiná oddělení knihovny (přízemí?).

¹²³ Je to poznamenáno v xls soupisu.

již nelze z omezeného počtu dochovaných vazeb zjistit, vzhledem k rozdílům mezi nimi je i možné, že jde o záznamy jiných knihoven před uložením v Broumově.

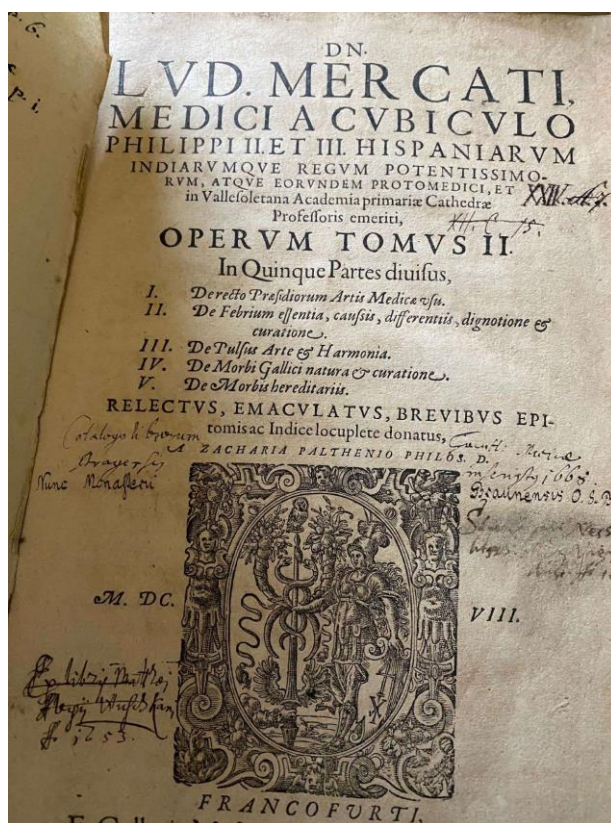
Obr. č. 12: Označení knih na hřbetě – možné stopy po dřívější katalogizaci.

Strahlovy signatury jsou v knihách zapisovány na přední předsádce dole vlevo jeho charakteristickým rukopisem, tyto signatury byly často následně jiným písmem měněny a některé změny ještě zaznamenal Strahlův katalog, jiné již nikoli. Změny byly velice časté a u jedné knihy jich mohlo být několik. Jako změna byla buď škrtnuta část původní signatury – zejména pokud „stačilo“ vyměnit číslo, ale neměnilo se oddělení. Anebo byly nové signatury vpisovány do prostoru titulní stránky, a to platilo i pro případné druhé či další změny, tehdy byly škrtnuty celé dřívější signatury. U některých knih byly na titulní stránce také škrtnuté signatury ve tvaru, který neodpovídal Strahlovu katalogu, popřípadě na nich byl znak nebo razítko svědčící o vlastnictví knihy opatem kláštera. Je tak nutno uvažovat i o přesunech mezi opatskou či gymnaziální knihovnou (více viz podkapitola 6.5).

6.2. Současný fond knih a jeho srovnání se Strahlovým katalogem

Celkem je v oddělení nyní 379 knih, z toho 139 již bylo zapsáno ve Strahlově katalogu. Do oddělení byla nově zařazena řada knih z první poloviny 19. století (po roce 1800 bylo vydáno 81 z dnes přítomných knih, poslední v roce 1855). Také byly nově zařazeny knihy staršího vydání, které v době Strahlova katalogu byly buď v jiném oddělení knihovny, nebo v opatské knihovně, nebo v jiném vlastnictví. Police s knihami jsou označeny A až F, přičemž jak už bylo řečeno výše, police C a D mají nad hlavní polici vloženu pomocnou poličku, proto v soupisu jsem je vyznačila jako samostatné řady knih C, C-β, D, D-β. Dohromady je tedy v oddělení 8 polic, níže stručná charakteristika obsahu jednotlivých polic:

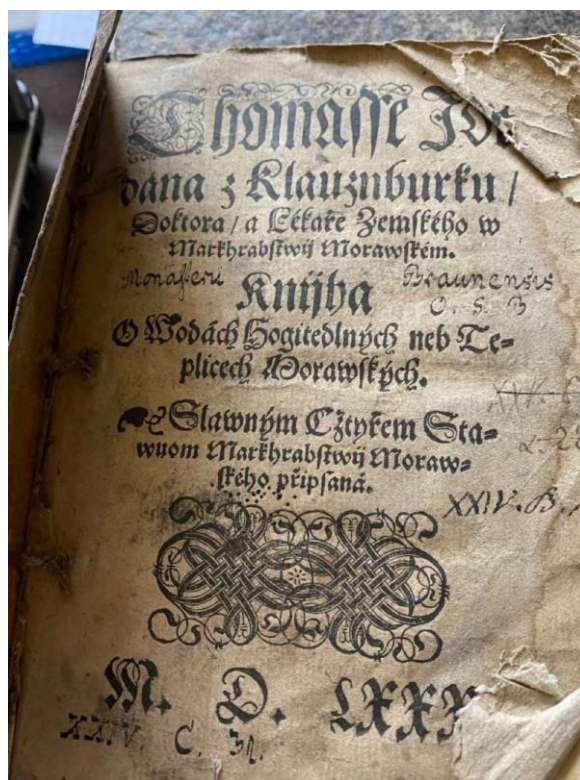
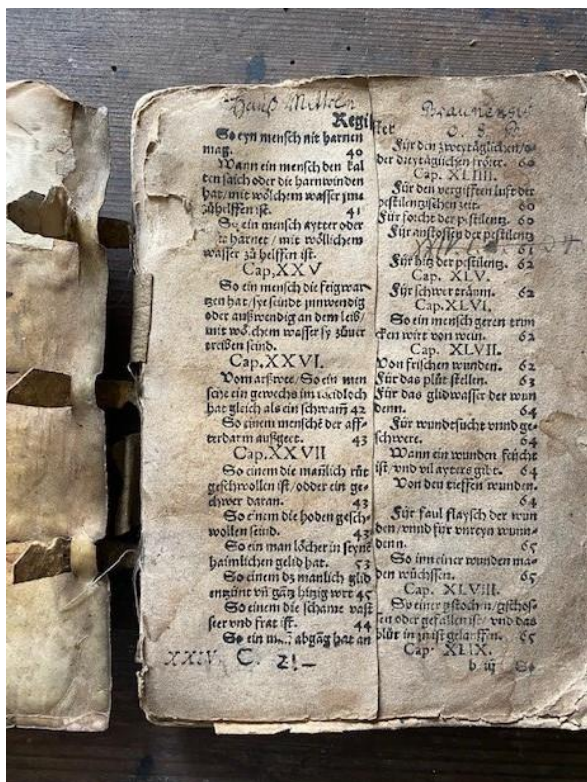
Police A, první zdola: V polici A je zařazeno 40 knih. Vzhledem k vyšší výšce police se zde nacházejí především rozměrné knihy. Celkem 17 z knih v polici A bylo zapsáno již ve Strahlově katalogu. Mezi nimi například dvousvazkové dílo Ludovica Mercada *Medici Opera omnia* (Frankfurt 1608, sign. č. 24.A.7, 24.A.7/2) nebo objemné třísvazkové dílo Michaela Etmüllera *Opera Medica* (Frankfurt 1708, sign. č. 24.A.19). V polici A je od čísla 24.A.40 po 24.A.56 skupina celkem 17 knih se signaturou napsanou na vloženém čistě bílém lístku papíru, tyto knihy tematicky odpovídají medicíně, ale patrně nebyly nikdy předtím ve fondu knihovny a byly sem přidány jako skupina v nedávné době. Nemají vepsané ani poznámky o vlastnictví broumovskou knihovnou, ani žádné signatury z jiných oddělení, ani razítko Státní vědecké knihovny Hradec Králové. Některé z nich mají různé vlastnické poznámky a ex libris.

Obr. č. 13: Kniha z police A se sign. č. 24.A.7/2. Jsou patrné provenienční vpisky, jen částečně čitelné.

Police B, druhá zdola: V polici B je zařazeno 45 knih. Z toho 21 bylo předtím ve Strahlově katalogu. Jsou mezi nimi mimo jiné nejstarší ve fondu uložené knihy, které pochází ještě ze Strahlova katalogu: *Haus-Mitteln für Verschiedene Krankheiten* (Augsburg 1542, sign. 24.B.6), Guillaume Rondelet *Methodus curandorum Morborum, aliaque Opuscula* (Lugduni 1576, sign.

24.Ca.44), Tomáš Jordán z Klauzburku *Kniha o wodách hojitedlných neb Teplicech* (Olomouc 1580, sign. 24.B.11), Girolamo Mercuriale *Tractatus de Puerorum Morbis* (Frankfurt 1584, sign. původní XXIV.D.13čárka, nyní 24.B.35). Dalších 11 svazků zde představuje pouhá dvě nově přidaná vícesvazková díla – *Behandlung der Krankheiten* (Berlín, 1830) a *Medicinisich-Chirurgische Zeitung* (Innsbruck, 1827–1829).

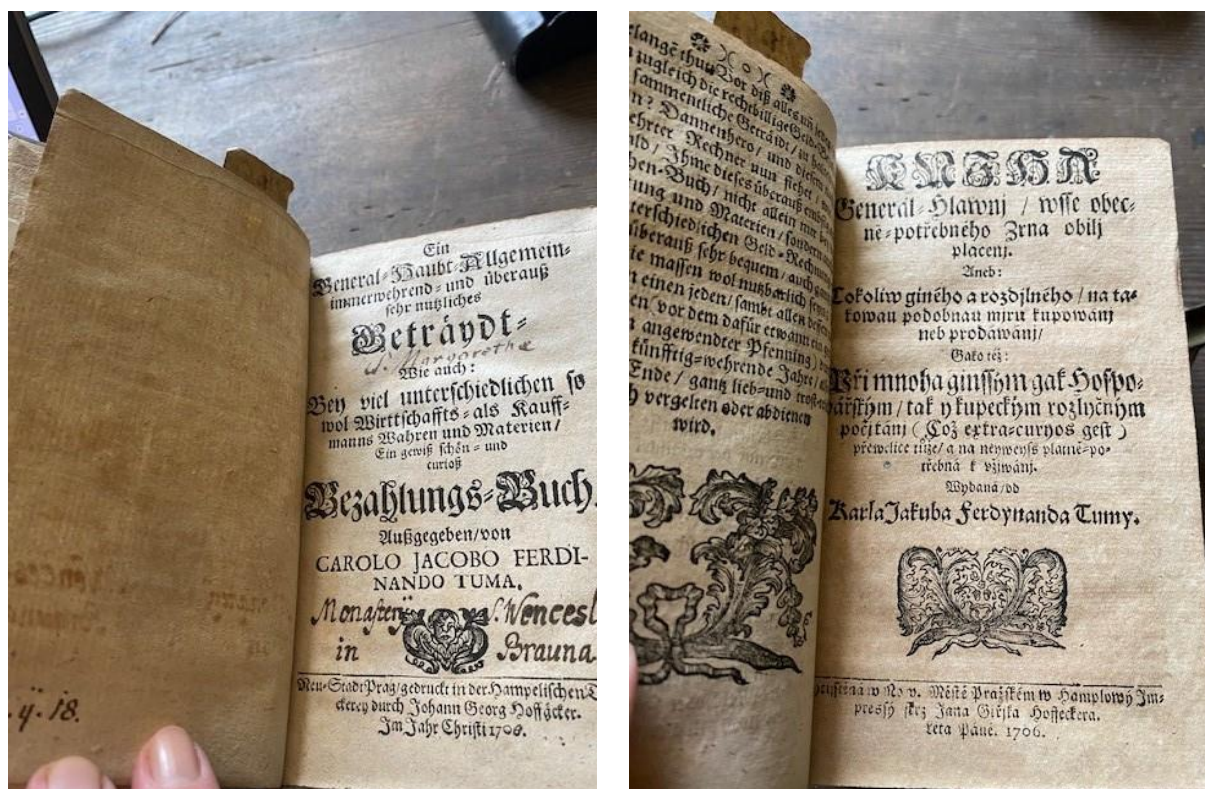

Obr. č. 14: Knihy z police B – nejstarší kniha v dnešním fondu sign. 24.B.6 a nejstarší česká kniha sign. 24.B.11.

Police C: V polici C je 43 knih, z toho 29 pochází ještě ze Strahlova katalogu. V Strahlově katalogu byla 24.Ca.22 *Haus-Mittel fur Verschiedene Zufalle* (bez uvedení vydání) - jediná dochovaná rukopisná kniha, v níž jsou v němčině ručně psané návody na řešení zdravotních obtíží, jako např. jak bezbolestně vytáhnout zub, různé druhy horeček, vlasy atd. Na konci je abecední index. Dále je zde druhý shodný výtisk Girolama Mercuriala (se stejnou původní Strahlovou signaturou XXIV.D.13čárka, nyní 24.Ca.40). Zajímavých je také několik knih, které původně ve Strahlově katalogu nebyly:

Signatura 24.Ca.13 – česky vydaná kniha Johanna Tonsorise *Pravá rada lékařská*, Skalice Uherská 1780. Kniha je vydána v dnešní Skalici na Slovensku a je tak vedle jediné knihy z Bratislavy jednou z pouhých dvou knih ve fondu vydaných na Slovensku.

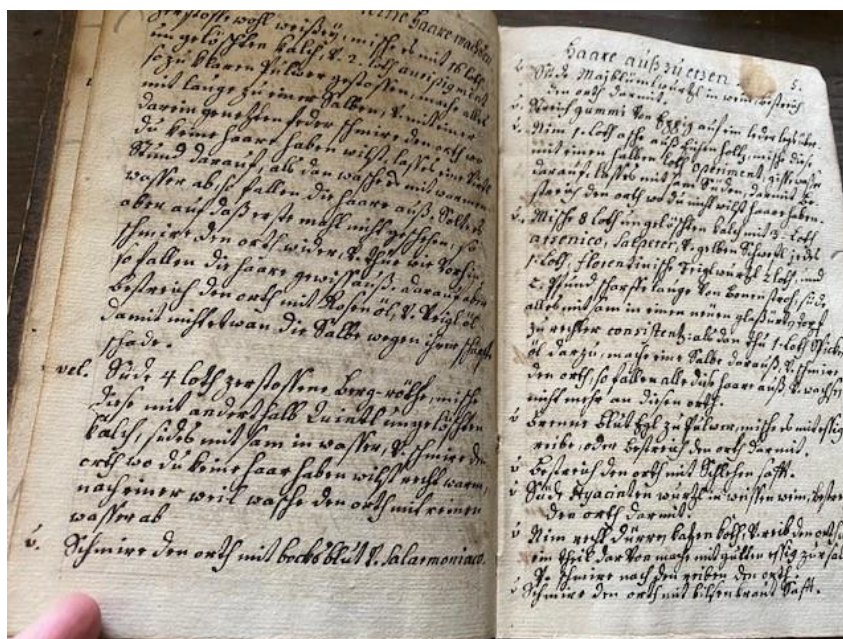
24.Ca.18 – Karel Jakub Ferdinand Tůma *Bezahlungs-Buch*, Praha 1708 (český název je *Počet Hlavní Interesní*). Kniha je vydána dvojjazyčně česky a německy a obsahuje v podrobných tabulkách přepočty jednotek míry, váhy a ceny české na rakouské a obráceně. Kniha má na titulní straně vpisek *St. Margarethe* (tedy původně pochází z břevnovského kláštera) a na přední předsádce vlepený štítek *Bibliotheca Abbatiane Braunensis*.

Obr. č. 15: Titulní a následující stránka dvojjazyčné knihy sign. 24.Ca.18.

24.Ca.17 – Samuel Tissot *Onanie*. Kniha nemá titulní stranu, tedy chybí údaje o vydání, důvod není zřejmý, protože vazba knihy je kvalitní a neporušená. Mohlo by jít o záměr kvůli choulostivému tématu. Autor je znám díky vyražení jména Tissot a názvu knihy na hřbetě.

Na závěr police C je skupina 7 knih, které nebyly původně ve Strahlově katalogu a mají na titulní straně signatury ve tvaru neodpovídajícímu konventní knihovně: po číslicích II, III, IV nebo V následují písmena vyšších řad, např. N, P a čísla vyšších řad. Knihy mají razítko I.N.R.A.B.B., tedy opata Jana Nepomuka Rottera (1807–1886). Podle sdělení Mgr. Evy Vodochodské je tento typ signatur typický pro signatury opatské knihovny.

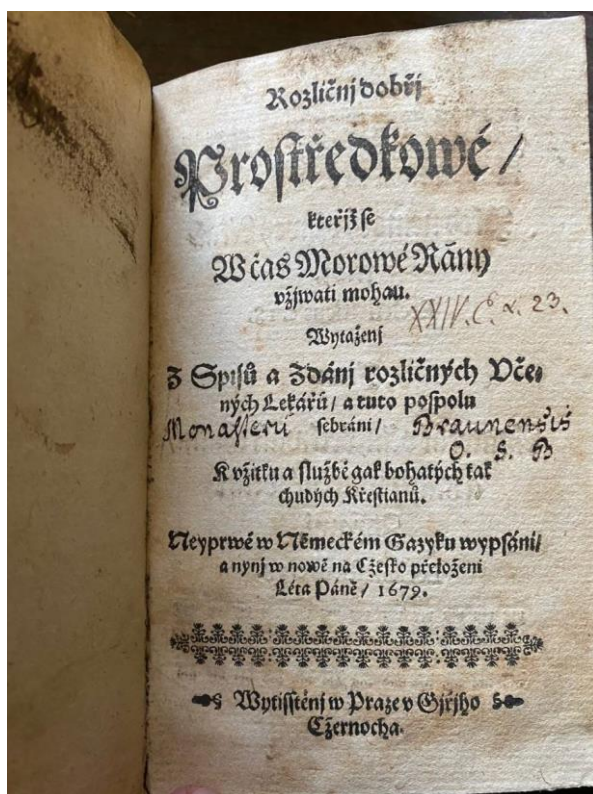
Obr. č. 16: text v rukopisné knize sign. 24.Ca.22 Haus-Mittel fur Verschiedene Zufalle.

Police C-β: V polici C-beta je 24 knih, z nichž celých 23 pochází ze Strahlova katalogu. Na titulních stranách knih bývá pravidelně zapsána vlastnická poznámka konventní knihovny – *Monasteri Braunensis O.S.B.* Je zde dost drobných útlých spisů a studentských disertací. Zajímavá je zde kniha Marie Meurdrac *Chymie (die) von Maria Meurdrac* (Frankfurt, 1673, signatura 24.Cβ.32), nebo spisek *Aegroti Consideratio* (Praha, 1695, sign. 24.Cβ.23), který je nejstarší zjištěnou disertací označenou *Publicae Disputationi pro Collegio Medico Pragensi*, ta kombinuje v titulní straně latinu s řečtinou a autorem je Matthia Spiewaczek. Dále kniha Johanna Jakoba Brunna *Systema Materiae medicae* (Pasov, 1646, sign. 24.Cβ.56), která má před titulní stránkou list s tiskem *Petro Morelli* a podle záznamu v katalogu byla přívazkem ke knize Petra Morelliho. Autor Petr Morelli se však nevyskytuje ani v katalogu ani v současném fondu. Zřejmě byl zapsán v jiném oddělení knihovny (a jestliže kniha, která měla být přívazkem, je samostatná, mohl být konvolut v nezjištěné chvíli rozdělen).

Police D obsahuje celých 111 knih. Je zde velká skupina tzv. disertací mezi čísly 24.D.20 až 24.D.81, což jsou zpravidla slabší knihy formátu úzkých vyšších brožurek. Na začátku police je skupina 8 knih (24.D.1–24.D.7) s vpiskem *Bibliotheca Stephani Abb. Brzevnoviensis O.S.B.*, následuje 5 svazků jediného časopisu (24.D.8) *Journal der practischen Heilkunde*, místy nerozřezané. Knihy 24.D.10–24.D.17 mají vlastnickou poznámku *Bibliotheca Monasteria Braunensis*, ale ne předchozí signatury (nebyly ve Strahlově katalogu). Následuje velká skupina

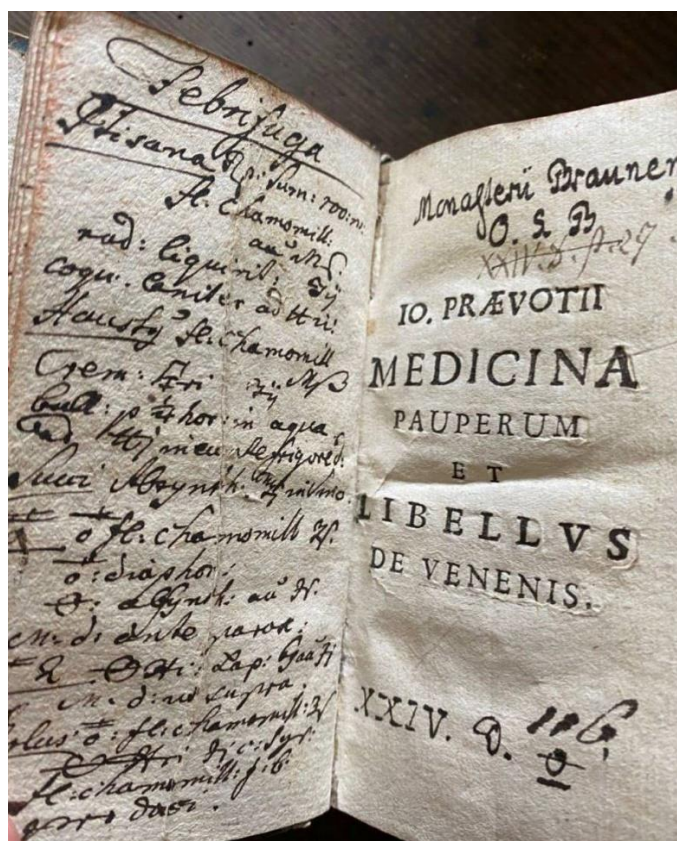
disertací starších i novějších z 19. století a jsou mezi nimi velké skupiny, které v Strahlově katalogu již zapsané byly. Na konci následuje skupina starších tisků rovněž již z Strahlova katalogu, mezi nimi 10 knih o lázních: dvakrát Altenberger *Beschreibung des Milletiner Gesundheit-Baades* 24.D.84 a 24.D.97, Lodgman von Auen *S.Joannis Baadern* 24.D.85, *Podolenses Thermae oder Wenzeslai Baad* 24.D.88, *Zellern des Hirsbergishen Warmbade* 24.D.90, *Iachmann Nachricht von Charlotten Sauer-Brunn* 24.D.91, *Hullinger Beschreibung des Carols-Baad* 24.D.93, *Wolther a Lebenfeld Instruction des Landeckish(...)men Bades* 24.D.99, *Hettmayer Ursprung des Johannis-Bad* 24.D.101.

Se signaturou 24.D.86 je zde známá česky vydaná kniha *Rozliční dobří prostředkové* (Praha, 1679, vydaná u Jiřího Černocho). Je to kniha menšího rozměru 15 x 9 cm, dobře zachovalá, má pergamenovou vazbu s přezkami. Kromě standardního vlastnického vpisku na titulní stránce *Monasterii Braunensi O.S.B.* nemá jiné vlastnické vpisky. Kniha je zapsána v Strahlově katalogu pod č. XXIV.C.8. Na knize jsou zaznamenány tyto signatury: na levé předsádce dole XXIV.C.8, tato signatura byla škrtnuta, na titulní stránce vepsána nová signatura XXIV.Ea.23 (obě odpovídají katalogu), na přední předsádce vepsána současná signatura 24.D.86. Na zadní předsádce je razítko SVK 11563.

Obr. č. 17: Kniha *Rozliční dobří prostředkové*, sign. 24.D.86.

Pod číslem 24.D.116 je kniha Jeana Prévosta (Ioannis Praevotii) *Medicina Pauperum* (Leiden, 1693). V knize jsou bohaté ruční vpisky před tištěným textem i za koncem textu týkající se různých zdravotních stavů a předpisů, svědčící o aktivním užívání knihy. Přesto kromě standardního vlastnického vpisku na titulní stránce *Monasterii Braunensi O.S.B.* nemá žádné jiné vlastnické vpisky. Kniha je zapsána v Strahlově katalogu pod č. XXIV.D.0¹²⁴ a změna signatury na XXIV.Dβ.27. Tytéž signatury jsou i na knize, první na předsádce vlevo dole a druhá v titulní stránce, obě škrtnuty a vepsána nová signatura 24.D.116. Na zadní předsádce je razítko SVK12351.

Obr. č. 18: Kniha Jeana Prévosta sign. 24.D.116 s ručními vpisky proti titulní straně.

Rovněž bohaté ruční vpisky má kniha autora Johanna Franze Löwa *Via Regia praescribendi Remedia Aegro* (Norimberk, 1693) se signaturou 24.D.119. Kniha má standardní vlastnický vpisek na titulní stránce *Monasterii Braunensi O.S.B.*, na zadní předsádce vpisky *Maxmiliani Minster* (škrtnuto) a ne zcela srozumitelné *constat22...* (škrtnuto) a *In usum Fratris*

¹²⁴ U této knihy i u některých následujících obsahuje původní Strahlova signatura podtržítka: známka toho, že kniha byla zařazena v zadní pomocné policiče, viz Strahlova pravidla pořádacího systému knihovny v kapitole 3.2. Podtržítka vyznačují tak jako v katalogu, podtržením čísla.

Luc[...]

Kniha je zapsána ve Strahlově katalogu pod č. XXIV.C.1 a je u ní zapsána změna na XXIV.Dβ.12. Na knize jsou signatury XXIV.Dβ.12 a XXIV.C.1 neobvykle na zadní předsádce. Na titulní stránce je nová signatura 24.D.119, na zadní předsádce razítko SVK12354.

Populární zřejmě byly Hippokratovy *Aforismy*. V knihovně jsou uloženy tři tyto knihy a všechny již byly i ve Strahlově katalogu, ačkoliv jejich větší počet byl označen jen čárkami za signaturou. Kniha sign. 24.Cβ.30 (Leiden, 1675) má v katalogu signaturu XXIV.C.0, v knize je vyznačeno XXIV.C.0 a změny na XXIV.D.2dvě čárky, XXIV.Eβ.28. Kniha se signaturou 24.D.120 (Leiden, 1675), v katalogu má signaturu XXIV.C.0, v knize je vyznačena XXIV.C.0 a změna na XXIV.Dβ.(?). Kniha se signaturou 24.Dβ.16 (Amsterdam, 1685), v katalogu má XXIV.C.0 dvě čárky a změnu na XXIV.Dβ.16.¹²⁵ Obě tyto dřívější signatury na knize jsou.

Obr. č. 19: Hippokratovy *Aforismy*, sign. 24D.β.16.

Police D beta: v této polici je 27 knih. Jen jedinou knihu z této police zaznamenává již Strahlův katalogu, a to jiný výtisk Hippokratových *Aphorismů* sign. 24.Dβ.16 (viz výše). Ostatní knihy v této polici nemají znaky konventní knihovny a mají na titulní straně škrtnuté signatury ve tvaru charakteristickém pro opatskou knihovnu (signatury počínající číslicemi II, III, IV, V).

¹²⁵ V Strahlově katalogu byly u dvou Hippokratových *Aphorismů*, a také u druhého výtisku *Mercurialiho* v polici C, v signatuře čárky vedle čísla – známka toho, že knihu (v tomto případě druhý výtisk téže knihy) bylo potřeba vřadit vedle již očíslované knihy, viz Strahlova pravidla pořádacího systému knihovny, kapitola 3.2.

Police E: obsahuje 55 knih. V celé polici E knihy až na výjimky 4 knih nemají značky klášterní knihovny Broumov a nemají obvyklý formát předchozích signatur. Pouhá jedna kniha v celé polici pochází ze Strahlova katalogu: *Scorbutico malo (de) theses Medicae VI.*, Praha 1720, sign. 24.Ea.52. Mnoho knih v polici E bylo pravděpodobně předtím součástí opatské nebo jiné knihovny. Dokládají to četné značky: častý je na deskách zlacený znak *S.A.B.* opata Štěpána Rautenstraucha (1774–1785), nebo razítko *I.N.R.A.B.B.* opata Rottera. Kniha signatury 24.E.28 *Ioannis ab Indagine Introductiones Apotelesmaticae* (Štrasburk, 1630) má vlepený štítek s dvěma okouny, šlo tedy původně o součást známé knihovny hradeckého kanovníka Vokouna. Kniha 24.E.32 *Dissertatio de Encephalotide* (Vídeň 1830) měla razítko broumovského gymnázia. Obsah police uzavírá objemné dvousvazkové dílo Michaela Etmullera *Opera Medica* (Frankfurt, 1696) ve výpravné vazbě s koženými deskami s přezkami a slepotiskem ze sbírek hraběte Ignáce Karla ze Šternberka (1640–1700).

Police F je zešíkmená polička nahoře. Obsahuje 34 knih, z nich však jen jedna byla již ve Strahlově katalogu, a to pojednání o včelařství J. A. Janiše *Oučinlivé spravování včel pro obecného krajana v Království českém*, sign. 24.F.32. Knihy zde také mají signaturu SVK, ale jiné signatury nejsou ve Strahlově katalogu. Knihy nejsou z oboru medicíny – je zde např. literatura (divadelní hry i ve francouzštině a italštině), několik učebnic matematiky, gramatiky latiny, lidová čítanka apod. Nabízí se proto možnost, že do poličky byly např. vloženy knihy z gymnaziální knihovny, nebo prostě libovolné knihy malých rozměrů: nejmenší kniha měří pouze 10 x 5 centimetrů a vzhledem k zešíkmení má velká část police velmi omezenou výšku.

Obr. č. 20: kniha J. A. Janiše, sign. č. 24.F.32.

Celkový počet knih dochovaných ze Strahlova katalogu je rozložen v dnešním oddělení takto:

Police	Počet knih	Z toho již v Strahlově katalogu
A	40	17
B	45	21
C	43	29
C β	24	23
D	111	46
D β	27	1
E	55	1
F	34	1
Celkem	379	139

Tab.č.4: Současný počet knih v jednotlivých policích odd. XXIV Medici ve srovnání se Strahlovým katalogem.

Zaměříme-li se na dochování knih podle témat, jsou mezi nimi velké rozdíly. Z některých tematických skupin Strahlova katalogu je zachována třetina až polovina knih (skupiny obecné medicíny, konkrétního lékařství, farmacie a lázeňství). U skupin medicíně vzdálenějších, jako botanika, věda, zemědělství a praktické obory, zůstalo v oddělení minimum knih. Nejspíše se tyto skupiny později jako celek přesunuly ne do jiných oddělení (konventní knihovna vhodnější oddělení nemá), ale pravděpodobně do opatské knihovny, nebo pokud bylo možno je využít pro praxi, třeba do kanceláře hospodářské správy, která v klášteře byla.

Tematická skupina	Počet knih v katalogu	Dochováno v současném fondu
Obecná medicína	158	52
Konkrétní lékařství	83	38
Farmacie	38	11
Lázeňství	33	14
Botanika	35	2
Přírodní vědy	46	9
Zemědělství	35	1
Praktické vědy	38	3
Celkem	466	130

Tabulka č.5 Počet knih v tematických skupinách Strahlova katalogu a jejich zastoupení v současném fondu

Ve srovnání stavu fondu a katalogu nejsou shodné počty zachycených dochovaných knih. Je to dáno tím, že v katalogu a ve fondu není jednotné zaznamenávání vícesvazkových děl a více shodných výtisků jedné knihy. U vícesvazkových děl a u více shodných výtisků téže knihy jedna dochovaná položka z katalogu představuje několik knih ve fondu.

6.3. Souhrn poznatků o prvotiscích uložených odděleně od současného fondu

V oddělení nejsou uloženy nejstarší knihy ze Strahlova katalogu, tzv prvotisky, ty jsou uloženy v oddělené části knihovny v tzv. depozitu, a zřejmě také knihy z počátku 16. století. Prvotisky jsou v současné době jedna z mála skupin broumovských knih, která byla hlouběji zkoumána, a tak je možno vycházet z již zpracovaných poznatků. Také originální Strahlův katalog je uložen v oddělené části. Tyto knihy jsem tedy při zpracování neměla a vycházím z poznatků Ludmily Vlčkové, Krisztíny Rábai z Univerzity Szeged¹²⁶ a Evy Vodochodské, které se prvotisky zabývaly. L. Vlčková provedla roku 1969 soupis broumovských prvotisků uložených na Strahově a uložených v Broumově. Aktuálně je během projektu *Brána moudrosti otevřená* odborníci zaevidovali a zkatologizovali, a nyní jsou dostupné ve vyhledávači <https://vufind.mzk.cz/Search/Advanced> v katalogu Moravské zemské knihovny.¹²⁷ Prvotisky z Broumova lze také dohledat v sekci MEI - Material Evidence of Inculabula v databázi cerl.org.¹²⁸ Srovnala jsem proto údaje o prvotiscích ze Strahlova katalogu, ze soupisu prvotisků L. Vlčkové (značím jako *L.V. záznam...*)¹²⁹ a ze současného seznamu prvotisků, který mi laskavě poskytla Mgr. Eva Vodochodská a který odpovídá digitální katalogizaci:

Bartholomaeus Anglicus: *Liber de Proprietatibus rerum*, Kolín, 1481

Strahl: XXIV.B.21, změna XXIV.A.7

L.V. záznam č. 5: Broumov, sign. XXIV B ?. vydání Coloniae, Johann Koelhoff 1481.

Dnes neevidována.

Prívazkem této knihy má být: Albertus Magnus, *Liber de Abundantia*, Strahl XXIV.B.21, změna XXIV.A.7, L.V. záznam č. 1 jako *De abundantia exemplorum*, Broumov, sign. XXIV B ?

Crescentiis Petris, de: *Ruralia Commoda*, Štrasburk, 1486

Strahl: XXIV.B.24, změna XXIV.A.5

LV záznam č. 35, Strahov, sig. neuvedena

Dnes sign. XVIII A 21, <https://vufind.mzk.cz/Record/MZK03-001236208>

Guainerio Antonio: *Opera Medica*, Benátky, 1497

Strahl: XXIV.B.30, změna XXIV.A.16, název *Practica*, místo neuvedeno, 1487.

L.V. záznam č. 50, Strahov, sg. XXIV A3, XXIV B30, název *Opera*, Benátky 1497.

Dnes sign. XXIVA3, *Opera Medica* <https://vufind.mzk.cz/Record/MZK03-001236019>

¹²⁶ Krisztína Rábai spolupracovala s projektem *Brána moudrosti otevřená*, zpracovala prvotisky v článku: Krisztína RÁBAI, *The Benedictine Library in Broumov and its Medical Collection*, Journal of History of Culture, Science and Medicine 2017, vol. 9, No. 17, dostupné na http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=436#_ftn11 [cit. ke dni 5. 6. 2022].

¹²⁷ <https://vufind.mzk.cz/Search/Advanced> [ke dni 5. 6. 2022].

¹²⁸ <https://data.cerl.org/mei/search>

¹²⁹ L. VLČKOVÁ, *Benediktinská...*, s. 52–72.

Ficino Marsilio: *De Triplici Vita*, Basilej 1489

Strahl: XXIV.B.8, vydání bez uvedení místa 1489.

L.V.: záznam č. 41, Strahov, rok vydání 1489? sign. XXIV B 2, XXIV B 8.

Dnes: sign. XXIVB2, vydání Basilej 1497 (dle článku K. Rábai „nejpozději 1498“) ,

<https://vufind.mzk.cz/Record/MZK03-001246176>

Přívazky:

1 - Porcia, Jacopo de: *Purliriarum Jacobi de Liberatorum educatione Liberis* (in Vol. *Marsilii*), Trevisio 1492.

Strahl: XXIV.B.8, L.V. záznam č. 113, Strahov, dnes: sign. v seznamu nevedena, katalogizováno <https://vufind.mzk.cz/Record/MZK03-001246233>

2 - Porcia, Jacopo de: *Purliriarum Jacobi de Reipublicae Venetae administratione* (In Vol. *Marsilii*), Trevisio 1492.

Strahl: XXIV.B.8, L.V. záznam č. 114, Strahov, dnes: sign. v seznamu nevedena, katalogizováno <https://vufind.mzk.cz/Record/MZK03-001246236>

Pozn. V Strahlově katalogu jsou dva záznamy XXIV.B.8 Ficini (*Marsilii*) *de Triplici Vita - Apologia de Medicina – Astrologia*, a jiná sg XXIV.B.18, změna XII.Ea.7 *Marsilii Ficini de triplici vita cum Apologia*, možná totožné (se shodným rokem vydání a bez uvedení místa).

Herbarius latinus, Passau 1486.

Strahl: XXIV.B.9, XXV.Ca.16

L.V. č. 57, Strahov, sign. XXIV A 13

dnes sign. XXIV A 13, <https://vufind.mzk.cz/Record/MZK03-001246117>

Magninus Mediolanensis: *Magnini Medici Regimen Sanitatis*, Basilej 1493?.

Strahl: XXIV.B.13, změna XI.Ea.9.

L.V. záznam č.21, Broumov, XXIV B 5, dnes nevedována

Maimonides, Moses Rabbi: *Aphorismi secundum doctrinam Galieni*, Bologna 1489.

Strahl: XXIV.B.19, změna XII.Ea.12

L.V.: záznam č. 23, Broumov, sign. XXIV B 21, H10524. Dnes nevedována

Tato byla podle katalogu součástí svazku *Speculum Medicum*, další přívazky: *Aphorismi Raby Moysis, Ioannis Damasceni, et Rasis Secundum Doctrinae Galieni* (XXIVB15), *Damasceni (Ioannes) Aphorismi secundum Doctrinam Galieni* (XXIVB19), *Rasis Aphorismi Secundum Doctrinam Galieni* (XXIVB19).

Tornamira, Johannes: *Clarificatorium super nono Almansoris cum textu Rhasis*, Leiden 1490.

Strahl: XXIV.B.19, změna XII.Ea.23

L.V.: záznam č. 19, Broumov, sign. XXIV A21. Dnes nevedována.

Dále v Broumově jsou dnes evidovány s medicínou související prvotisky, které v Strahlově katalogu nebyly:

Bartholomaeus Anglicus: *Liber de Proprietatibus rerum*, Štrasburk, 1485.

Strahl: kniha není zapsána (tataž kniha zapsána v jiném vydání, viz výše)

L.V. záznam č.17: Strahov, sign. XVIII A 19

Dnes sign. XVIII A 19, <https://vufind.mzk.cz/Record/MZK03-001236005>

Cuba Johannes: *Gart der Gesundheit*, Augsburg 1485. (jedná se o herbář).

Strahl: neuvedeno. L.V.: záznam č. 63 jako *Hortus Sanitatis*, Strahov, sg. XXXVI A 12

Dnes: sign. XXXVI A 12, <https://vufind.mzk.cz/Record/MZK03-001236215>

Leonico, Nicolai: *ad excellentissimum medicu[m] Cesarem optatum Neapolitanum. De virtute formatiua. Epistola*. Benátky, 1506.

Strahl: neuvedeno. L.V.: neuvedeno (tisk po roce 1500)

Dnes: <https://vufind.mzk.cz/Record/MZK03-001235960>

Plinius Secundus, Gaius: *Historia naturalis*, . Benátky 1491.

Strahl: neuvedeno. LV: záznam č. 109, Strahov, sg. XVIII A 24, XVIII A 25

dnes sign. XVIII A 25, <https://vufind.mzk.cz/Record/MZK03-001235844>

A konečně v Strahlově katalogu nebyl prvotisk, který zaznamenává pouze Ludmila Vlčková a není evidován ani v současnosti: L.V.záznam č. 3, Broumov, Arnaldus de Villanova, název neuveden, Lipsko, Martinus Landsberg 1495, sign. XXIVB21. (v katalogu jsou dvě díla Arnalda Villanovy, ale jiných vydání).

Část prvotisků oddělení Medici podrobněji zpracovala Krisztína Rábai z Univerzity Szeged.¹³⁰ Z prvotisků již ze Strahlova katalogu zpracovala tyto tři:

Guainerius, Antonius: *Opera medica*. Venice, 1497/1498 – v katalogu zapsáno jako Guainerii Antonii, *Practica*, 1487. (s katalogem souhlasí i signatura XXIVB30, kterou Rábai uvádí)

Ficinus Florentinus, Marsilius: *De triplici vita*. Basel, 1498 – v katalogu uveden rok 1489

Herbarius latinus. Passau, [Johann Petri, 14]86. – v Strahlově katalogu pouze jako „*Herbarius, Passavii 1486*“.

¹³⁰ Krisztina RÁBAI, *The Benedictine Library in Broumov and its Medical Collection*, Journal of History of Culture, Science and Medicine 2017, vol. 9, No. 17, dostupné na http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=436#_ftn11

Dále zde zpracovala následující čtyři prvotisky, které ve Strahlově katalogu nebyly:

Bartholomaeus Anglicus *De proprietatibus rerum*, Štrasburk 1485 (toto vydání v katalogu nebylo, bylo dříve uchováváno ve Strahovské knihovně a nikoli v Broumově, vydavatelské údaje se liší od Strahlova katalogu).

Cuba, Johannes von: *Gart der Gesundheit*. Augsburg, [Johann Schönsperger], 1485 – nezapsáno v Strahlově katalogu.

Plinius Secundus, Gaius: *Historia naturalis*. 1491 – nezapsáno v Strahlově katalogu

Leonico, Niccolo: *Nicolai Leonicensi ad excellentissimum medicu[m] Cesarem optatum Neapolitanum. De virtute formatiua. Epistola*. Venetiis 1506. Nezapsáno v Strahlově katalogu.

Rábai podává u každého prvotisku stručný kodikologický popis, zde jeden příklad:¹³¹
„*Bartholomaeus Anglicus: Liber de proprietatibus rerum Bartholomei anglici. Štrasburk, 14. února 1485 [1483 Jordanus de Quedlinburg (Georg Husner)] Formát f^o. Původní dřevěná deska z 15. století, ručně ražená, slepotisk, hnědá kožená vazba, rohy zesílené dole a nahoře kovovým lemováním; 2-2 malá gotická kování na spodní a horní straně obou přebalů, ke kterým byla kdysi připevněna kožená páska k utěsnění bloku. Ke zpevnění vazby byl použit popsany pergamen. Záznam ex libris: Andrea Schwartz a Schwabegk, Parochi Habelschwerdensis¹³² Anno 1632. Pro klášter koupil P. Stephanus.*“

Souhrnně se jeví, že v současnosti ve fondu chybí prvotisky Mose Rabbi Maimonida neboli volumen *Speculum Medicum* (konvolut), Joana de Tornamiry a Magnina Mediolanense. Tyto spisy nejsou v aktuálním soupisu broumovských prvotisků a nejsou katalogizovány, ale Strahl a ještě Ludmila Vlčková je zaznamenává v Broumově. Otázkou je také kniha Bartholomaea Anglica, v současné evidenci není ta, kterou Vlčková zaznamenává v Broumově. Doc. Rábai pracovala s prvotisky fyzicky ještě před začátkem projektu, později již jen s fotografickým materiálem a katalogizací.¹³³ U prvotisků Guaineria a Marsilia Ficina jsou odlišné roky vydání v Strahlově katalogu oproti ostatní evidenci.

Zjednodušeně lze evidenci prvotisků *Medici* vyjádřit v následující tabulce. Jednotlivé sloupce představují jednotlivé zdroje záznamů: Strahlův katalog z roku 1801, záznamy L. Vlčkové s uvedením místa k roku 1969 a čísla v jejím soupisu, uvedení či neuvedení knihy v článku K. Rábai, záznam Mgr. Vodochodské a MZK, a nakonec databázi MEI:

¹³¹ Tamtéž, překlad popisu do češtiny autorka.

¹³² Habelschwerde, dnes Bystrzica Klodska, Dolní Slezsko. Kniha mohla být získána odkupem z farní knihovny.

¹³³ E-mailové sdělení Doc. Krisztíny Rábai, 8.6.2022.

Název	Strahl	L.V.	Rábai článek	Vodochodská / MZK	MEI
Bartholomaeus Anglicus 1481 Přívazek Albertus Magnus	Ano i s přívazky	Broumov, č.5, Albertus Magnus Broumov č. 1	Ne	Ne	Ne
Crescentiis Petrus 1486	Ano	Strahov, č. 35	Ne	Ano	Ano
Guainerius Antonius Practica	Ano, vydání 1487	Strahov, č. 50. název Opera 1497	Ano	Ano	Ano
Ficino Marsilio Přívazky: Purliriarum Jacobi 1492 (educatione) Purliriarum Jacobi 1492 (respublicae)	Ano i s přívazky, vydání 1489	Strahov č. 41, vydání 1489? Přívazky Strahov č. 113, 114.	Ficino Marsilio ano, vydání 1498, přívazky ne.	Ficino Marsilio Basilej 1497. Přívazky ano, celkem 3 (navíc Diaria Bello Carolina	Ano, i s 3 přívazky. Vydání Basilej „not after 1498“.
Herbarius 1486	Ano	Strahov č. 57	Ano	Ano	Ano
Magninus Mediolanensis 1493	ano	Broumov č. 21	Ne	Ne	Ne
Maimonides Moses Rabi 1489 Přívazky dva (tři? nejistá duplicita): Ioanni Damasceni, Rasis XXIVB15, XXIVB19	Ano i s přívazky	Broumov č. 23, Maimonides ano, přívazky ne	Ne	Ne	Ne
Tornamira Joannes 1490	Ano	Broumov č. 19	Ne	Ne	
Bartholomaeus Anglicus 1485	ne	Strahov č. 17	Ano	Ano	Ano
Gart der Gesundheit (Cuba) 1485	ne	Strahov č. 63	Ano	Ano	Ano
Plinius 1491	ne	Strahov č. 109	ano	Ano	Ano
Leoniceno 1506.	ne	Ne	ano	ano	Ne (přesně vzato není prvotisk)
Arnaldus de Villanova 1495 (L.V. píše Amaldus)	ne	Broumov č. 3	ne	Ne	Ne

Dříve než by se případně vyslovil závěr ohledně chybějících prvotisků, by bylo zapotřebí opět prozkoumat depozit v Broumově i v mateřském klášteře v Břevnově, kam mohly prvotisky být převezeny. Je pravděpodobné, že zachovány jsou, když byly evidovány v roce 1969. Ovšem nejasnosti zůstávají. V databázi MEI je v Broumově evidován počet 140 vydání v 161 výtiscích,¹³⁴ zatímco podle L. Vlčkové je součet prvotisků 182 (142 na Strahově a 40 v Broumově).

¹³⁴ <https://data.cerl.org/mei/search?query=broumov&from=0&size=10&mode=default&sort=default> [dohledáno ke dni 22. 6. 2022]

Knihy z počátku 16. století nebylo možno tímto způsobem sledovat, protože stejný postup katalogizace u nich nebyl proveden a je přitom pravděpodobné, že jsou rovněž uložené v odděleném depozitu. Nejstarší přítomná kniha přímo v oddělení je *Haus-Mitteln fur Verschiedene Krankheiten* (vydáno 1542, sign. v katalogu XXIV.B.21, změna na XXIV.Ea.34, dnes 24.B.6). Dnes jí chybí titulní stránka, název je vepsán rukou na první počínající straně.

6.4. Vlastnické značky, vpisky a exlibris u knih ze Strahlova katalogu a jejich využití k poznání vývoje fondu

U knih v dnešním fondu pocházejících ještě ze Strahlova katalogu jsem se pokusila prozkoumat jejich provenienční záznamy a případnou provenienci před příchodem do broumovského kláštera. Nalezené poznámky jsou zaznamenány v soupisu fondu. Pokud byla provenience nalezena v jiných odděleních již při katalogizaci v rámci projektu *Brána moudrosti*, uvádím odkaz na záznam z databáze projektu v poznámce v soupisu.¹³⁵

Téměř u všech z 139 knih byl vepsán provenienční záznam broumovského kláštera, nejčastěji (103x) rukopisným záznamem v prostoru titulní strany *Monasterii Braunensis O.S.B.*, typickým Strahlovým rukopisem nebo záznamem *Nunc Monasterii Braunensis*, pokud byla kniha dříve v jiném vlastnictví (3krát). Dále 3x byl zápis *Monasterii Braunensis O.S.B.* proveden jiným než Strahlovým rukopisem (např. sign. 24.D.106, 24.B.31), tedy mohl být dřívější nebo pozdější. Tyto zápisy označuji v xls soupisu zkratkou MBOSB.

Výrazně méně četný (16x) byl zápis *Monasterii S Wenceslai Braunae* (v soupisu jako MSWB): tento zápis byl u knih vydaných v rozmezí 1566-1726 a tedy jde o dřívější, nikoli Strahlův zápis. Ojedinele se vyskytovaly jiné zápisy jako *Monasterii s Wenceslai Ord. Benectini Braunae*, *Accessit Monasterio Braunensi*, *M.S.W.O.S.B.*, a novodobý štítek *Monasterii Bibliotheca Braunensis 1903*.

Jen 6x záznam broumovského kláštera nebyl nalezen vůbec, z čehož jednou se jednalo o část dvousvazkové knihy (24.A.7) a třikrát v knize chyběla nebo byla poškozená titulní strana, kde byly provenienční záznamy obvykle (24.Ca.22, 24.Cβ.42, 24.A.36). Je tedy zřejmé, že provenienční záznamy byly zapisovány důsledně. A lze se jistou pravděpodobností domnívat, že většinu záznamů zapisoval knihovník Strahl v průběhu zpracovávání katalogu knihovny.

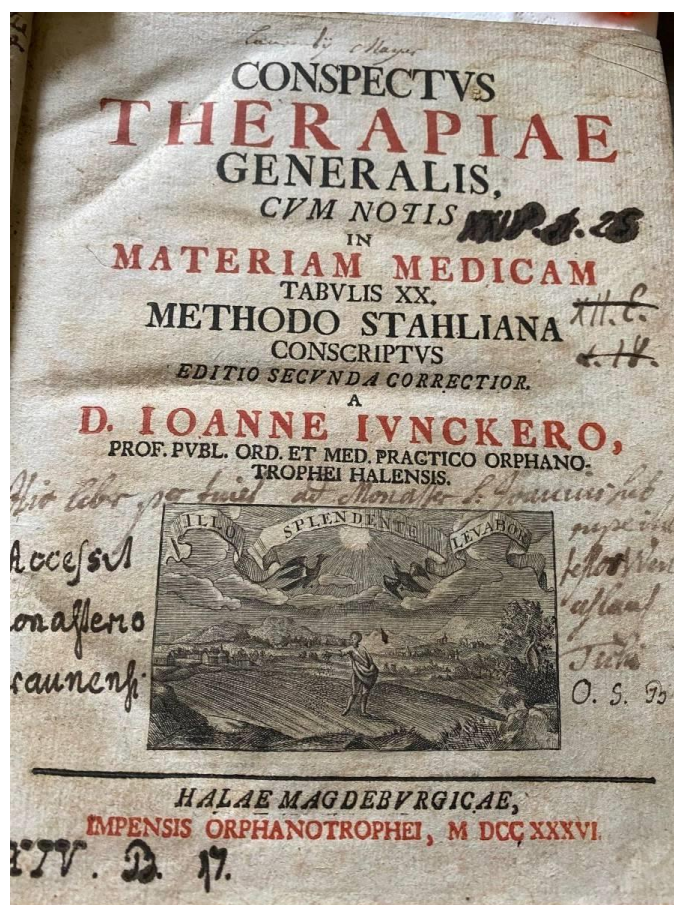
¹³⁵ <http://pmap.branamoudrosti.cz/provenience>

Záznamy o jiné předchozí provenienci jsem našla u celkem 4 z jiných klášterů a jedné fakulty, 4 x ozdobný znak S.A.B. opata Štěpána Rautenstraucha, 3 x záznamy dřívějších opatů a 28 jiných osob, ne všechny však byly čitelné. Tyto jiné záznamy jsou nejčastěji formou vpisků na titulní stránce a vyskytují se tam tedy současně vedle provenienčního zápisu broumovského kláštera, méně často jsou na přední předsádce či na deskách.

Provenienční záznamy klášterů a fakulty

Tři knihy pocházejí z konventu Svatý Jan pod Skalou, který byl součástí kláštera břevnovsko-broumovského a byl zrušen za Josefa II.¹³⁶ Knihy mohly přecházet spolu s řeholníky, kteří mezi konventy kláštera migrovali, takže přítomnost knih ze Sv. Jana pod Skalou není překvapivá.

24.A.25 (Juncker): nahoře vpisek *Laurentii Mayer*, vpisek *Etio Liber pertuiet ad Monaster h Joanni sub rupe (itutesor) Wenceslaus Tichý*. Strahlovo písmo *Accessit Monasterio Braunensi*.

Obr. č. 21: kniha sign. 24.A.25: vlastnické poznámky ze Sv. Jana pod Skalou a Strahlův zápis broumovského kláštera. Dále jsou vidět změny signatur: původní XXIV.B.17, změnová XII.E.25, současná XXIV.A.25.

¹³⁶ Johannes ZESCHICK, *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, Praha 2007, s. 118.

24.B.32 (Hundswuth) vpisek *Ex libris Apothecae S. J. Sub Rupe*

24.A.39 (Pleuritide) vpisek na titulní straně *Ad usum P. Hosmanni(?) Hostlowski O.S.B. C(..)otii S. Ioannis Sub Rupe Professis.*

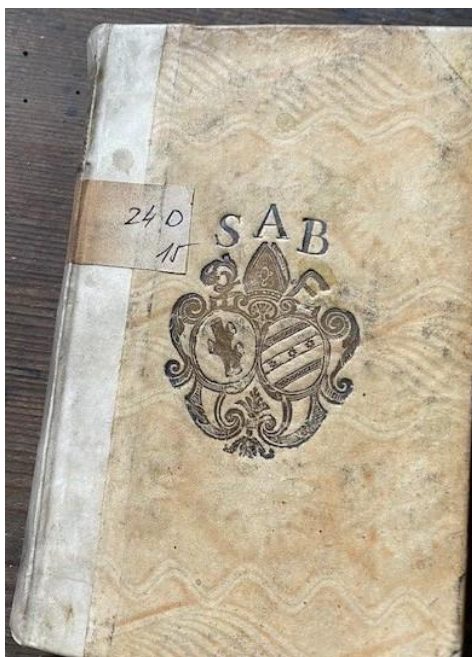
Jedna kniha pochází z probošství Police nad Metují (rovněž zrušené Josefem II.): 24.Cα.39 (Waldschmidt): na přední předsádce štítek *GiovanniRaphAntRitter Ex Bibliotheca Policensi.*

Jeden titul pochází z pražské lékařské fakulty: 24.A.7/2 (Mercati): vpisek *Catalogo librorum Facult. Medicae Pragensis inscriptis* 1668, dále nečitelný vpisek, jiný vpisek *Ex libris Matthei Alexii(?) Wuschkani 1653*,¹³⁷ broumovský záznam je Strahlovým písmem *Nunc Monasteri Braunensis O.S.B.* Provenience platí zřejmě i pro 24.A.7, protože je to dvousvazkový titul.

Provenienční záznamy opatů

Opat Štěpán Rautenstrauch (1734–1785): čtyři knihy ze Strahlova katalogu měly ozdobný znak S.A.B. na přední desce knihy, tedy supralibros opata Štěpána Rautenstraucha: u sign. 24.A.22 bylo supralibros v kombinaci s novodobým štítkem klášterní knihovny z roku 1903, 24.Ca.16 v kombinaci se záznamem MBOSB 1773 (rukopis ne Strahlův), 24.Cα.33 v kombinaci se záznamem MSWOSB, 24.Cα.36 v kombinaci se záznamem MSWB.

¹³⁷ Čtení vpisků je nejisté, příjmení Wuschkani se v této době vyskytuje.

Obr. č. 22: Supralibros opata Štěpána Rautenstraucha.

Zdislav Ladislav Berka (zemřel 1648, byl opatem kláštera sv. Mikuláše v Praze a v r. 1648 převorem v Břevnově)¹³⁸: 24.A.7 (Fernelli) - titulní strana vpisek *Me Pragae emit 6. gr. Zdislaus Berka 1641 Ssae Sophiae Sacrum*. Vpisek MSWB.

Opat Tomáš Sartorius (opatem 1663–1700): 24.Ca.26 (Beguni): titulní strana vpisek (...) *d(omi)no Thoma Visitatore 1673*,¹³⁹ vpisek *Mon(aste)rii S Wenceslai Braunae Compat(s)*.

Opat Otmar Zinke (1664–1738): 24.Ca.7 (*Collegia Anatomico-Practica*): vpisek *Sono accepit ab authore. O.A.B.* Dále vpisek MBOSB.

Malý počet knih se záznamy opatů může znamenat to, že v době zpracování Strahlova katalogu nebyly přesuny mezi opatskou knihovnou a konventní knihovnou ještě běžné. Je to rozdíl oproti ostatním knihám přítomným v dnešním fondu, které v Strahlově katalogu nebyly. U později zařazených knih jsou výrazně častější supralibros opata Rautenstraucha S.A.B., jiný typ jeho záznamu vpisek *Bibliothecae Stephani Abb.Brzewnoviensis O.S.B.*, jeho razítko S.A.B.Braunau, nebo razítko opata Jana Nepomuka Rottera (1807–1886) s iniciálami I.N.R.A.B.B. Tyto záznamy jsem však více neanalyzovala, protože jsem se soustředila na pozůstatky Strahlova katalogu.

¹³⁸ Srovnej <http://pmap.branamoudrosti.cz/provenienceDetail.html?id=1353> [cit. ke dni 5. 6. 2022]

¹³⁹ Srovnej <http://pmap.branamoudrosti.cz/personDetail.html?id=1287> Opat břevnovsko-broumovský byl z titulu své funkce vizitátorem všech řádových klášterů česko-moravské provincie, proto toto označení [cit. k 5. 6. 2022]

Provenienční záznamy jednotlivců

Amandus Novotný – vpisek na titulní straně ve dvou knihách: 24.D.115 (Galeni): vpisek na přední předsádce *Ex libris F. Amandi Novotny...*, 24.D.69 (Urinae): vpisek *Ex libris F. Amandi Novotny...* Provenience Amanda Novotného byla nalezena již na knihách v jiných odděleních.¹⁴⁰ Podle databáze řeholníků se narodil r. 1743, od r. 1770 působil v klášteře sv. Jan pod Skalou jako „apothecarius“, „clericus apothecarius“, „infirmarius“ a „Cellarius“.¹⁴¹

Wenceslaus Tichý, Laurentii Meyer - záznam 24.B.20 (Juncker): na titulní straně nahoře vpisek *Wenceslaus Tichy*, vprostřed *Laurentii Meyer*. Tato jména jsou shodná se zápisem u kláštera Sv. Jan pod Skalou (24.A.25 - srovnej výše). Tato kniha, stejně tak jako knihy Amanda Novotného, tedy reálně rozšiřuje skupinu knih převzatých ze Svatého Jana pod Skalou.

Josef Ignác Novotný – toto jméno je zaznamenáno u tří knih ze Strahlova katalogu: 24.A.18 (Kirchmayer) vpisek *Ex Libris Josephi Ignatii Novotni Artis Pharrmaceuticae Studiosi*, 24.A.19 (trojsvazkové, Etmuller) – přední předsádka *Ex libris Josephi Ignatii Novotni*, 24.Cβ.30 (Hippocratis) přední předsádka *Ex libris Josephi Ignatii Novotni*. Možnost, kterou by bylo zapotřebí dále prověřit, je, že Josef Ignác Novotný je shodný s Amandem Novotným výše (mohl změnit jméno přijetím řeholního jména).

Martin Novák – zaznamenáno na dvou knihách: 24.Cα.3 (Schroeder): vpisek na titulní straně *Ex Libris Martin Novak Medic Doctoris*, 24.Cβ.56: vpisek *Martino Novak*.

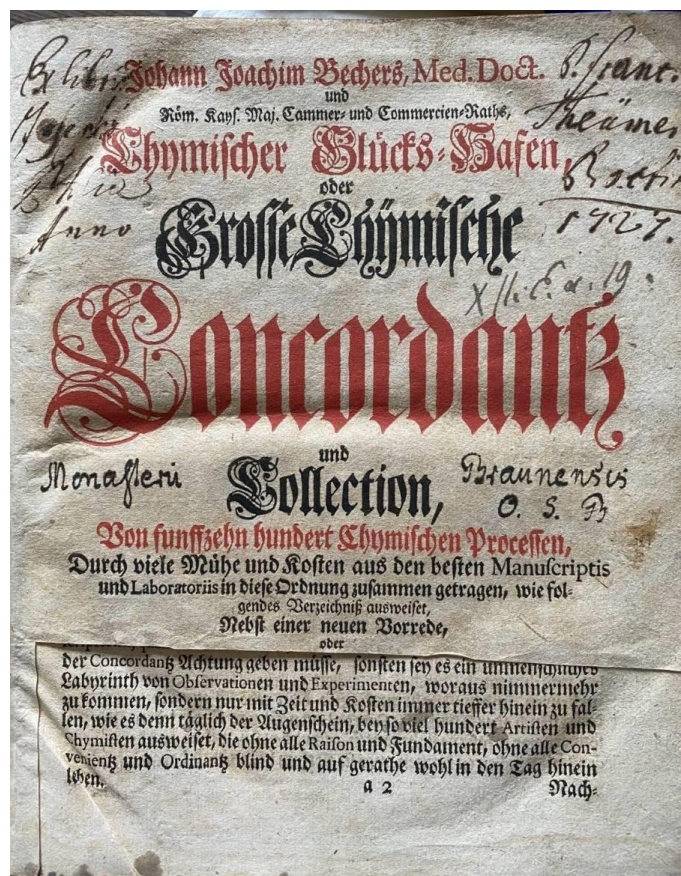
P. František Theumer – kniha 24.B.22 (Becher), předsádka *Ex libris Francisci Josephi (...) Antonii Theume (...) 1727*, na titulní straně *Ex libris P. Frant. Stosecky(?) Theümer Phliae(?) Practicae(?) Anno 1727*. Část titulní strany je uříznuta, jsou tedy možné další vpisky.

Florianus Werner (1742–1795), kniha 24 Cα30 (Tissot), na přední předsádce vpisek pravděpodobně recepty (začíná „*Pro stomacho...*“), dole vpisek *comparavit P.Florianus Werner Bened. Břeun. 1780*. Shodně v knize 24 Cα32 (Tissot) je na předsádce nahoře nečitelný vpisek a dole vpisek *comparavit P.Florianus Werner Bened. Břeun. 1780*. Ze zápisů nelze odvodit, zda byl majitelem knihy nebo zda pouze potvrzoval obsah vpisků. Provenience Floriana Wernera byla nalezena při dřívější katalogizaci jiných oddělení¹⁴² a objevuje se také u jiných knih ve fondu *Medici* mimo Strahlův katalog.

¹⁴⁰ <http://pmap.branamoudrosti.cz/personDetail.html?id=1267>

¹⁴¹ <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/1.dll?hal~1000131968>

¹⁴² <http://pmap.branamoudrosti.cz/personDetail.html?id=1312>

Obr. č. 23: Kniha 24.B.22 s vlastnickým záznamem P.Frant. Stosecki Theumer a vyříznutou částí titulní strany.

Některé provenienční záznamy jsou však nejisté:

Fratris Lucae: čtení tohoto záznamu je nejisté, ale je pravděpodobná shoda s proveniencí P.

Luca nalezenou dřívější katalogizací v jiných odděleních.¹⁴³ Záznam se vyskytuje u knih:

24.D.119 (Löw) na zadní předsádce: *Maxmiliani Minster* (škrtnuto),, *In usum Fratris Lucae*.(?)

24.Cα.11 (Hartmann): vpisek *Fratris Lucae*

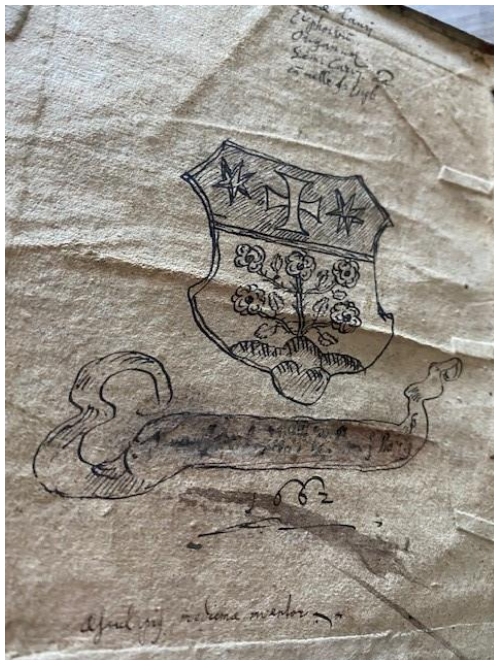
24.A.15 (Infections Ordnung): vpisek *Fratris Luid*(...)

24.B.27 (Heisster): vpisek *Pro Usu Simpl Gratiis Lucae*(?). zde vpisek může znamenat dárce, tzn. věnování Lukášem.

Mathäus Wachenfils in Jungfrauendorf: 24Cα42 (Lessii) vpisek *Mathaus a Wachenfils in Jungfrauendorf*, dále v titulní straně vpisky, nejspíše poznámky k obsahu knihy. O jménu Wachenfils se mi nepodařilo více zjistit (na internetu lze dohledat jméno Wackenfels).

¹⁴³ <http://pmap.branamoudrosti.cz/personDetail.html?id=1259>

Francisci Neltelii – příjmení je nejisté, vyskytuje se u dvou knih: 24.Ca.4 (Schroeder) v titulní straně vpisek *Ex libris Francisci Neltelii(?) 1662* a na přední předsádce je erb a obrázek hada s vpiskem, pravděpodobně rozmazaným jménem. Dále vpisek v knize 24.B.8 (Teuber): *Ex Libris Francisci Neltelii(?) 1663*.

Obr. č. 23: Přední předsádka knihy sign. 24Ca4.

Geyger: kniha 24.Ca.44 (Rondelecii) má vpisek na přední předsádce (.....) *Geyger Medic: et Chir. D. (...)*, pod tím vpisek *Gulielmi Rondeletii Medicinae Doctoris*. Vpisek může představovat Daniela Waldmanna Geygera nebo jeho syna Esaia Waldman (řčený Geyger),¹⁴⁴ Vpisek jména Rondeletii je údaj o autorovi knihy. Na titulní stránce knihy je nečitelný vpisek s datací 1637 a spodní část odříznuta, takže zde mohly být ještě další provenience.

Někdy byla jména neúplná či části jmen vymazané:

24.Ca.15 (Fernelli): Karel Josef ?: *Ex Libris Caroli Josephi (...)*¹⁴⁵ 1742

24.B.35 (Mercuriali): neznámý znak a vpisek NB 254

24.Ca.9 (Juncken): přední předsádka vlepený štítek (erb s jelenem): znak a I.M.V.P.

¹⁴⁴<https://books.google.cz/books?id=X5pBAAAACAAJ&pg=PA1371&lpg=PA1371&dq=Daniel+Waldmann+Geyger&source=bl&ots=jls7NUthvw&sig=ACfU3U3nuPtP-dm3iPZqXWa7LS2DGGJ1cQ&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKewjp4Lysqsj4AhWhIMUKHTsoAewQ6AF6BAgSEAM#v=onepage&q=Daniel%20Waldmann%20Geyger&f=false>

¹⁴⁵ Jméno vymazáno, následuje ještě dole vymazaná řádka, tedy jména mohla být i dvě

Orientačně lze shrnout, že z dochovaných knih ze Strahlova katalogu byl zjištěn nějaký typ poznámky o jiné předchozí provenienci u 37 knih (z celkových 139). Je to rozhodně téma vhodné k podrobnějšímu zkoumání.

6.5. Významnější provenience u knih ve fondu mimo Strahlův katalog

Zde chci zmínit významnější provenience u ostatních knih ve fondu, které ve Strahlově katalogu nebyly. Zejména jsem ve fondu našla knihy ze skupiny tzv. „vokounian“, tedy ze sbírky královéhradeckého kanovníka Jana Nepomuka Vokouna (zemř. 1796)¹⁴⁶ s charakteristickým vlepeným štítkem s dvěma okouny. Vokounianům se už věnoval dřívější výzkum v rámci projektu *Brána moudrosti otevřená*, konkrétně Mgr. Martina Vítková.¹⁴⁷ Ve fondu *Medici* jsem z „vokounian“ našla tyto knihy:

24.B.27 (Tissot), štítek s číslem 966,

24.B.31 (Philosophische Arzt erste), štítek s číslem 668,

24.B.31 (Philosophische Arzt dritte), štítek s číslem 668,

24.Dβ.5 (Baader), štítek s číslem 562,

24.E.28 (Ioannis ab Indagine), štítek s číslem 709,

24.A.34 (Motus Convulsivi) na zadní předsádce vpisek *Ego Petrus Vokaun*. Může to být Petr Vokoun 1740–1805, mladší bratr J. N. Vokouna. Jak však uvádí M. Vítková, kanovník Vokoun měl také synovce Petra Vokouna.¹⁴⁸

Dále bylo ve fondu několik vpisků o vlastnictví dalších klášterů: břevnovský klášter sv. Markéty (vpisky *St Margareth, sanc. Margaretha* v knihách 24.Ca.18, 24.Dβ.10, 24.F.11), a klášter paulánů (*Bibliotheca fratris Paulano in Pragae*).

Výrazné byly tři výpravně provedené knihy pocházející ze sbírky hraběte Ignáce Karla ze Šternberka (1640–1700). V knihách byl vlepený štítek s erbem, na titulní straně knih 24.E.53 a 24.E.54 (Ettmuller, dva svazky) vpisek *Ex Bibliotheca Excell. D.D. Ignatii Caroli S.A. de Sternberg*. Stejný štítek s erbem byl v knize 24.A.56 (*Simonis Maiolli*). Knihy nebyly

¹⁴⁶ <http://pmap.branamoudrosti.cz/personDetail.html?id=1308> [cit. ke dni 5. 6. 2022]

¹⁴⁷ Martina VÍTKOVÁ, *Broumovské provenience a jejich majitelé*, in: *Brána moudrosti otevřená*, Hradec Králové 2020, s. 163–169.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 168–169.

v Strahlově katalogu, neměly žádné broumovské signatury, novodobá signatura je na vloženém lístku papíru. Není tedy vůbec jasné, kdy byly do fondu zařazeny, mohlo to být i zcela nově.

Dále se v knihách nepocházejících ze Strahlova katalogu „míhají“ některá již výše nalezená jména: Josef Ignác Novotný, Florian Werner, Lucae. Ale je zde i řada jmen nových: Francisci Hofbauer, Frant. Ladislav Čapek, Francisci Josephi Mathiae Zech, Ignatii Schwarz. Další jména jsou, podle zápisu se značkou P, jmény řeholníků, kteří původně knihu vlastnili: Romuald Dauscha, Vít Schüssler,¹⁴⁹ Wilhelmus Stockardt, Pancratii Elsner, Adriani Robert, Paulo Oblatus, I. M. Apell, Christian Horák, Georgius Karasek O.S.B., i opat Jakub Chmel.

Jako poslední bod je třeba zmínit věnování, které naznačuje jednak vlastnictví, jednak určitý osobní vztah dárce (možná autora knihy) k dané osobě. Věnování byla nalezena, resp. s určitou mírou pravděpodobnosti identifikována, u některých novodobějších knih z 19. století: věnování Janu Žočkovi, Vilému Žočkovi, Vilému Václavu Žočkovi faráři v Machově, Antoniu Bayerovi, Vincentiu Dauschovi, Hieronymu Růžičkovi, Fortunatu Meyerovi.

Není to rozhodně úplný seznam, z hlediska proveniencí nebyl fond zpracován dostatečně. Podrobnější zpracování by bylo velice zajímavé a bylo by možné je využít pro pátrání po „příbězích“ knih a zejména po osobních vazbách daných jednotlivců s broumovským klášteřem a regionem v průběhu 18. a 19. století.

6.6. Možnosti poznání přeřazování knih v rámci knihovního fondu

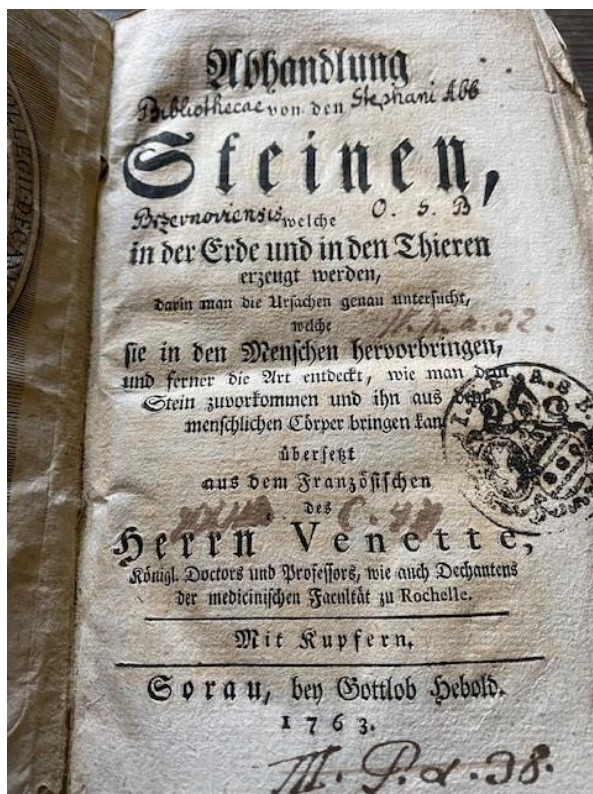
K poznání proměn knihovního fondu může přispět sledování změn signatur knih. Signatury byly u většiny knih vícekrát měněny, ale rozpoznání posloupnosti není jednoduché. Určitá míra jistoty prvního zápisu je u Strahlovým písmem psaných signatur na přední předsádce dole vlevo a dále u změny první v pořadí, pokud ji zaznamenal ještě Strahlův katalog. Původní i změněné signatury podle Strahlova katalogu na dochovaných knihách jsou. Téměř u všech knih však přišla ještě další změna a současná signatura je jiná. Současná signatura je obvykle (ale ne vždy) zapsaná v titulní straně. Toto platí pro knihy přesunované stále v rámci konventní knihovny. Některé příklady jsou u podkapitoly 6.2 i v různých fotografiích.

V excelovém soupisu, který jsem vyhotovila, jsem našla pouze čtyři knihy ze všech na stejném místě, které jim původně připsal Strahl – a to ještě všechny čtyři tyto knihy mezitím

¹⁴⁹ <http://pmap.branamoudrostri.cz/personDetail.html?id=1298>

prodělaly změnu, kterou Strahlův katalog ještě stihl zaznamenat (byly přeřazeny do oddělení XII, XII, XXV, jedna přeřazena jen v rámci XXIV) a pak novou již nezaznamenanou změnou se vrátily na původní místa: signatury 24.A.28, 24.B.20, 24.Ca.21, 22.D.26. Jinak byly knihy přeřazovány velice různě. Ostatně, v Strahlově katalogu neexistovaly police s označením β, dnes v polici D jsou knihy až do pořadí 118, tak vysoké pořadové číslo v Strahlově katalogu nikde není. Takových poznatků by bylo možno asi zjistit ještě více, ale není možno z nich vyslovit žádné platné závěry pro organizaci knihovního fondu. Nelze ani určit, kdy k jaké změně došlo, a ani vyloučit nepřesnosti při přepisu signatur ať již v katalogu nebo z knih.

Zajímavěji se jeví pátrání po přesunech knih mezi konventní a opatskou či ještě dalšími knihovnami. V dnešním fondu jsou knihy (odhadem až 80 knih), jejichž původní signatury jsou ve tvaru nepodobném Strahlově: mají římské číslice II / III / IV / V a vyšší pořadová písmena např. N, P, zato signatury konventní knihovny se na nich nevyskytují. A dále na nich jsou častá razítka opatů. Podle Mgr. Evy Vodochodské, která zkoumá opatskou knihovnu, je daný tvar signatur typický pro knihy opatské knihovny.¹⁵⁰ Tyto signatury a značky s jistotou svědčí o přesunu z opatské knihovny do oddělení *Medici* – nevíme ovšem, kdy se tak stalo.

Obr. č. 25: Kniha 24.Dβ.29 má předchozí signatury IV.Ka22 a III.Pa38 a vlastnické značky opatů Rautenstraucha a Rottera

¹⁵⁰ Osobní sdělení Mgr. Evy Vodochodské, 20.5.2022.

Ve fondu je dokonce i skupina knih zcela bez dřívějších signatur. U nich si dovolím vyslovit domněnku, že byly do fondu zařazeny jen na tematickém základě zcela novodobě, nejspíše při jeho pořádání během 20. století za správy Státní vědecké knihovny Hradec Králové.

Zprávy o přesunech je také možno čerpat z dostupných informací o dění v knihovně. Když Jeroným Růžička zpracoval nový katalog knihovny v roce 1854, je logické, že změny již nepropsal do Strahlova katalogu, který od té doby již nebyl potřebný. Zároveň Růžička ve svém katalogu uvádí, že „z *opatské knihovny bylo převedeno mnoho nepotřebných knih do konventní knihovny*“ a že knihovna „*díky knihám zanechaným zemřevšími duchovními, a díky dílům odkázaným důst. p. Antonínem Bayerem, získala tak významný přírůstek...*“.¹⁵¹

Porovnání katalogu a fondu ukázalo, že prakticky všechny původní knihy z oblastí méně souvisejících s medicínou a více s praxí byly z oddělení *Medici* vyřazeny. Zůstává tedy otázkou, kam byly tyto vyřazené knihy předány, a kdy k tomu došlo?

Nabízí se logicky možnost, že byly přeřazeny právě do opatské knihovny. Podle sdělení Mgr. Evy Vodochodské, která se zabývala i knihovnou klášterního gymnázia, nebyly prováděny přesuny knih do knihovny gymnázia, ale spíše naopak (nepotřebné knihy z gymnázia do konventní knihovny)¹⁵² – s tím je v souladu také obsah police F, ve které jsou mimo jiné knihy typu učebnice. Mohly však být knihy předávány i jinam, např. také do kanceláří hospodářské správy kláštera? K rozřešení těchto otázek, jakož i k upřesnění již vyslovených domněnek, by bylo potřebné prozkoumat již neexistující fondy opatské a gymnaziální knihovny, anebo alespoň analyzovat katalogy, které se dochovaly.

¹⁵¹ Citováno z předmluvy Hieronyma Růžičky k jeho katalogu ve vydání L.Vlčkové, *Benediktinská.....*, s. 51.

¹⁵² Osobní sdělení Mgr. Evy Vodochodské, 20.5.2022.

Závěr

Katalog Ruperta Strahla z roku 1801 poskytuje vhled do knihovního fondu oboru medicíny a příbuzných oborů na konci 18. století a dává tak představu o složení knihovny v době, kdy byla dosud „živá“, tedy doplňovaná a obsahující starší i soudobá díla.

Vhled do organizace a systému evidence knih s sebou nese jisté problémy. Frekvence změn signatur, značící přesuny knih v rámci knihovny, byla překvapivě velká. Posloupnost, časování a důvody změn není již možné přesně rozklíčovat. Frekvence změn může být dána tím, že medicína je živý, stále modernizovaný obor a stále mu přibývaly knihy, v konfrontaci s konzervativním novověkým rozvržením oddělení konventní knihovny. Pro obory související s medicínou vzdáleně, jako hospodářské zaměření či přírodní vědy tak není v knihovně vhodné místo. Byly proto časté přesuny knih mimo oddělení, mimo knihovnu i přijímání nových knih odjinud, nejčastěji z opatské knihovny, jakož i návraty medicínských knih vyřazených do jiných oddělení, zpět do oddělení *Medici*. Je však pozoruhodné, že samotný pořadací systém konventní knihovny a systém tvorby signatur vytrval od dob Ruperta Strahla až dosud.

Katalog bylo možno porovnat se současným stavem. Zatímco katalog obsahuje 465 medicínských a souvisejících knih, v současnosti se v oddělení XXIV – *Medici* nachází 379 knih a z nich 139 pochází ze Strahlova katalogu. Porovnání nebylo možno provést v úplnosti u prvotisků a tisků z počátku 16. století, protože jsou umístěny v depozitu mimo oddělení. Zde jsem provedla srovnání s dostupnou evidencí a zdá se, že v současném depozitu chybí 4 prvotisky z oboru medicíny, které zaznamenává jako přítomné ještě L. Vlčková v roce 1969.

V analýze jsem zpracovala řadu číselných souhrnů pro lepší názornost hlavních trendů ve vývoji vydávání knih v čase. Souhrny je třeba brát s rezervou – názornost poskytují, ale počty nelze brát jako zcela přesné. Velkou roli hrají složení konvolutů ve starším období, ne zcela přesné zapisování v katalogu a možné duplicitní zápisy, které nebylo možno ověřit u prvotisků a ani u knih, které nebyly v oddělení do současnosti dochovány.

Oproti Strahlovu katalogu do oddělení přibyla řada nových knih z 19. století i knihy starší, které se ve Strahlově době nacházely buď v jiném oddělení konventní knihovny, nebo v jiné knihovně, nejčastější možností je opatská knihovna, možná i v různém vlastnictví mimo klášter Broumov. O tom získáme doklady z vlastnických poznámek a značek. Naopak knihy ze Strahlova katalogu z oborů medicíně příbuzných (botanika, věda, zemědělství, praktické vědy)

dnes v oddělení *Medici* již nejsou, tedy při reorganizaci fondu po Strahlovi byly vyřazeny. Předpoklad, že byly knihy přerazovány do opatské knihovny, již však dnes nelze ověřit srovnáním v opatské knihovně, možné jsou i další možnosti – např. že praktické knihy mohly být převedeny do knihovny gymnaziální nebo do hospodářské správy.

Knihy ve fondu obsahují řadu *ex-libris*, vpisků, jmenných poznámek a věnování. Zkoumání proveniencí však vzhledem k rozsahu práce bylo pouze orientační.

Vzhledem k četným změnám a doplněním, ke kterým docházelo v oddělení *Medici* během 19. století, je vhodné poupravit obecný závěr, že k roku 1800 byla konventní knihovna již „hotová“ a dále se nevyvíjela, v oddělení *Medici* tomu tak nebylo. Je však možné, že i přes stálé pohyby a změny se jednalo spíše o reprezentativní, sbírkovou knihovnu, nikoli o živý vědecký fond. Bez hlubší znalosti dějin medicíny si netroufám činit závěry o uplatnitelnosti knih ve fondu pro účely studia medicíny nebo medicínské či farmaceutické praxe.

Při zpracování fondu se objevila řada témat a zajímavých otázek, které by bylo zajímavé dále rozvíjet, ale při rozsahu mé bakalářské práce nebylo možné se jim věnovat. Jsou to zejména:

- Zajímavé skupiny knih ze Slezska (*silesiaka*) a knih o lázeňství
- Studentské disertace z Prahy a Vídně
- Podrobnější zkoumání proveniencí knih před broumovským klášterem
- Zařazení tzv. *vokounian* a případně dalších výrazných „*postrahlovských*“ proveniencí
- Nalezení zdánlivě chybějících prvotisků
- Možnosti poznání přesunů mezi opatskou a konventní knihovnou a lokalizace knih vyřazených z oddělení *Medici*
- Zkoumání *ex-libris*, jmenných poznámek, věnování a dedikací, které mohou poskytnout zajímavá vodítka ke způsobu získávání knih do knihovny a také ke vztahu knihovny k okolnímu regionu a lidem v něm

Věřím, že práce přispěla k rozšíření poznání konventní knihovny v Broumově a že může být vodítkem pro případnou práci s jinými odděleními knihovny. Úkol zpracovat fond v rámci bakalářské práce je však příliš široký, rozvíjí se řada otázek, které práce spíše odhalila, než uzavřela, a které stojí za podrobné další zkoumání. Fond *Medici* v dnešním stavu tak stále čeká na komplexní zpracování.

Seznam pramenů a literatury

Prameny nepublikované:

STRAHL, Rupertus: CATALOGUS LIBRORUM PROHIBITOR/UM/, ITEM AD MEDICINAM, OECONOMIAM PERTINENTIUM, NEC NON CHORALIUM AC RITUALIUM EXTRA USUM REPOSITORUM, DENIQUE CALENDARIA, NOVELLAS, CATALOGOS, RES QUASDAM LITTERARIAS, VARIAQUE MISCELANEA, Anno 1801. Uloženo v konventní knihovně Broumov, značka (PNP) A 296/S, 1995/R.

Knihovní fond oddělení XXIV – Medici v konventní knihovně Broumov, ke dni 29.4.2022

Literatura:

BOLOM-KOTARI, Martina – KOLDA, Jindřich, *Stručné dějiny broumovské konventní knihovny*, in: Brána moudrosti otevřená. Knihy a knihovny broumovského kláštera. Hradec Králové 2020, s. 57–64.

CEJPEK, Jiří, *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002.

ČERNÝ, Karel, *Medicína v české provincii dominikánského řádu v letech 1650–1720*, in: Historická demografie 36/1, Praha 2012, s. 1–24.

KNEIDL, Pravoslav, *Strahovská knihovna Památníku národního písemnictví*, Praha 1988.

KOLDA, Jindřich, *Lidé a knihy v broumovském konventu 17. a 18. století*, in: Brána moudrosti otevřená. Knihy a knihovny broumovského kláštera. Hradec Králové 2020, s. 67–90.

KOLDA, Jindřich, *Správa broumovské konventní knihovny v 17. a 18. století*, in: Folia Historica Bohemica 34/2, Praha 2019, s. 321–345.

PORTER, Roy, *Dějiny medicíny*, Praha 2013.

RICHTER, Benedikt, *Kurze Anleitung eine Bibliothek zu ordnen*, Augsburg 1836.

ŠRÁMEK, Josef, *Opat Bavor z Nečtin a vývoj břevnovského klášterství v době posledních Přemyslovců se zřetelem k severovýchodním Čechám*. In: Východočeský sborník historický 31, 2017, s. 79–103.

VILÍMKOVÁ, Milada – PREISS, Pavel, *Ve znamení břevna a růží. Historický, kulturní a umělecký odkaz benediktinského opatství v Břevnově*. Praha 1989.

VÍTKOVÁ, Martina, *Broumovské provenience a jejich majitelé*, in: Brána moudrosti otevřená. Knihy a knihovny broumovského kláštera, Hradec Králové 2020, s. 145–169.

VLČKOVÁ, Ludmila, *Benediktinská klášterní knihovna v Broumově*, Hradec Králové 1969.

VOIT, Petr, *Encyklopedie knihy, starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha 2006.

ZAHRADNÍK, Zdeněk, *Fond knihovny benediktinského kláštera v Broumově a jeho evidence na přelomu 18. a 19. století*, in: *Východočeské listy historické*, 37/2017, s. 87–111.

ZAHRADNÍK, Zdeněk – KOLDA, Jindřich, *Evidence knihovního fondu v broumovské konventní knihovně na přelomu 18. a 19. století*, in: *Brána moudrosti otevřená. Knihy a knihovny broumovského kláštera*, Hradec Králové 2020, s. 91–115.

ZESCHICK, Johannes, *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*, Praha 2007.

Literatura dostupná online:

Bibliothecae Collegii Regalis Medicorum Londinensis Catalogus, Londýn 1757, <https://books.google.cz/books?id=gJFbAAAAQAAJ&pg=PA127&dq=lexicon+medicorum&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiA5-nc9832AhVP3aQKHUifCV0Q6AF6BAgJEA#v=onepage&q=lexicon%20medicorum&f=false> [dostupné online ke dni 5.6.2022]

COSTE, Joel: *Practical medicine and its literary genres in France in the early modern period*, Université Paris Cité 2008 [dostupné online ke dni 5.6.2022] <https://www.biusante.parisdescartes.fr/histoire/medica/presentations/medecine-pratique-en.php>

FRITSCH, Johann, *Catalogus universalis, hoc est omnium librorum, theologorum videlicet, juridicorum, medicorum et miscellaneorum...*, Lipsko 1679, dostupné online na https://books.google.cz/books?id=5Mvj9pNggzQC&pg=RA14-PA6&dq=catalogus+librorum+medicina&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiws-i_8M31AhWB16QKHQbmCoo4ChDoAXoECA#v=onepage&q=catalogus%20librorum%20medicina&f=false [k 28. 5. 2022]

KESTNER, Christian Wilhelm, *Bibliotheca Medica*, Jena 1746, dostupné na <https://books.google.cz/books?id=gLIUAAAAQAAJ&printsec=frontcover&dq=bibliotheca+medica&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjWssSb8c31AhVGyqQKHXCiDuUQ6AF6BAgJEA#v=onepage&q=bibliotheca%20medica&f=false> [k 28.5.2022]

KOKEŠ, Luboš – STROUHALOVÁ, Marcela: *Církevní knihovny: Loupež za bílého dne*, in: *Čtenář*, 1/2019, dostupné online na <https://svkkl.cz/ctenar/clanek/2754> [cit. k 28.5.2022]

KŘEČKOVÁ, Jitka, *Fond: Benediktini-klášter Břevnov*, dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RBB/fond?lang=hrv> [cit. ke dni 5.6.2022].

LIPENIUS, Martin, *Bibliotheca Realis Medica*, Frankfurt 1679, dostupné online na <https://books.google.cz/books?id=nXZA8HWFFRMC&printsec=frontcover&dq=bibliotheca+medica&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwilu8np8c31AhXywAIHHXirCUg4ChDoAXoECAsQAg#v=onepage&q=bibliotheca%20medica&f=false> [cit. k 28.5.2022]

RÁBAI, Krisztina, *The Benedictine Library in Broumov and its Medical Collection*, Journal of History of Culture, Science and Medicine 2017, vol. 9, No. 17, dostupné na http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=436#_ftn11 [k 28.5.2022]

Digitální vyhledávače:

<https://data.cerl.org/thesaurus> – databáze osob Consortium of European Research Libraries

www.knihoveda.cz a www.encyklopedieknihy.cz – portál k dějinám české knižní kultury do roku 1800, provozuje Knihovna AV ČR

<https://vufind.mzk.cz/Search/Advanced> – vyhledávač Moravské zemské knihovny, kde lze najít digitalizované tisky z knihovny v Broumově

<http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/1.dll?hal~1000130245> – vyhledávací portál českých řeholníků

<http://aleph.nkp.cz/publ/sck/00000/19/000001987.htm> - portál Slovník českých knihovníků

<http://pmap.branamoudrosti.cz/persons.html> - provenienční mapa broumovského fondu

<https://data.cerl.org/mei/search> – databáze Material Evidence in Incunabula, Consortium of European Research Libraries

Zdroje vyobrazení použitých v textu:

Obr. č. 1, 2, 7 – 25 vlastní archiv autorky

Obr. č. 3 – 6 STRAHL, Rupertus: CATALOGUS LIBRORUM PROHIBITORUM/, ITEM AD MEDICINAM, OECONOMIAM PERTINENTIUM, NEC NON CHORALIUM AC RITUALIUM EXTRA USUM REPOSITORUM, DENIQUE CALENDARIA, NOVELLAS, CATALOGOS, RES QUASDAM LITTERARIAS, VARIAQUE MISCELANEA, Anno 1801, nefoliováno.

Přepis katalogu a fondu v xls na úložišti Katedry pomocných věd historických UHK:

https://unihk-my.sharepoint.com/:x:/g/personal/rybenk11_uhk_cz/EUVVYNq4MRtHlhLuleTzejAB8MJpgWLY-P3UbGpXCtCo5w?e=GweOlw